



**UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK ZA POLITOLOGIJU
USMJERENJE: MEĐUNARODNI ODNOSI I DIPLOMATIJA**

**MEĐUNARODNA POLITIKA OD ARAPSKOG PROLJEĆA DO
IZBJEGLIČKOG VALA**

- Magistarski rad-

Kandidatkinja: Elma Bešić
Broj indeksa: 789/II-PIR

Mentor: Prof.dr. Hamza Karčić

Sarajevo, jul 2023.



**UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK ZA POLITOLOGIJU
USMJERENJE: MEĐUNARODNI ODNOŠI I DIPLOMATIJA**

**MEĐUNARODNA POLITIKA OD ARAPSKOG PROLJEĆA DO
IZBJEGLIČKOG VALA**

- Magistarski rad-

Kandidatkinja: Elma Bešić
Broj indeksa: 789/II-PIR

Mentor: Prof.dr. Hamza Karčić

Sarajevo, jul 2023.

Sadržaj

UVOD.....	5
1. Teorijsko - metodološke osnove rada	8
1.1. Problem istraživanja.....	8
1.2. Ciljevi istraživanja.....	8
1.3. Hipotetički okvir	9
1.4. Metode istraživanja	9
2. Arapsko proljeće	10
2.1. Zemlje zahvaćene Arapskim proljećem	11
2.2. Uzroci Arapskog proljeća.....	13
2.2.1. Strukturni faktori	14
2.2.2. Neposredni faktori	18
2.3. Posljedice Arapskog proljeća.....	20
3. Studija slučaja: Sirija	22
3.1. Društvena struktura Sirije	23
3.1.1. Vjerska struktura u Siriji.....	24
3.1.2. Etnička struktura u Siriji.....	26
3.2. Bashar al-Assad.....	27
3.3. Arapsko proljeće u Siriji/Narod želi pad režima	28
3.4. Akteri u sukobu	30
3.4.1. Unutarnji akteri.....	31
3.4.2. Vanjski akteri.....	38
3.5. Posljedice sirijskog sukoba	48
4. Studija slučaja: Libija	48
4.1. Društvena struktura Libije.....	50
4.1.1. Etnička i vjerska struktura	51
4.1.2. Plemenska struktura.....	52
4.2. Muammar al-Gaddafi	55
4.3. Arapsko proljeće u Libiji.....	57
4.3.1. Libijska revolucija i njena transformacija u građanski rat	58
4.3.2. Libija nakon Gaddafija	61
4.3.3. Drugi libijski građanski rat, 2014.....	62
4.4. Akteri u libijskom sukobu	64
4.4.1. Unutarnji akteri.....	64

4.4.2. Vanjski akteri.....	68
4.5. Posljedice libijskog sukoba	72
5. Evropska migrantska kriza 2015. godine	73
5.1. Migrantske rute	74
5.2. Odgovor EU na migrantsku krizu	80
5.2.1. Odgovor pojedinih evropskih zemalja na migrantsku krizu.....	83
6. Zaključak	87
LITERATURA	93

UVOD

Tema ovo magistarskog rada je „Međunarodna politika od Arapskog proljeća do izbjegličkog vala“. U radu će, kroz analizu dešavanja u Siriji i Libiji, od početka Arapskog proljeća do 2016. godine, predstaviti uzroke nastalog bunta, angažman unutarnjih i vanjskih (regionalnih i međunarodnih) aktera, kao i posljedice sukoba u pomenutim zemljama, s posebnim osvrtom na izbjegličku krizu, kao direktnu posljedicu tih sukoba. Sve ono što se dešavalo na području Bliskog istoka, za vrijeme i nakon Arapskog proljeća, je poprimilo oblik višegodišnjih sukoba koji su postali najveća humanitarna katastrofa našeg vremena, u kojoj je raseljen, povrijeden ili ubijen veliki broj ljudi. Koliko je uključivanje međunarodnih aktera, a naročito SAD-a i Rusije, utjecalo na tok sukoba i destabilizaciju cijele regije jasno se vidi iz sirijskog primjera. Kako navode Muhammad N.M. et al. „Rusija očigledno želi da Assadov režim bude netaknut. Želi da sačuva pristup svojoj pomorskoj bazi u Tartusu u Siriji. Da zaštiti Assadov režim od bilo kakvih sankcija Vijeća sigurnosti UN-a.“¹ S druge strane imamo SAD, koje su bile na strani pobunjenika, ali su prvih nekoliko godina nastupale vrlo oprezno kada je u pitanju vojna intervencija. Rusija je, kao stalna članica Vijeća sigurnost UN-a, štitila sirijski režim, a SAD su ga putem sankcija nastojale izolovati. Ruska zaštita i nedovoljno oštra reakcija od strane SAD-a su omogućile ostanak Assada na vlasti, što je bilo suprotno od onoga što se desilo sa Gaddafijem u Libiji. Pored sankcija pojedinim sirijskim zvaničnicima, SAD su pružale finansijsku i vojnu pomoć određenim pobunjeničkim grupama.² Ovakve politike u početnim godinama sirijskog sukoba su onemogućile bilo kojoj sukobljenoj strani da odnese konačnu pobjedu, jer su Rusija i SAD stalno mijenjale ravnotežu snaga zaraćenih strana, a nisu uradile dovoljno kako bi se uspostavio mir, pa je Sirija postala zemlja tekuće katastrofe, višegodišnjeg rata i širenja ekstremističkih grupa koje su postale prijetnja regiji ali i globalnom miru.

Rad se sastoji iz nekoliko odvojenih poglavlja, koja bi zajedno trebala približiti stanje u zemljama zahvaćenim Arapskim proljećem, koje je dovelo do velikog migrantskog vala, a sve to s posebnim akcentom na ulogu međunarodnih aktera u sukobima i za vrijeme prvog velikog izbjegličnog vala 2015. godine.

¹ Muhammad N. M., Hussain A., Irfan H. Q. *Anatomising Syrian crisis: Enumerating actors, motivations, and their strategies (2011-2019)*. (2021.) Liberal Arts and Social Sciences International Journal, 2021, 5 (1), pp.41-54. fffhalshs-03200026f str 46 Dostupno na: <https://shs.hal.science/halshs-03200026/document> Pristupljeno:02.04.2023.

² Ibid.

U prvom poglavlju su izložene teorijsko-metodološke osnove rada. U drugom poglavlju je obrađeno Arapsko proljeće. Pod pojmom Arapsko proljeće se podrazumijeva niz masovnih, revolucionarnih, antivladinih protesta, koji su zahvatili zemlje Sjeverne Afrike i Bliskog istoka, krajem 2010. godine i početkom 2011. godine. Ako, pored država koje su bile samo žarište Arapskog proljeća, u obzir uzmemu sve države koje su u bilo kojoj mjeri imale demonstracije potaknute prelivanjem bunta iz države u državu, onda možemo reći da se Arapsko proljeće desilo u sljedećim zemljama: Maroko, Alžir, Tunis, Libija, Egipat, Sudan, Južni Sudan (Južni Sudan je bio dio Sudana do 2011.), Liban, Sirija, Irak, Jordan, Jemen, Oman, Kuvajt, Bahrein i Palestinske teritorije. Faktori koji su doveli do pojave i širenja Arapskog proljeća se mogu raščlaniti, kako u literaturi navodi Iffat Idris, na strukturne i neposredne faktore. Strukturni (dugoročni, korijenski) faktori su doveli do višegodišnjeg nakupljanja bijesa i frustracija među stanovništvom zemalja zahvaćenih Arapskim proljećem, a neposredni faktori su transformisali lokalizovane proteste u svenarodne pokrete, time raspirujući ustanke duž regije.³ Protesti su u pojedinim zemljama transformisani u otvorene oružane sukobe u koje su se kasnije uključili i regionalni i međunarodni akteri, što je zakomplikovalo i produžilo njihovo trajanje. Posljedice su katastrofalne, veliki je broj ubijenih i raseljenih, a materijalni gubici su ogromni.

Treće poglavlje rada obuhvata analizu dešavanja u Siriji za vrijeme i nakon Arapskog proljeća. Poseban prostor je dat predstavljanju društvene strukture u Siriji i Basha al-Assada kao predsjednika. S pravom se može reći da Sirija ima jednu od najkompleksnijih društvenih struktura u arapskom svijetu i upravo je to doprinijelo daljoj komplikaciji i eskalaciji sukoba, te transformaciji protesta u građanski rat. Šarenolikost sirijskog društva je jedan od razloga postojanja velikog broja unutarnjih aktera u sukobu i nemogućnosti uspostave ujedinjene opozicije. Unutarnji akteri (i režimske i opozicione snage) su imale podršku različitih vanjskih aktera. Vanjski akteri se mogu raščlaniti na regionalne i međunarodne, a neki od njih su: SAD, Rusija, Kina, UN, EU, Iran, Zaljevske zemlje, Turska i Hezbollah. Najistaknutiji pro-režimski vanjski akteri su: Iran, Rusija, Kina, Hezbollah. Odnosi između vanjskih aktera su izuzetno kompleksni, pa je u Sirijskom ratu evidentno međunarodno historijsko rivalstvo između Istoka i Zapada (SAD su na strani pobunjenika, a nasuprot njih stoji Rusija, kao najvrjedniji međunarodni saveznik Assadovog režima) kao i regionalni šiitsko-sunitski raskol. Vanjski akteri na strani pobunjenika su: UN, SAD/Koalicija predvođena SAD-om, Zaljevske zemlje (posebno Saudijska Arabija i Katar), Turska. Dok su SAD i Europa na strani pobunjenika,

³ Iffat Idris, *Analysis of the Arab Spring*, GSDRC, University of Birmingham:Birmingham (2016) GSDRC Helpdesk Research Report 1350
Dostupno na: <https://gsdrc.org/wp-content/uploads/2016/04/HDQ1350.pdf> Pristupljeno 09.08.2022.

Rusija i Kina su na strani sirijskog predsjednika i njegovog režima. Rascjepkana opozicija, veliki broj aktera i komplikovana situacija su bili pogodno tlo za formiranje i širenje ekstremističkih grupa na sirijskom teritoriju, a neke od njih su ISIS i Al-Nusra. Kako navode Muhammad et al., „Interakcije, kontradikcije i ekscesi stvorenii iz politika raznih država i nedržavnih aktera uključenih u sirijski građanski rat učinili su ga bojnim poljem za posredničku konkurenčiju i takmičenje između regionalnih i međunarodnih igrača. To je postalo katastrofa koja je odnijela stotine hiljada života.“⁴

Posljedice sirijskog sukoba su strahovite. Ono što je počelo na valu optimizma, je transformisano u brutalni višegodišnji rat koji je iza sebe ostavio samo pustoš i natjerao je milione ljudi da napuste svoje domove.

Četvrto poglavlje rada obuhvata analizu dešavanja u Libiji za vrijeme i nakon Arapskog proljeća, s posebnim osvrtom na unutarnje i vanjske aktere u sukobima i njihove međusobne odnose. Ni Libija nije ostala imuna na val bunta koji se širio arapskim svijetom. Protesti su počeli u Bengaziju, 15. februara 2011. i brzo su transformisani u oružani sukob. Međunarodna zajednica se vrlo brzo uključila u sukob, prvo uvodeći zonu zabrane letenja a zatim i konkretnom vojnom intervencijom koja je dala premoć pobunjenicima, koji su u konačnici uhvatili i ubili Gaddafiju. Početni optimizam nakon Gaddafija je vrlo brzo nestao i postalo je jasno da razjedinjeno društvo ne može naći zajednički jezik kada je budućnost Libije u pitanju. Libija je postala država sa dvije vlade i dva parlamenta, njeno stanovništvo je u teškom položaju, mirovni procesi ne uspijevaju i ne nazire se kraj agoniji. Kao takva, Libija je postala središte za krijumičarenje migranata.

U Libiji je situacija, kada su u pitanju vanjske intervencije, značajno drugačija nego u Siriji. U Libiji je do međunarodne vojne intervencije došlo vrlo rano u sukobu, dok u Siriji godinama nije bilo te vrste međunarodnog angažmana.

Peto poglavlje je rezervisano za analizu uzroka, tokova i odgovora pojedinih europskih zemalja na prvi veliki izbjeglički val 2015. godine, koji je nastao kao direktna posljedica dešavanja nakon Arapskog proljeća. Ogomorna stradanja, uništene države i njihove ekonomije, stalni strah od terorističkih djelovanja i stanje totalnog beznađa su doveli do masovnih iseljavanja stanovništva. Prvi veliki europski izbjeglički val je krenuo 2015. godine. Stotine hiljada ljudi je napustilo svoje domove, ogroman broj ljudi je ubijen ili ranjen, trgovina ljudima je bila u

⁴ Muhammad N. M. et al. *Anatomising Syrian crisis: Enumerating actors, motivations, and their strategies (2011-2019)*.

punom zamahu i ne nazire se kraj problemima, pa je postalo prilično jasno da se Arapsko proljeće u stvari pretvorilo u arapsku zimu.

1. Teorijsko - metodološke osnove rada

1.1. Problem istraživanja

Problemsko pitanje ovog magistarskog rada glasi: "Da li je uključivanje vanjskih aktera u sirijski i libijski sukob (2011.-2016. godine) pogoršalo stanje u ovim državama i dodatno destabilizovalo regiju?"

Problem istraživanja u ovom radu jesu različiti i često suprotstavljeni stavovi i pozicije međunarodnih i regionalnih aktera u Siriji i Libiji u periodu 2010.-2016. godine, koji su zarad vlastitih interesa podržavali neke od mnogobrojnih unutarnjih aktera, time transformišući sukob i produžavajući njegovo trajanje. Takve politike su, uz pojavu ekstremističkih grupa i brutalne okršaje unutarnjih aktera, u konačnici dovele i do velikog europskog izbjegličkog vala 2015. godine. Najveći broj migranata su bili Siriјci, a Libija je uglavnom služila kao tranzitna zona prema europskim zemljama, što je predstavljalo veliki politički i ekonomski izazov, kako tranzitnim, tako i zemljama koje su bile ciljane destinacije migranata.

1.2. Ciljevi istraživanja

Istraživati Arapsko proljeće i stanje u Siriji i Libiji nakon Arapskog proljeća, pa sve do prvog europskog izbjegličkog vala, je prilično zahtjevno, naročito zbog toga što je u sukobe bio uključen ogroman broj unutarnjih aktera, a početne demonstracije su transformisane u građanske ratove. Uključenost međunarodnih i regionalnih aktera je dovela do dodatnog usložnjavanja stanja, pa je cilj ovog rada da se: definišu uzroci Arapskog proljeća i odrede zemlje zahvaćene njime, da se obrazloži stanje u Siriji i Libiji u periodu od 2010. do 2016. godine, te da se identifikuju ključni unutarnji i vanjski akteri. Zatim, da se identifikuju ključni međunarodni i regionalni akteri u Siriji i Libiji, te da se pobliže odrede njihove uloge i utjecaj na sami tok sukoba i, u konačnici, da se definišu uzroci europske migrantske krize iz 2015. godine kao i pozicije EU i pojedinih europskih zemalja glede te krize.

Dakle, cilj je da se predstave jasni međunarodni stavovi i uloga vanjskih aktera u sirijskim i libijskim sukobima, koji su doveli do višegodišnje destabilizacije ne samo Sirije i Libije, nego cijele regije iz koje su, posljedično, izbjegli milioni ljudi.

1.3. Hipotetički okvir

Generalna hipoteza:

Uključivanje vanjskih aktera u sirijski i libijski sukob je pogoršalo stanje u ovim državama i dodatno destabilizovalo regiju.

Posebne hipoteze:

H1. Učešćem u sirijskom i libijskom sukobu međunarodni akteri nastoje zaštititi vlastite interese i nametnuti se kao značajan faktor na Bliskom istoku.

H2. Angažman međunarodnih aktera je produžio trajanje sukoba u Siriji i Libiji te je, mijenjajući ravotežu snaga sukobljenih strana, ove države doveo u stanje dugogodišnjih sukoba i totalane propasti.

H3. Veliki broj unutarnjih i vanjskih aktera je sprječio stabilizaciju stanja u Siriji i Libiji, što je stvorilo pogodno tlo za razvoj i širenje ekstremističkih grupa, koje su prijetnja kako regiji, tako i globalnom miru.

H4. Izbjeglička kriza iz 2015. godine je direktna posljedica višegodišnjih sukoba na Bliskom istoku i nemogućnosti međunarodnih aktera da uspostave mir.

1.4. Metode istraživanja

Rad je baziran na obradi i pezentaciji informacija dobivenih metodom analize (sadržaja) domaćih i stranih knjiga, naučnih članaka, dokumentarnih priloga kao i članaka iz relevantnih internetskih izvora.

2. Arapsko proljeće

Pod pojmom Arapsko proljeće se podrazumijeva niz masovnih, revolucionarnih, antivladinih protesta, koji su zahvatili zemlje Sjeverne Afrike i Bliskog istoka, krajem 2010. godine i početkom 2011. godine. Arapsko proljeće je promijenilo odnose između vladara i građana. Strah od režima je nestao, što je omogućilo ljudima da vide koliku zapravo moć imaju.⁵

Početku Arapskog proljeća je prethodio čin samospaljivanja Tuničanina Mohameda Bouazizija, 17. decembra 2010. godine. Bouazizi je bio siromašni ulični prodavač, kojem je korumpirana policija zaplijenila robu koju je prodavao. Nakon ovog čina, građani Tunisa su masovno izašli na ulice, iskazujući nezadovoljstvo i tražeći ostavku Zine El Abidine Ben Alija, tadašnjeg predsjednika Tunisa. Val protesta se jako brzo prelio i u druge države. Samospaljivanje Mohameda Bouazizija je svojevrstan katalizator tuniske revolucije ili Revolucije jasmina, a kasnije i kompletног Arapskog proljeća. Nakon što se masa pokrenula, stvari su se promijenile iz korijena. Ljudi su počeli masovno izlaziti na ulice, a vladari su počeli padati.⁶ Pokret se iz Tunisa proširio na Egipat, gdje su građani okupirali trg Tahrir tražeći ostavku Hosnija Mubaraka, tadašnjeg predsjednika Egipta. Kao što navodi Adnan Khan, „Poziv za promjenu se zatim proširio prema Libiji gdje je Zapad vojno intervenisao, a brzi napredak pobunjenika iz Bengazija je uzrokovao dugotrajnu borbu koja je nakon pet mjeseci otjerala porodicu Muammara al-Gaddafija, tadašnjeg vladara Libije, iz glavnog grada Libije-Tripolija. Protesti su zatim počeli na jugu Sirije i dobili su zamah koji je doveo do brutalnih obračuna sa režimom Bashar al-Assada, predsjednika Sirije.“⁷ Val demonstracija je, također, zahvatio Jemen. Okupljeni u Jemu su tražili smjenu tadašnjeg predsjednika Ali Abdulla Saleha. Nakon Jemena, na red je došao i Bahrein. Tamošnji režim, predvođen kraljem Hamadom bin Isa Al Khalifom je odgovorio nasiljem.

I druge zemlje Bliskog istoka i Sjeverne Afrike su, barem u vidu manjih prodemokratskih protesta, imale reakciju na dešavanja u gore pobrojanim zemljama. Vladarima drugih zemalja je postalo jasno da se i njihovi režimi mogu vrlo lako urušiti, ukoliko građani odluče masovno izaći na ulice pa su napravili određene ustupke (npr. smjene nepopularnih dužnosnika) kako bi

⁵Adam Alrowaiti, *Same Revolution, Different Outcome: Why Did the Syrian Regime Survive the Arab Spring?* (Logan: Utah State University, 2017), All Graduate Plan B and other Reports. 895.

Dostupno na: <https://digitalcommons.usu.edu/gradreports/895> pristupljeno: 05.01.2023.

⁶ İbrahim Karagül, *Arapsko proljeće: Vode li svi putevi u Istanbul?* (Novi Pazar: Haberdar, 2012), 7.

⁷ Adnan Khan, *Arapsko proljeće* (Sarajevo: Dobra Knjiga, 2012), 9.

smanjili mogućnost pojave demonstracija u svojim državama. Takav pristup su imali vladari u Alžиру, Jordanu, Omanu i Maroku.⁸

Ovakva dešavanja razdrmaju vladare i podsjeti ih na ranjivosti njihovih režima, koji su već desetljećima ušuškani u osjećaj nedodirljivosti, a opstajali su zahvaljujući narodnom strahu i višedecenijskom obespravljinju mase. Autoritarni režimi su uzdrmani a, kako je napisao İbrahim Karagül, „svi znaju da će se ranjavanjem režima ovog regiona pokvariti ravnoteža snaga cijelog svijeta, a ne samo Srednjeg istoka, te zbog toga ovaj problem ne percipiramo samo kao problem zemalja regiona već kao problem cijelog svijeta.“⁹

2.1. Zemlje zahvaćene Arapskim proljećem

Slika br. 1¹⁰



Izvor: Kali Robinson i Will Merrow, *The Arab Spring at Ten Years: What's the Legacy of the Uprisings?*

⁸ T. Editors of Encyclopaedia, *Arab Spring- Pro-democracy protests* (Encyclopedia Britannica, 2023). Dostupno na: <https://www.britannica.com/event/Arab-Spring> pristupljeno 05.01.2023.

⁹ Karagül, *Arapsko proljeće: Vode li svi putevi u Istanbul?*, 19.

¹⁰ Slika br.1 izvor: Kali Robinson i Will Merrow, *The Arab Spring at Ten Years: What's the Legacy of the Uprisings?* (The Council on Foreign Relations/CFR, 2020). Dostupno na: <https://www.cfr.org/article/arab-spring-ten-years-whats-legacy-uprisings> pristupljeno: 10.01.2023.

Zemlje zahvaćene Arapskim proljećem su imale autoritarne režime, pa ne iznenađuje prelijevanje narodnog bunta iz jedne zemlje u drugu. Slika broj 1 prikazuje države koje je zahvatio popularni val protesta za vrijeme Arapskog proljeća, s različitim krajnjim ishodima. U nekim od njih su se desili masovni protesti sa brutalim okršajima režimskih snaga i demonstranata, dok su u drugim državama protesti bili manje masovni i bez brutalnih odgovora režima. Ako, pored država koje su bile samo žarište Arapskog proljeća, u obzir uzmemos sve države koje su u bilo kojoj mjeri imale demonstracije potaknute prelijevanjem bunta iz države u državu, onda možemo reći da se Arapsko proljeće desilo u sljedećim zemljama: Maroko, Alžir, Tunis, Libija, Egipat, Sudan, Južni Sudan (Južni Sudan je bio dio Sudana do 2011. godine), Liban, Sirija, Irak, Jordan, Jemen, Oman, Kuvajt, Bahrein i Palestinske teritorije. U ovim zemljama su protesti uključivali hiljade građana koji su koristeći tehnike građanskog otpora, kao što su demonstracije, štrajkovi, marševi i skupovi, nastojali smijeniti vladare i promijeniti režime. U cijelom tom protestnom procesu, od presudnog je značaja bila upotreba društvenih medija. Društveni mediji su građanima omogućili lakšu komunikaciju i organizaciju, te bolju informisanost i izdavanje upozorenja, a također su i „vanjskom svijetu“ omogućili uvid u dešavanja na Bliskom istoku.¹¹ Glavni slogan demonstranata je bio- *narod želi srušiti režim.*

Dok su protesti u Libiji, Egiptu, Jemenu i Tunisu doveli do smjene postojećih vladara i do promjene državnog vodstva, u većini zemalja su demonstracije bile bez te vrste promjene. Najmasovnije demonstracije su se obično održavale petkom poslije popodnevnog namaza. Ti dani su u narodu bili poznati kao „dani bijesa“.¹² Niz revolucionarnih protesta je doveo do toga da tadašnji predsjednik Tunisa, Zine El Abidine Ben Ali, pobegne u Saudijsku Arabiju 14. januara 2011. godine i time stavi tačku na 24 godine svoje vladavine. Nedugo nakon toga, 11. februara 2011. godine, tadašnji egipatski predsjednik, Hosni Mubarak je dao ostavku nakon 30 godina vladavine. Četrdesetogodišnja vladavina Muammara al-Gaddafija, tadašnjeg libijskog lidera, je okončana njegovim ubistvom 20. oktobra 2011. godine. Uprkos tome što demonstracije nisu dovele do smjene vladara u većini zemalja u kojima su se odvijale, Arapsko proljeće je ipak određujuća stavka u historiji Arapskog svijeta, jer je narodu pružilo priliku da vidi da se stvari mogu mijenjati i da su vladari smjenjivi.

¹¹ Kamal Eldin Osman Salih, *The Roots and Causes of the 2011 Arab Uprisings* (London: Pluto Journals, 2013), 184, Arab Studies Quarterly Vol. 35, 184-206.

Dostupno na:

<https://www.scienceopen.com/hosted-document?doi=10.13169/arabstudquar.35.2.0184> Pristupljeno: 15.01.2023

¹² Ibid, 185.

2.2. Uzroci Arapskog proljeća

Jasno, krenuo je val koji će ostaviti trajni pečat u historiji ovih prostora, pa se postavlja pitanje, šta je ono što se nalazi iza narodnog bunta? Kao i u Tunisu, u kojem je započelo Arapsko proljeće, i u drugim državama zahvaćenim Arapskim proljećem su bili prisutni sljedeći problemi: problemi sa demokratijom i slobodama, korupcija, nebriga o narodu i razne vrste pritisaka, a sve su to elementi koji raspiruju mržnju narodnih masa prema režimima i vladarima.¹³

Različiti autori na različite načine razvrstavaju i klasificiraju uzroke koji su doveli do Arapskog proljeća, ali je suština ista ili vrlo slična- uzroci Arapskog proljeća su mnogi, a njegovo rapidno širenje se može pripisati kombinaciji političkih, socijalnih i ekonomskih faktora. Kao primarni izvor nezadovoljstva među građanima se može identifikovati nezadovoljstvo politikom, te socijalnim i ekonomskim uslovima¹⁴ koji su se pogoršavali iz godine u godinu.

Faktori koji su doveli do pojave i širenja Arapskog proljeća se mogu raščlaniti, kako u literaturi navodi Iffat Idris, na strukturne i neposredne faktore. Strukturni (dugoročni, korijenski) faktori su doveli do višegodišnjeg nakupljanja bijesa i frustracija među stanovništvom. S druge strane, neposredni faktori su transformisali lokalizovane proteste u svenarodne pokrete, time raspirujući ustanke duž regije.¹⁵ Iako se u svim državama zahvaćenim Arapskim proljećem mogu identifikovati zajednički uzroci i motivi za pobunu, od izuzetnog je značaja da se ipak povede računa i uzme u obzir specifičnost okolnosti svake pojedinačne države. Dakle, tačna mješavina strukturnih i neposrednih faktora je varirala od zemlje do zemlje¹⁶ iz razloga što je svaka zemlja imala svoje specifične probleme i izazove sa kojima su se svakodnevno susretali njeni građani. Pored faktora koji se mogu identifikovati kao konkretni uzročnici pojave i kretanja Arapskog proljeća, vrlo je bitno prihvatići činjenicu da se jedan dio tih dešavanja ipak odvijao sasvim spontano.

¹³ Karagül, *Arapsko proljeće: Vode li svi putevi u Istanbul?*, 21.

¹⁴ Open case studies, *Arab spring* (Vancouver: The University of British Columbia).

Dostupno na:<https://cases.open.ubc.ca/arab-spring/> Pristupljeno: 10.01.2023.

¹⁵ Idris, *Analysis of the Arab*.

¹⁶ Ibid, 1.

2.2.1. Strukturni faktori

Strukturni faktori su oni dugoročni, temeljni, pozadinski faktori, koji se godinama gomilaju i nakupljaju bijes stanovništva. Ovi faktori nam daju sliku pozadinskih problema u državama u kojima su se desile pobune, a neki od njih su represija, uskraćivanje političkih sloboda, pojava jaza između različitih regija u istoj državi,¹⁷ priroda autokratskih režima, korupcija, propadanje „autoritarne pogodbe“, frustriranost srednje klase, povećanje cijena i nejednakost, porast broja stanovništva i nezaposlenost mlađih, te želja za povratkom izgubljenog dostojanstva.¹⁸ Kao što je napisao Kamal Salih, „Ovi strukturni faktori su doprinijeli eroziji arapskih političkih sistema i učinili ih zrelim za dezintegraciju.“¹⁹

a) Autokratski režimi- represivna i nasilna priroda arapskih režima je bila jedan od ključnih razloga nakupljanja nezadovoljstva građana i masovnog izlaska na ulice. Moć je bila koncentrisana u rukama vladara i njemu odane nekolicine, koji su rutinski koristili sve instrumente fizičkog nasilja kako bi ostali na vlasti.²⁰ Budući da su arapski režimi poticajima i olakšicama „kupovali mir“ i poslušnost građana, za očekivati je bilo da će oni postati sve glasniji u iskazivanju nezadovoljstva čim se smanje ili ukinu te olakšice. Kao odgovor na iskazivanje građanskog nezadovoljstva, mnogi arapski režimi su postali još nasilniji i represivniji, a građanima su bila uskraćena osnovna prava.²¹ Obespravljeni građani više nisu željeli biti nijemi posmatrači skoro svakodnevne policijske brutalnosti i režimskih zloupotreba, pa su bijes prenijeli na ulice svojih gradova tražeći korjenite promjene i smjene vladara. Autokratski režimi su podrazumijevali niz problema (uskraćivanje osnovnih prava i sloboda, upotrebu sile, političku obespravljenost ...) koji su utkani u svaki segment života, što objašnjava snagu frustracija i bunda nastalih iz tog višegodišnjeg trpljenja i potlačenosti. Upravo to je bilo, istovremeno, jedan od ključnih problema ali i ujedinjujući faktor građana u zemaljama zahvaćenim Arapskim proljećem.

b) Propadanje „autoritarne pogodbe“- propadanje društvenog ugovora koji se temeljio na tome da država svojim građanima obezbjeđuje potrebne usluge, masovna zapošljavanja u javnom sektoru, te da masovno subvencionira energiju i hranu, a da zauzvrat od građana dobije političku podršku i povinovanje je bio jedan od bitnijih faktora koji su doveli do pojave

¹⁷ Salih, *The Roots and Causes of the 2011 Arab Uprisings*, 188.

¹⁸ Idris, *Analysis of the Arab Spring*, 3-8.

¹⁹ Salih, *The Roots and Causes of the 2011 Arab Uprisings*, 188.

²⁰ Ibid, 187.

²¹ Idris, *Analysis of the Arab Spring*, 7.

nezadovoljstva. Budući da se legitimnost arapskih režima uglavnom zasnivala na toj pogodbi, njenim propadanjem je došlo do gubitka tog legitimiteta, kao i do rasta i nagomilavanja narodnog bijesa i frustracija usmijerenih prema državi. Ovakva pogodba je uspijevala funkcionalisati do 2000-ih godina, ali su rast broja stanovništva i ekonomski promjene dovele do toga da države postepeno pođu gubiti mogućnost ispunjavanja svog dijela pogodbe i da se uvidi da takav odnos između vladara i građana više nije održiv. A kako su države počele gubiti podršku naroda, tako su sistemi, u cilju opstanka, postajali sve represivniji.²²

c) *Porast broja stanovništva i nezaposlenost mladih-* porast broja stanovništva je jedan od mnogih faktora koji su doveli do Arapskog proljeća. Države nisu imale kapacitet da odgovore na potrebe zapošljavanja mladih, a mlađi su činili najveći procenat u ukupnoj populaciji. Godinama je zapošljavanje u javnom sektoru bilo ključni izvor zaposlenja i prihoda velikog dijela stanovništva. Kombinacija porasta broja stanovništva i nemogućnosti država da mlađima obezbijede adekvatne poslove van javnog sektora je dovela do masovne nezaposlenosti. Populacija arapskih zemalja se utrostručila od 1970. do 2010. godine, a 30% ukupne populacije su bili mlađi između 25 i 30 godina starosti²³, za čije zaposlenje države nisu imale nikakvo rješenje. S jedne strane, broj mesta u javnom sektoru je bio ograničen a, s druge strane, države nisu mogle ponuditi druga adekvatna radna mesta, naročito za obrazovanu omladinu, što je dodatno rasplamsavalo nezadovoljstvo među građanima.²⁴ Kao što je navela Lida Bteddini, „Suočene s prepunuhanom i često neučinkovitom birokracijom i pretjeranim izdacima za plaće, tradicionalne strategije korištenja zapošljavanja u javnom sektoru kao sredstva za upijanje pretjeranih zahtjeva za radnom snagom dosegle su prelomnu tačku.“²⁵ Stopa nezaposlenosti mlađih, naročito žena, je bila jedna od najvećih na svijetu. Ekonomije su bile u lošem stanju, države nisu imale dovoljno volje i sredstava da se nose sa izazovima koji su došli sa porastom broja stanovnika, ogroman procenat mlađih je bio nezaposlen, a uz to nisu uživali benefite autoritarne pogodbe koje su uživale generacije prije njih. Sve to je postalo pogodno tlo za umnožavanje nezadovoljstva i bijesa usmijerenih prema vladarima.

²² Idris, *Analysis of the Arab Spring*, 3.

²³ Ibid, 4.

²⁴ Ibid, 2.

²⁵ Lida Bteddini, *Governance and Public Sector employment in the Middle East and North Africa* (World Bank Blogs, 2012).

Dostupno na:

<https://blogs.worldbank.org/arabvoices/governance-and-public-sector-employment-middle-east-and-north-africa>
pristupljeno: 05.02.2023.

d) Porast broja obrazovanog stanovništva- stopa obrazovanosti mladih u zemljama arapskog svijeta se značajno uvećala u zadnjih nekoliko decenija. Iako je to, samo po sebi, pozitivna stvar, u kontekstu Arapskog proljeća je bio samo još jedan od razloga produbljivanja srdžbe usmjerene prema vladarima i kompletnim sistemima. Dakle, s jedne strane imamo obrazovanu omladinu koja očekuje da će raditi u javnom sektoru (ti poslovi su smatrani za najatraktivnije poslove, jer su pružali sigurnost), ili da će barem imati mogućnost zaposlenja na mjestima koja odgovaraju njihovom nivou obrazovanja dok, s druge strane, imamo države koje su do krajnjih granica isrcpile kapacitete zapošljavanja u javnom sektoru, te su mladima imale za ponuditi samo loše plaćene poslove neusklađene sa njihovim kvalifikacijama, što je dodatno produbilo nezadovoljstvo građana. Također, i sam kvalitet obrazovanja u arapskom svijetu je doprinosio povećanju nezaposlenosti mladih. Obrazovni sistemi su studente pripremali za zapošljavanje u javnom sektoru, u kojem više i nije bilo prostora za zapošljavanje, a nisu im prižili znanja i vještine potrebne za moderni svijet.²⁶ Veliki broj mladih, iako je posjedovao formalno obrazovanje, nije imao ni minimum vještina i znanja potrebnih za obavljanje poslova u „stvarnom svijetu“. Uprkos tome što su arapske vlade usmjeravale značajna sredstva prema obrazovanju, bio je jako mali povrat tog ulaganja.²⁷ Države su došle u situaciju da izdvajaju novac za obrazovanje mladih koje u konačnici neće koristiti ni mladima a ni državama, budući da nije prilagođeno realnim potrebama država, a posebno ne potrebama spoljnog svijeta. Dakle, problem nije bio samo u tome što su mladi obrazovani a nezaposleni, nego i u tome što su neadekvatno obrazovani pa stečena znanja nisu mogli iskoristiti za zapošljavanje van granica svojih država, a unutra granica nije bilo dovoljno radnih mjesta. Pozitivna strana porasta broja obrazovane omladine u arapskom svijetu jeste u tome što obrazovani mladi lakše uoče probleme u društvu i otvoreniji su za promjene, što podstiče demokratski proces.²⁸

e) Nejednakost i povećanje cijena- visoka stopa nezaposlenosti i povećanje cijena su doveli do ekonomskih poteškoća, a one su dodatno uvećane i produbljene MMF-ovim programima strukturnog prilagođavanja, te mjerama štednje koje su nametnute od strane Svjetske banke.²⁹

²⁶ Idris, *Analysis of the Arab Spring*, 5.

²⁷ Anda Adams i Rebecca Winthrop, *The Role of Education in the Arab Revolutions* (Washington: The Brookings Institution, 2011).

Dostupno na: <https://www.brookings.edu/opinions/the-role-of-education-in-the-arab-world-revolutions/> pristupljeno:04.02.2023.

²⁸ Abdul Qadir Mushtaq i Muhammad Afzal, *Arab Spring: Its Causes And Consequences* (Lahore: Journal of the Punjab University Historical Society, 2017), 3, Volume 30, Issue No 1.

Dostupno na: http://pu.edu.pk/images/journal/HistoryPStudies/PDF_Files/01_V-30-No1-Jun17.pdf pristupljeno 17.02.2023.

²⁹ Idris, *Analysis of the Arab Spring*, 5.

U zemljama arapskog svijeta se pojavila vrlo nepovoljna „ekonomski klima“ za stanovništvo. Došlo je do redukcije ili totalne obustave državnih subvencija za osnovne potrebe, nacionalne industrije su privatizovane, značajno je umanjen broj radnih mesta u javnom sektoru (takva vrsta poslova je bila osnova zapošljavanja u velikom broju zemalja), povećani su porezi, a povećanje poreza praćeno inflacijom je siguran put za osiromašenje i ekonomsku propast velikog broja ljudi.³⁰ Par godina prije Arapskog proljeća stopa inflacije je, u zemljama zahvaćenim Arapskim proljećem, bila između 20% i 30%.³¹ Nasuprot nezadovoljnih i osiromašenih građana, koji su bili u većini, stajao je mali broj onih kojima su se okružili vladari i koji su bezobzirno rasipali državno bogatstvo ne mareći pretjerano za probleme običnog čovjeka. Posljedično i sasvim očekivano, došlo je do produbljivanja jaza između bogatih i siromašnih što je dodatno rasplamsavalо već postojeću frustraciju mase.

f) Frustriranost srednje klase- za arapske zemlje je, kao što je ranije navedeno, karakteristično postojanje takozvane autoritarne pogodbe. Takav pristup je doveo do toga da srednja klasa čini ogroman procenat u ukupnom broju stanovnika, a propadanje autoritarne pogodbe je dovelo do pogoršanja kvaliteta života srednje klase. Zbog smanjenja subvencija građani su morali sve više vlastitog novca trošiti na zdravstvenu zaštitu i privatno obrazovanje, a uz to su imali jako malo dobrih prilika za posao.³² Svi ovi faktori se nadovezuju jedan na drugi, čineći gustu mrežu socio-ekonomskih problema koji su se godinama nagomilivali i koji su konačno isplivali na površinu u vidu masovnih demonstracija u sklopu Arapskog proljeća.

g) Korupcija- uz gore navedeno, korupcija među vladajućim elitama je odigrala značajnu ulogu u širenju nezadovoljstva građana u arapskim zemljama. Kako se kvalitet života većine značajno pogoršao, tako im je postajalo sve vidljivije i jasnije da je ogromno bogatstvo koncentrisano u rukama elite, te da su režimi gusto protkani korupcijom i pohlepom, što je dodatno doprinijelo širenju bijesa. Posebno frustrirajuće je bilo to što korupcija nije kažnjavana pa je, iz godine u godinu, bila sve očiglednija i na sve većoj skali.

h) Diskriminacija- diskriminacija pojedinih vjerskih i etničkih grupa, kao i rodna diskriminacija su značajan faktor u kontekstu Arapskog proljeća. Bliski istok je vjerski heterogena sredina, unutar koje postoje različite vjerske grupe i sekte. Najzastupljeniji su muslimani- suniti i šiiti između kojih postoji historijski vjerski sukob, koji je određujući faktor i odnosa između pojedinih zemalja prije i poslije Arapskog proljeća (npr. savezništvo Irana kao

³⁰ Ibid, 5-6.

³¹ Mushtaq i Afzal, *Arab Spring: Its Causes And Consequences*, 2.

³² Idris, *Analysis of the Arab Spring*, 6.

šiitske države sa Sirijom). Sirija je specifična po tome što za predsjednika ima pripadnika alevijske manjine, koji je na ključne pozicije imenovao pripadnike alevijskih i šiitskih manjina dajući im moć nesrazmernu njihovom broju u ukupnom stanovništvu. Time je sasvim otvoreno diskriminisao pripadnike sunitske vjerske grupe, koji su vjerska većina u Siriji. Uz šiite i sunite, područje Bliskog istoga naseljavaju i alevije, druzi, kopti, bahaisti itd. Na Bliskom istoku su, pored Arapa koji su najveća etnička grupa, nastanjeni Kurdi, Asirci, Jermenii i Turkmeni, kao etničke manjine. Pripadnici etničkih manjina su u pojedinim zemljama bili izloženi čak i progonima, što je bio slučaj sa Turkmenima i Kurdima u Iraku od strane Saddama Husseina, iračkog predsjednika do 2003. godine.³³

Rodna diskriminacija je bila u punom zamahu, pa su žene bile čak u gorem položaju od ostalog obespravljenog stanovništva. Arapsko proljeće je dalo priliku manjinama i svim obespravljenim ljudima da otvoreno iskažu svoje nezadovoljstvo, te da traže promjene i jednaka prava.³⁴

i) *Povratak dostojanstva*- želja za povratkom izgubljenog dostojanstva je bila veoma snažan faktor u Arapskom proljeću. Građani su više od bilo čega željeli vratiti osjećaj dostojanstva koji su izgubili u represivnim društvima. Kao što navodi Fawaz A. Gerges, „Kroz sve ustanke se provlači povezujuća nit: poziv na dostojanstvo, osnaživanje, političko građanstvo, socijalnu pravdu i vraćanje države od doživotnih predsjednika, kao i njihovih porodica i prijatelja-kapitalista koji su je oteli.“³⁵ Rekla bih da su tamošnji režimi podcijenili količinu bunta koju kod građana mogu stvoriti godine potlačenosti, ponižavanja, trpljenja i izgubljenog dostojanstva, a upravo bunt nastao iz želje da se vrati dostojanstvo je značajna stavka u Arapskom proljeću.

2.2.2. *Neposredni faktori*

Neposredni faktori su oni faktori koji su već započetom Arapskom proljeću omogućili da se iz lokalizovanih protesta transformiše u masovne demonstracije protiv represivnih režima. Neposredni faktori su učinili da se žar Arapskog proljeća rasplamsa i transformiše u vatru pred kojom su i dugogodišnji autoritarni vladari osjetili strah. Oni su lokalizovane proteste

³³ Mushtaq i Afzal, *Arab Spring: Its Causes And Consequences*, 6.

³⁴ Ibid.

³⁵ Fawaz A. Gerges, *The Arab Spring popular uprisings- myth and reality* (London: Open Democracy, 2014).

Dostupno na:

<https://www.opendemocracy.net/en/north-africa-west-asia/arab-spring-popular-uprisings-myth-and-reality/>
pristupljeno: 15.01.2023.

transformisali u opštenarodne antirežimske pokrete.³⁶ Neki od neposrednih faktora, kako navodi Iffat Idris, su:

a) *Upotreba informacijsko-komunikacijskih tehnologija/društvenih medija*- u kontekstu širenja Arapskog proljeća, društveni mediji su odigrali jednu od ključnih uloga. Korištenje informacijsko-komunikacijskih tehnologija je omogućilo efikasnu komunikaciju među aktivistima, što je olakšalo organizaciju i ubrzalo proteste. Najvažnije od svega, upotreba IKT-a je omogućila svijetu direktni uvid u dešavanja na Bliskom istoku i u strahote kroz koje su prolazili ljudi u zemljama zahvaćenim Arapskim proljećem, a to je otvorilo put za legitimizaciju i razvoj solidarnosti i izvan regije.³⁷ Širenje informacija putem televizijskih kanala kao što su Al Jazeera i Al Arabiya, te putem interneta i društvenih mreža, kao što su Facebook i Twitter, dalo je sasvim novu dimenziju Arapskom proljeću. Društvene mreže su omogućile da cijeli svijet vidi samospaljivanje Mohameda Bouazizija što je dodatno zbližilo građane arapskog svijeta i ponudilo im osjećaj povezanosti i potrebe da se zajednički bore protiv represivnih režima u svojim državama. Kada su počeli prvi protesti potaknuti samospaljivanjem Mohameda Bouazizija, društveni mediji su odigrali nekoliko važnih uloga, a jedna od njih je i podsticanje društvene mobilizacije, kako u ostatku Tunisa, tako i u drugim dijelovima regije.³⁸ Pored uloge u preljevanju protesta iz jedne zemlje u drugu, veliki značaj društvenih medija se ogleda i u tome što su svijetu dali direktni uvid u dešavanja u ovim zemljama, što je utjecalo i na podršku dijaspore, drugih zemalja, međunarodne zajednice itd.

b) *Nasilni odgovori država*- arapske zemalje su bile zatečene pojavom bunta na ovoj skali pa su mnoge od njih, kao prvi odgovor na pojavu protesta, pribjegle upotrebi nasilja u nadi da će na taj način suzbiti njihovo širenje. Međutim, nasilje je u ovom slučaju imalo suprotan efekat. Brutalni odgovori režima nisu zastrašili narod nego su pojačali povezanost među građanima kao i njihovu želju da konačno svrgnu vladare i stave tačku na represiju koju trpe godinama.

c) *Pozicija oružanih snaga*- oružane snage su, pri pojavi prvih protesta, morale odlučiti da li će stati na stranu naroda koji je ustao protiv režima, ili će ostati lojalne režimu i upravo je ta odluka imala ključnu ulogu u mnogim ustancima.³⁹ U nekim su arapskim državama već postojala neslaganja između režima i oružanih snaga, što je utjecalo na njihov odnos prema

³⁶ Idris, *Analysis of the Arab Spring*, 9.

³⁷ Nurullah Ardiç, *Understanding the ‘Arab Spring’: Justice, Dignity, Religion and International Politics* (Afro Eurasian Studies Journal, 2012), 21, Volume: 1 Issue: 1. 8-52.

Dostupno na: <https://dergipark.org.tr/en/pub/afes/issue/44785/557048> pristupljeno 17.02.2023.

³⁸ Idris, *Analysis of the Arab Spring*, 9.

³⁹ Ibid, 11.

demonstrantima. Vojska je u Tunisu i Egiptu stala uz demonstrante što je u konačnici dovelo do smjene tamošnjih vladara. S druge strane, u Siriji su vojne snage stale uz vladara i prirodno je bilo da će njihov odgovor na proteste biti brutalan, a sve u svrhu zaštite predsjednika Bashara al-Assada i njegovog režima. Odgovori oružanih snaga su u velikoj mjeri odredili tokove demonstracija.

2.3. Posljedice Arapskog proljeća

Posljedice Arapskog proljeća je, i godinama nakon prvih protesta, nemoguće sagledati u potpunosti, jer su još uvijek u toku dešavanja koja imaju korijen u Arapskom proljeću. Iako je situacija prilično komplikovana, jasno je da će krajnji ishod biti puno gori od onog kojeg su priželjkivali građani ovih zemalja. Pojedini režimi su na proteste odgovorili brutalnom silom pa se vrlo rano počelo govoriti o velikim ljudskim gubicima. Kako je vrijeme odmicalo, materijalne štete i razaranja su postala nesaglediva. Neki vladari su bili u stanju do temelja sravniti gradove kako bi pokušali zaustaviti širenje pobune. Takav slučaj je bio sa Sirijom.

U Arapskom proljeću je rođen arapski građanin,⁴⁰ onaj građanin koji je spreman podići glas protiv opresivnog režima i na ulici tražiti promjene i to se zasigurno može smatrati jednim od najvećih uspjeha Arapskog proljeća. U opresivnim režimima je neizmjerno bitan sami taj momenat iznošenja mišljenja, pokazivanja nezadovoljstva, suprotstavljanja režimu, preovladavanja straha i izlaska na ulice. Kao što su napisali Mushtaq i Afzal, „Arapsko proljeće je označilo formiranje javne sfere u kojoj su obični ljudi mogli raspravljati o politici na javnim mjestima i raspravljati o svojoj očekivanoj budućnosti i naporima da se postigne demokratska tranzicija u arapskom svijetu.“⁴¹

Protesti su doveli do smjene autoritarnih vladara u Tunisu, Libiji, Egiptu i Jemenu pa je, u periodu 2011.-2012. godine, Arapsko proljeće još uvijek davalо nadu u pozitivne promjene i činilo se uspješnim. Pored smjena vladara u ove četiri države, i u drugim državama je došlo do određenih promjena. U Saudijskoj Arabiji su osigurane socijalne reforme, a u Jordanu, Bahreinu i Iraku su zabilježene promjene vlada.⁴² Ovaj val bunta je na momenat izgledao kao prilika za novi i slobodniji život, ali je vrlo brzo postao samo uvod u veću katastrofu od one u

⁴⁰ Mushtaq i Afzal, *Arab Spring: Its Causes And Consequences*, 8.

⁴¹ Ibid.

⁴² Badri Karthikeyan, *Arab Spring brings success, failures*, (Philadelphia: The Triangle, Drexel University, 2015). Dostupno na: <https://www.thetriangle.org/opinion/arab-spring/> pristupljeno: 15.01.2023.

kojoj su građani bili do tada. U pojedinim državama je došlo do transformacije protesta u građanske ratove, a zatim i do uključivanje regionalnih i međunarodnih aktera u sukobe, što je rezultiralo ogromnim brojem nastradalih, izbjeglih i raseljenih lica. Takavo slučaj je bio sa Sirijom i Libijom. Međunarodnim angažmanom su se sukobi dodatno zakomplikovali i produžili, jer se ravnoteža snaga sukobljenih strana često mijenjala, pa ni jedna od njih nije imala dovoljno snage da postigne konačnu pobjedu, a jasno je bilo da se dogovor ne može postići.

U državama u kojima je došlo do smjene vladara nisu postojale snage koje bi imale kapacitet da na sebe preuzmu promjene, te je na taj način ostao vakuum koji je postao pogodno tlo za nastanak i širenje ekstremističkih grupa. ISIL i druge grupe su pokušavale pupuniti taj vakuum i time su postale ozbiljna prijetnja miru, što je dodatno usložilo situaciju. Borba protiv terorizma je, dobrim dijelom, pomjerila fokus djelovanja aktera uključenih u dotadašnje sukobe.

Ogromna stradanja, uništene države i njihove ekonomije, stalni strah od terorističkih djelovanja i stanje totalnog beznađa su doveli do masovnih iseljavanja stanovništva. Prvi veliki europski izbjeglički val je krenuo 2015. godine. Stotine hiljada ljudi je napustilo svoje domove, ogroman broj ljudi je ubijen ili ranjen, trgovina ljudima je bila u punom zamahu i nije se nazirao kraj agoniji, pa je postalo prilično jasno da se Arapsko proljeće u stvari pretvorilo u arapsku zimu.

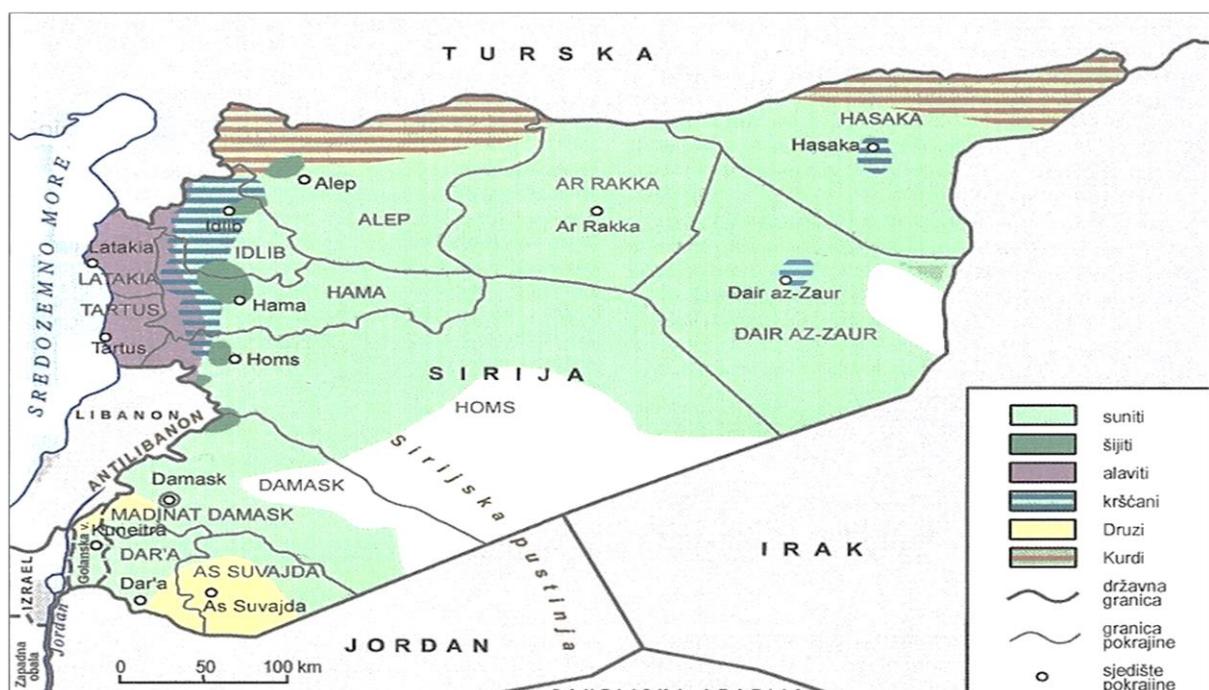
Čini se da Arapsko proljeće nije imalo nikakvu šansu za uspjeh, jer je vrlo rano postalo jasno da se opozicioni akteri ne mogu dogovoriti oko toga kako njihove države trebaju izgledati nakon smjene vladara i ko treba njima upravljati. Netrepeljivosti između različitih vjerskih i etničkih grupa su stale na put pozitivnim promjenama. Regionalni i međunarodni akteri su se uključili i zakomplikovali situaciju. Na momente je izgledalo kao da je Bliski istok mjesto borbe između Istoka i Zapada/Rusije i SAD-a, šiita i sunita, terorističkih organizacija i ostatka svijeta. Izgledalo je kao da ratuje svako protiv svakoga, a da su svi vođeni isključivo ekonomskim, političkim i geostrateškim interesima vlastitih zemalja. Sve to je, nažalost, išlo na štetu običnog čovjeka. Od Arapskog proljeća su ostale samo propale države, razorene ekonomije, migrantske rute, trgovina ljudima, stanje dugogodišnjih ratova i totalnog beznađa. Demokratije nema ni u tragovima osim, možda, u Tunisu. U Tunisu su 2014. godine održani

parlamentarni izbore, te je usvojen novi modernistički Ustav, pa ga zbog toga uglavnom navode kao pozitivan primjer.⁴³

3. Studija slučaja: Sirija

Sirija, službenog naziva Sirijska Arapska Republika, je bliskoistočna država smještena na jugozapadu Azije. Nezavisnost je stekla 1946. godine. Na čelu države je, od 2000. godine, Bashar al-Assad. Sirija je administrativno podijeljena na 14 pokrajina, koje su dalje podijeljene na okruge.

Slika br. 2⁴⁴



Izvor: Mirjana Kasapović (ur.) i Vlatko Cvrtila, Bliski istok: Politika i povijest.

Sirijske pokrajine su, kao što je prikazano na slici broj 2: Hasaka, Ar Rakka, Dair az-Zaur, Alep, Idlib, Hama, Homs, Latakia, Tartus, Dar'a, As Suvajda, Kuneita, Rif Dimashq i Damask. Svojim zapadnim dijelom Sirija ima izlaz na Sredozemno more, dok ostatkom teritorija graniči sa sljedećih pet država: Libanon, Izrael, Jordan, Irak i Turska. Zbog svog položaja, sirijski

⁴³ Karthikeyan, *Arab Spring brings success, failures*.

⁴⁴ Slika br. 2. izvor: Mirjana Kasapović (ur.) i Vlatko Cvrtila, *Bliski istok: Politika i povijest* (Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 2016), 315.

teritorij je stoljećima bio mjesto različitih civilizacija, vjera i naroda, te poveznica i interesna sfera različitih država i to je ono što ga čini posebnim.⁴⁵

U Siriji je od 1963. godine na vlasti Baas stranka. Baas ili Stranka arapskog socijalističkog preporoda je nastala u Damasku, u aprilu 1947. godine. Od završetka Drugog svjetskog rata smatra se za jednu od najutjecajnijih političkih organizacija u arapskim državama. Baasisti su 1963. godine učvrstili vlast u Siriji i započeli dugogodišnju jednostranačku diktaturu.⁴⁶

3.1. Društvena struktura Sirije

Sirijsko društvo je duboko heterogeno a čine ga, kao odvojene zajednice, različite etničke, vjerske i jezičke grupe, čiji su pripadnici povezani jakim osjećajima pripadnosti, unutarnje solidarnosti i lojalnosti.⁴⁷ S pravom se može reći da Sirija ima jednu od najkompleksnijih društvenih struktura u arapskom svijetu i upravo je to doprinijelo daljoj komplikaciji i eskalaciji sukoba, te transformaciji protesta u građanski rat. O sirijskom društvu možemo govoriti kroz etničku i vjersku dimenziju, a unutar vjerske dimenzije postoje dodatna razilaženja i podjele.

Iz literature se ne može znati tačan broj stanovnika u Siriji 2011. godine. Procijenjeni broj stanovnika varira u zavisnosti od izvora i kreće se od 21 do 24 miliona. Evidencija civilne statistike pokazuje da je Sirija, u januaru 2011. godine, imala 24 miliona stanovnika, koji su pripadali različitim vjerskim i etničkim grupama, a bili su raspoređeni u 14 provincija.⁴⁸ Drugi izvor navodi da Sirija ima 21 milion stanovnika.⁴⁹ Po navodima sljedećeg izvora, u Siriji je 2011. godine živio 21 milion stanovnika i ako se tome doda oko 1.25 miliona izbjeglica, koje su te godine bile službeno registrovane u Siriji, dobije se podatak od oko 22.5 miliona ljudi. Ovi podaci su izvedeni na osnovu procjena Centralnog statističkog ureda Sirije. Broj i strukturu stanovništva je nemoguće precizno utvrditi, budući da ne postoje recentni popisi stanovništva.⁵⁰

⁴⁵ Ibid, 314.

⁴⁶ Ibid, 94.

⁴⁷ Ibid, 326.

⁴⁸ Mustafa Khalifa, *The impossible partition of Syria* (Arab Reform Initiative, 2013).

Dostupno na: <https://www.arab-reform.net/publication/the-impossible-partition-of-syria/> pristupljeno: 27.01.2023.

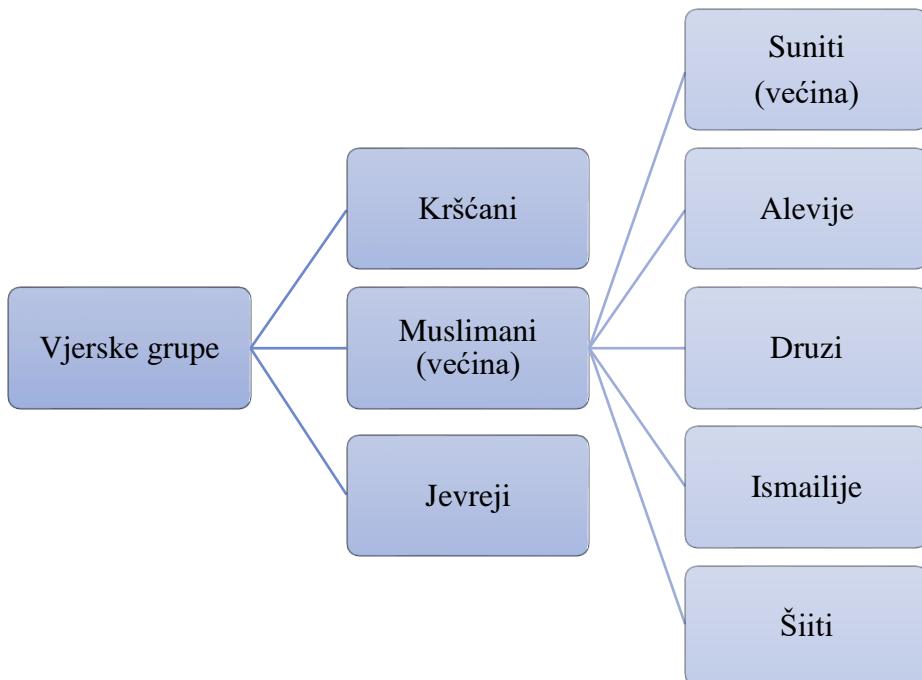
⁴⁹ Bureau Of Democracy, Human Rights, And Labor, *Sirya:Report* (U.S. Department of State, September 13, 2011).

Dostupno na: https://2009-2017.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168276.htm pristupljeno: 15.01.2023.

⁵⁰ Kasapović i Cvrtila, *Bliski istok:Politika i povijest*, 326.

3.1.1. Vjerska struktura u Siriji

Sirija, kao zemlja šarenolike socijalne strukture, na svom teritoriju ima pripadnike različitih vjerskih grupa. Unutar sirijskih granica žive muslimani, kršćani i jevreji. Oko 90% sirijskog stanovništva čine muslimani. U muslimanskoj grupi je naročito složena situacija, jer postoje značajna neslaganja u poimanju vjere između određenih grupa.



Kada se govori o fragmentaciji unutar muslimanske grupe važno je spomenuti sljedeće ogranke/sekte: suniti, alevije, druzi, ismailije i šiiti. Suniti su većinska muslimanska grupa u Siriji i čine više od 75% sirijske populacije. Uprkos tome što su većina, oni ne upravljaju državom, što je ovom sukobu dalo novu dimenziju složenosti. U literaturi se navodi da svi veliki gradovi i glavni gradovi 13 od ukupno 14 provincija imaju sunitsku većinu. Suniti nisu većina jedino u provinciji i gradu Suwayde, u regiji Wadi al-Nasara, te u Tartusu i Latakiji, gdje su alevije većinska grupa.⁵¹

Sljedeća po brojnosti je alevijska grupa i ona broji oko 2.5 miliona ljudi, što čini oko 10% ukupne sirijske populacije,⁵² i time je najveća muslimanska manjina u sirijskom društvu.

⁵¹ Khalifa, *The impossible partition of Syria*.

⁵² Ibid.

Alevije, zajedno sa drugim manjinskim grupama, uglavnom šiitima, imaju naklonost sirijskog predsjednika Bashara al-Assada i dio su vladajuće strukture. Porodica al-Assad pripada alevijskoj grupi i zbog toga je alevijama data moć nesrazmjerna njihovom ukupnom broju u sirijskom društvu. Alevije su, na čelu sa Basharom al-Assadom, kontrolisale sigurnosni sektor. Budući da su bili oslonac režimu, režim im je omogućio povlašten položaj u sirijskom društvu.⁵³

Pored alevija, u Siriji su nastanjeni i druzi, koji čine približno 3% sirijske populacije, a glavni centar im je Suwayda. U oblastima Hama i Tartus su nastanjene ismailije, manjinska grupa koja čini 1% populacije. Šiiti čine svega 0.5% sirijske populacije, a žive u četvrti Amin u Damasku i u selima u blizini Alepa.⁵⁴

Šiiti su u sirijskom društvu zastupljeni u jako malom procentu u odnosu na ukupan broj stanovnika, međutim, od velikog su značaja za sirijski konflikt i njegovu prirodu. Razlike u islamskoj ideologiji između sunita i šiita su godinama nakupljale nerazumijevanje između ovih grupa, time antagonizirajući odnos među njihovim pripadnicima. Posljedice dugogodišnjeg nerazumijevanja i međusobnog osporavanja su bile vidne i u sirijskom ratu, jer je sukob dijelom poprimio i dimenziju svetog sektaškog rata između ovih grupa. Sunitsko-šiitski sukob je historijski, vjerski, sukob/raskol koji postoji još od vremena nakon smrti poslanika Muhameda a.s. i pitanja ko ga treba naslijediti.

Oko 6% sirijskog društva čine kršćani. Ranije ih je bilo negdje oko 20%, ali su migracije prema Zapadu i niska stopa nataliteta doveli do toga da se njihov broj smanji. Njihov položaj je značajno pogoršan početkom građanskog rata 2011. godine, a posebno su bili ugroženi u područjima koja su bila pod kontrolom tzv. Islamske države. To ih je natjeralo na iseljavanje, pa su sigurnost potražili u Libanu i zemljama Europske unije.⁵⁵ Sirijski kršćani su uglavnom etnički Arapi, koji pretežno žive u urbanim područjima.

Sirija ima malobrojnu jevrejsku populaciju. Većina Jevreja se iselila iz Sirije u Izrael, a zadnji val emigracije se desio pred sami kraj vladavine Hafeza al-Assada, sirijskog predsjednika od 1971. do 2000. godine. Onaj mali broj Jevreja koji je ostao se smjestio pretežno u Alepu i Damasku.⁵⁶

⁵³ Kasapović i Cvrtila, *Bliski istok:Politika i povijest*, 328.

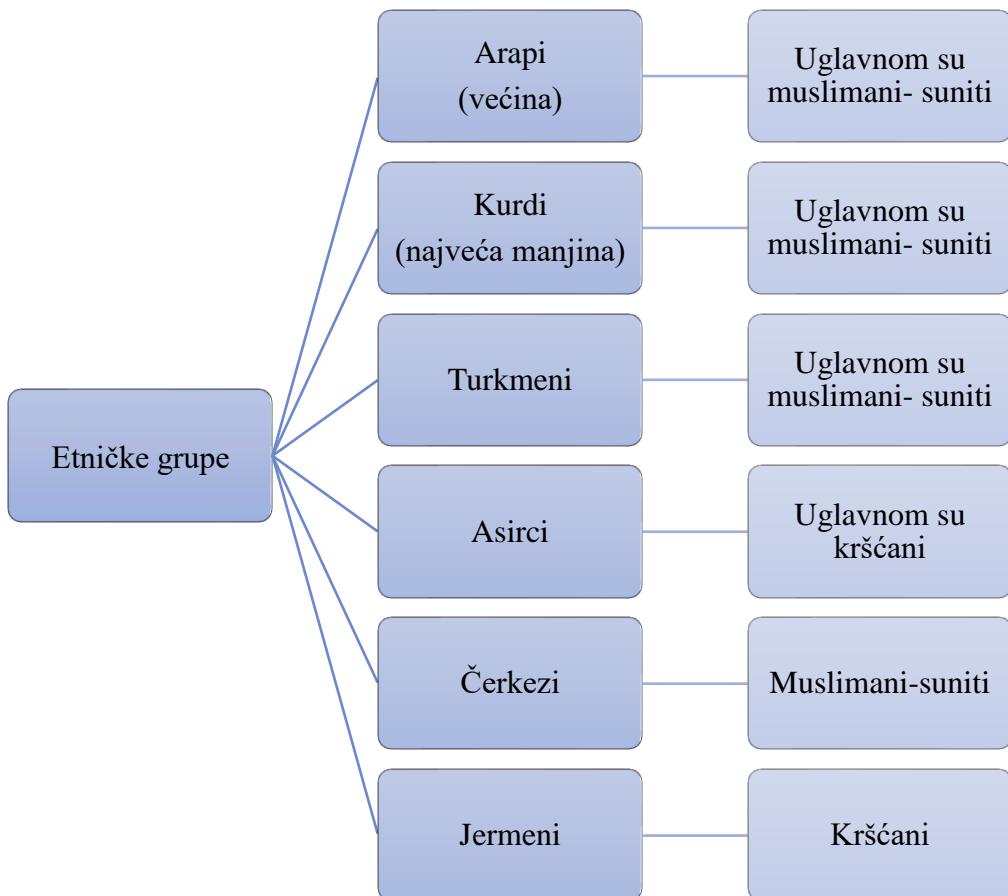
⁵⁴ Khalifa, *The impossible partition of Syria*.

⁵⁵ Kasapović i Cvrtila, *Bliski istok:Politika i povijest*, 330.

⁵⁶ Khalifa, *The impossible partition of Syria*.

3.1.2. Etnička struktura u Siriji

Sirijsko društvo je raslojeno i po etnicitetu. Na sirijskom tlu žive pripadnici sljedećih etničkih grupa: Arapi, Kurdi, Turkmeni, Asirci, Čerkezi i Jermenii.



Najveća etnička grupa su Arapi i čine 80%-85% sirijske populacije. Većina Arapa su muslimani suniti koji koriste arapski jezik. Druga najveća etnička grupa su Kurdi. Oni čine oko 10% sirijskog društva, a većina ih živi na sjeveroistoku, na granici s Turskom i Irakom.⁵⁷ Kurdi su u ogromnoj većini sunitski muslimani, mada, ni ovo nije homogena grupa, budući da i unutar nje postoje podjele na jezičkoj, plemenskoj, teritorijalnoj i vjerskoj osnovi.⁵⁸ Kada se govori o Kurdima, važno je navesti da se radi o najvećoj etničkoj zajednici u savremenom svijetu, koja

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Kasapović i Cvrtila, *Bliski istok: Politika i povijest*, 328.

nema vlastitu državu⁵⁹, a godinama žele autonomiju. Upravo će ta njihova težnja igrati važnu ulogu u njihovom odnosu prema sukobu i njegovim akterima. Na sirijskom teritoriju žive i Turkmeni, Asirci, Čerkezi, Jermenii, ali su za ovaj rad i sami sirijski konflikt najvažniji Arapi i Kurdi.

3.2. Bashar al-Assad

Bashar al-Assad je na čelu Sirije od 2000. godine. Vlast je preuzeo odmah nakon očeve smrti. U inauguracijskom govoru je isticao kako namjerava modernizovati Siriju. U to vrijeme je postojao neki optimizam u pogledu na mladog predsjednika koji je bio izložen zapadnom obrazovanju i koji je isticao želju za modernizacijom države.⁶⁰ Po preuzimanju vlasti, Bashar al-Assad je najavljivao promjene u vanjskoj politici i političkom sistemu, koje bi dale prostor određenim oblicima političkog pluralizma. Međutim, to nije realizovano, jer su promjene bile vrlo ograničene i spore i nisu dale značajne rezultate.⁶¹

Porodica al-Assad pripada alevijskoj vjerskoj manjini u državi koja je u velikoj većini sunitska, što je dovelo do toga da Bashar al-Assad, kako bi se zaštitio, na ključne državne i vojne pozicije pođe imenovati sebi bliske ljude i ljude od povjerenja, mahom pripadnike svoje porodice i alevijske manjine. Na takav način je osigurao lojalnost u slučaju krize i učvrstio svoju predsjedničku poziciju.

Ono što ga razlikuje od ostalih arapskih predsjednika jeste i činjenica da je on civilni predsjednik bez vojne pozadine, a uz to je bio i najmlađi predsjednik na području Bliskog istoka. U vrijeme početka sirijske revolucije Bashar al-Assad je imao 46 godina i svega desetak godina iskustva u vođenju države. Prije preuzimanja vlasti radio je kao doktor u Londonu. Pogibija njegovog starijeg brata, Bassela al-Assada, za kojeg je bila namijenjena predsjednička pozicija, je iz korijena promijenila Basharov život. Nakon bratove pogibije Bashar al-Assad se vratio u Siriju i priključio se vojsci.⁶² Od njegovog povratka u Siriju, pa sve do smrti Hafeza

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Raymond Hinnebusch, *Syria: From 'authoritarian upgrading' to revolution?* (Royal Institute of International Affairs 1944, 2012).

Dostupno na:

https://www.researchgate.net/publication/261973756_Syria_From_‘authoritarian_upgrading’_to_revolution
pristupljeno: 10.02.2023.

⁶¹ Vlatko Cvrlja, *Sirija i Libija: što ih povezuje, a što dijeli?* (Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 2012), *Političke analize*, vol. 3, 50.

Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/209546> pristupljeno: 06.01.2023.

⁶² Alrowaiti, *Same Revolution, Different Outcome: Why Did the Syrian Regime Survive the Arab Spring?*, 34.

al-Assada, tadašnjeg sirijskog predsjednika, Bashar al-Assad je bio pripreman za preuzimanje funkcije.

Iako se u početku njegove vladavine mislilo da će doći do nekih značajnih promjena u smjeru demokratizacije, to se nije desilo. Kada su 2011. godine građani izašli na ulice, kako su napisali Kasapović i Cvrtila, „Bashar al-Assad je ... odbijao zahtijevne političke reforme, da bi kasnije obećao promjene, a neke je i prihvatio, kao što su ukidanje vanrednog stanja, promjena Ustava i izbornih pravila, promjena modela izbora predsjednika države i sl. Međutim, režimske snage su istovremeno koristile nasilje protiv prodemokratskih demonstranata, što je smanjilo njihov broj, ali je radikalizovalo i, u konačnici, militarizovalo otpor.“⁶³ Sa radikalizacijom otpora, došlo je do dodatnog razjedinjavanja opozicije, a sve u korist opstanka režima.

Bashar al-Assad je na vrijeme uvidio koliko je značajno imati saveznike, te je na tome i radio. Saveznici su, pored brutalnih vojnih odgovora sirijske vojske, dodatno ojačali poziciju sirijskog predsjednika i omogućili opstanak njegovog režima.

3.3. Arapsko proljeće u Siriji/Narod želi pad režima

Sirijski režim je opresivni, diktatorski režim, u kojem je nezadovoljstvo građana postepeno raslo, a narodni bijes se godinama nakupljao. Do 2000. godine, državom je upravljao Hafez al-Assad, a nakon njegove smrti ga je naslijedio sin Bashar al-Assad. Hafez al-Assad je na čelu Sirije bio od 1971. do 2000. godine. Za vrijeme njegove vladavine je učvršćena vlast alevija i Arapske socijalističke stranke, a opozicija je bila izložena progonima i nasilju.⁶⁴ Višedecenijska opresija i uskraćivanje sloboda su doveli do prelijevanje protesta iz drugih arapskih zemalja i u Siriju. Ni sirijski narod nije ostao imun na val otvorenog bunda i nezadovoljstva koji se širio arapskim svijetom. Temeljni uzroci nezadovoljstva su slični onima u ostatku arapskog svijeta: uskraćivanje prava, korupcija, nezaposlenost, opadanje životnog standarda, s tim da i Sirija, kao i svaka država, ima svoje posebnosti i s njima povezane specifične uzroke bunda. Mirni protesti su počeli već u januaru 2011. godine, a do sredine marta su se transformisali u otvoreni sukob između režimskih snaga i pobunjenika.⁶⁵ Dakle, možemo reći da je sirijska revolucija, nastala iz Arapskog proljeća, počela u martu 2011. godine. Kako je napisao Adnan Khan, „Demonstracije su počele u pograničnom gradu Dera. Nekoliko ljudi je ubijeno kada su snage

⁶³ Kasapović i Cvrtila, *Bliski istok: Politika i povijest*, 324.

⁶⁴ Cvrtila, *Sirija i Libija: što ih povezuje, a što dijeli?*, 50.

⁶⁵ Ibid.

sigurnosti otvorile vatru na nenaoružane grupe. Nemiri u ovom gradu su brzo izmakli kontroli, a zatim se proširili na ostale varoši i gradove. Sirijski predsjednik, Bashar al-Assad, je poslao tenkove i trupe da uspostave red.⁶⁶ Uprkos tome što je sirijska revolucija imala isti „šablon“ kao i revolucije u ostalim arapskim zemljama, rezultat je bio drastično drugačiji. Sirijska revolucija se transformisala u katastrofu kojoj se ne nazire kraj.⁶⁷

Odgovor režima je bio brutalan, pa su mirni protesti vrlo brzo transformisani u krvavi oružani sukob između režimskih i opozicionih snaga, što je u konačnici poprimilo oblik dugogodišnjeg građanskog rata s nezamislivim materijalnim i ljudskim gubicima. Osim toga, prvobitna ideja o slobodi, jednakosti i pravednosti je pala u sjenu šiitsko-sunitskog sukoba i drugih sukoba koji su utemeljeni na višedecenjskim problemima između različitih etničkih, vjerskih i ideooloških grupa. Situacija je duboko ukorijenjena u komponentama sirijskog društva općenito, pa je sukob, nakon nekog vremena, više ličio na izravnavanje historijskih računa, nego na borbu za slobodu, jednakost i pravednost.⁶⁸ Dugotrajan sukob bi mogao biti ozbiljna prijetnja cijeloj regiji kao i globalnom miru.

Sukob je usložnjavalо to što je Sirija država kompleksne etničke, vjerske i ideoološke strukture. Dodatnu težinu sukobu je dao i veliki broj direktnih i indirektnih, te unutarnjih i vanjskih aktera. Dakle, pored unutarnjih aktera, koji su mnogobrojni, u rat su se direktno ili indirektno uključile i regionale i međunarodne sile, koje su, u zavisnosti od vlastitih interesa, zauzimale različite strane u sukobu.

Sirijski režim je pokazao veću otpornost i brutalnost od drugih arapskih režima, kada se našao pred revolucijom i zahtjevima građana. U literaturi se navodi više faktora koji utječu na otpornost sirijskog režima, a Adam Alrowaiti navodi četiri osnovna razloga koja su omogućila sirijskom režimu da se odupre narodnom buntu i revoluciji, a to su: uloga sirijske vojne institucije (vojska je bila uz sirijskog predsjednika Bashara al-Assada), uloga stranih intervencija (Sirija je imala značajne regionalne i međunarodne saveznike), struktura sirijskog društva (sirijsko društvo je fragmentisano vjerski, etnički, ideoološki, te kao takvo nije uspjelo formirati jedinstvenu opoziciju) i u konačnici sam karakter sirijskog diktatora, Bashara al-Assada.⁶⁹

⁶⁶ Khan, *Arapsko proljeće*, 16.

⁶⁷ Alrowaiti, *Same Revolution, Different Outcome: Why Did the Syrian Regime Survive the Arab Spring?*, 7.

⁶⁸ Ibid, 14.

⁶⁹ Ibid, 28-67.

S obzirom na to da Sirija nije jedina cjelina koju će obrađivati u radu, u nastavku će pokušati izložiti samo najvažnije komponente procesa transformacije sirijskog sukoba, ključne aktere i međunarodne odgovore u periodu od početka Arapskog proljeća do 2016. godine.

3.4. Akteri u sukobu

Kao što je već istaknuto, društvena struktura u Siriji je složena i isprepletena na više nivoa, a svi njeni dijelovi imaju izgrađene složene međusobne odnose i dinamike iz kojih je proizašla i njihova orijentisanost u sirijskom sukobu.

U Siriji istovremeno koegzistira više različitih sukoba, na više nivoa, stoga je teško sažeti ih, i u jednom poglavlju prikazati stanje u državi u periodu od početka Arapskog proljeća do izbjegličke krize.

Budući da se sirijski sukob transformisao i prošao put od mirnog protesta, preko građanskog rata do proxy rata, neizbjježno je bilo i da se broj uključenih aktera vremenom povećava, a da se njihovi odnosi usložnjavaju. Kako se situacija usložnjavalja, tako je postajalo sve jasnije da se na sirijskom tlu istovremeno odigrava više različitih sukoba koji zajedno vode u katastrofu kojoj se ne nazire kraj.

Kako su napisali Kasapović i Cvrtila, „U organizaciji otpora režimu učestvovale su različite grupacije koje su imale jedan zajednički cilj- svrgnuti Basharu al-Assada i srušiti njegov autokratski režim- ali su nastupale s različitim konceptima razvoja Sirije poslije toga, što je ubrzo uzrokovalo njihovu fragmentaciju i međusobne sukobe. Svaka je grupa imala svoju socijalnu osnovicu u zemlji, ali i pristalice van nje koji su davali finansijska sredstva i ljudi kako bi određene grupe ojačale u odnosu prema drugima. Umjesto da ojača, to je oslabilo proturežimsku frontu i, u konačnici, pridonijelo jačanju moći vrlo radikalnih grupa poput tzv. Islamske države.“⁷⁰ Za sirijski građanski rat je karakteristično i to što ima snažnu međunarodnu dimenziju. Njegova međunarodna dimenzija se ogleda u tome što su i vlada i različite opozicione grupe imale pomoći od strane vanjskih aktera.⁷¹ Dakle, usložnjavanju sukoba doprinosi i to što svaka grupa aktera ima svoje regionalne i međunarodne saveznike i

⁷⁰ Kasapović i Cvrtila, *Bliski istok: Politika i povijest*, 345.

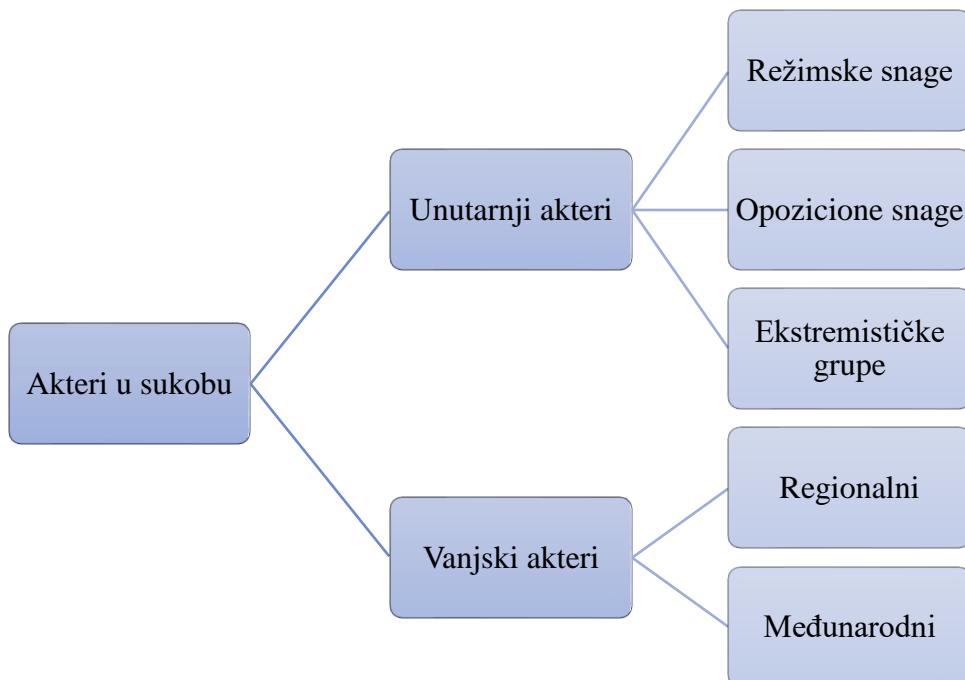
⁷¹ P. Briefings, *The Political Science of Syria's War* (Washington, DC: The Project on Middle East Political Science, 2013), 26.

Dotupno na:

https://pomeps.org/wp-content/uploads/2013/12/POMEPS_BriefBooklet22_PoliSciSyria_Web.pdf
pristupljeno: 20.02.2023.

„sponzore“ koji, kroz ovaj sukob, pokušavaju ostvariti svoje interese i učvrstiti poziciju na međunarodnoj političkoj sceni i na Bliskom istoku. Pojava ekstremističkih grupa je postala ozbiljna prijetnja regionalnom i međunarodnom miru, pa su se i vanjski i regionalni akteri uključili u borbu protiv ekstremističkih grupa i terorizma, a neki od njih su (npr. Rusija) to iskoristili kako bi napali grupe umjerene opozicije.

U ovom ratu je ogroman broj aktera, koji su se udruživali, razilazili, sklapali saveze, produbljivali antagonizme, mijenjali prioritete i ciljeve itd. Sve to čini ovu oblast vrlo izazovnom za obradu. U nastavku će izložiti neke od najistaknutijih aktera sirijskog sukoba, a za lakše razumijevanje, aktere će prvo raščlaniti na unutarnje i vanjske.



3.4.1. Unutarnji akteri

Pod unutarnjim akterima se podrazumijevaju svi interni sirijski učesnici koji su u ovom sukobu uzeli direktno ili indirektno učešće. Dalje ih možemo raščlaniti na: režimske snage, opoziciju/pobunjeničke snage i ekstremističke grupe. Režimske snage su djelovale jedinstveno i s ciljem zaštite pozicije sirijskog predsjednika Bashara al-Assada. Sirijska vojska je bila spremna odgovoriti na najbrutalniji način kako bi zaštitila predsjednika i njegov režim.

Na početku građanskog rata situacija je bila značajno jednostavnija nego nekoliko godina poslije. Kada bismo do kraja uprostili stanje na terenu, mogli bismo reći da, s jedne strane, imamo režimske snage koje su prvobitni mirni protest doživjeli kao poziv na rat i, s druge strane, opozicione snage koje su, potaknute smjenama velikih diktatora iz susjednih zemalja, željele smjenu Bashara al-Assada i njegovog režima. Međutim, situacija nije ni izbliza toliko jednostavna. Opozicione snage su fragmentisane i vrlo često, osim prve želje za smjenom režima, imaju malo toga zajedničkog. Velika količina fragmentacije i neslaganja je otvorila vrata ekstremizaciji aktera i sukoba.

U pobunjeničkim redovima je došlo do pojave fundamentalističkih i terorističkih grupa kao što je ISIS, što je dodatno usložilo situaciju. Kako je vrijeme odmicalo, počele su se pojavljivati islamističke, ekstremističke grupe koje, u principu, imaju sukob i sa režimom i sa umjerenom opozicijom. Već tada je bilo nemoguće govoriti o „samo“ režimu i opoziciji, jer se pojavila potpuno nova grupa unutarnjih aktera. Ekstremističke grupe ne dijele interes i ciljeve niti sa režimom, niti sa opozicijom, dok režimske snage imaju jasan cilj- zadržati predsjednika Bashara al-Assada na vlasti po svaku cijenu. Budući da opozicione grupe dolaze iz različitih redova i imaju različite vizije Sirije u budućnosti, jasno je da ni one, osim težnje sa smjenom Bashara al-Assada, nemaju neki jasan zajednički cilj.

<i>Režimske snage</i>	<i>Opozicione snage</i>	<i>Ekstremističke grupe</i>
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Sirijske oružane snage</i> (Sirijska arapska vojska:SAA, mornarica, obavještajne službe) • <i>Nacionalne odbrambene snage:</i> NDF (paravojna organizacija) • <i>Plaćenici sirijskog režima i dobrovoljne milicije</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Slobodna sirijska vojska:</i> FSA • <i>SDF/YPG</i> (Sirijske demokratske snage/Jedinica narodne zaštite) • <i>Islamski front/Ahrar al-Sham</i> (koalicija više islamističkih i salafističkih jedinica) 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>ISIL/ISIS/Islamska država</i> • <i>Jahbat Al' Nusra/Front Al' Nusra</i> (Ogranak Al-Qaede u Siriji)

a) Režimske snage

Režim Bashara al-Assada je bio spreman upotrijebiti sva dostupna vojna, politička i diplomatska sredstva, kako bi zaustavio pobunu i porazio opoziciju, a nakon toga obnovio utjecaj na području cijele Sirije.⁷² Na strani režima se borilo više različitih unutarnjih organizacija, milicija i paravojnih jedinica, a neke od njih su: Sirijske oružane snage, Nacionalne odbrambene snage/NDF, plaćenici sirijskog režima (shabiha) i dobrovoljne milicije.

Sirijske oružane snage

Sirijske oružane snage su sigurnosna osnova sirijskog režima, a čine ih: Sirijska arapska vojska (SAA), mornarica, zračne snage, obavještajne službe i Nacionalne odbrambene snage.⁷³

Sirijska arapska vojska (SAA)

Vrhovni komandant SAA je sirijski predsjednik Bashar al-Assad. Prema nekim procjenama, SAA je 2011. godine brojala oko 220 000 vojnika, a 2013. godine je taj broj prepolovljen⁷⁴ te se nastavio smanjivati svake naredne godine. Nakon izbijanja rata sirijska vojska je bila suočena sa nedovoljnim brojem vojnika i strukturnim problemima vojske pa je vlada, kako bi nadomjestila ovaj nedostatak, uspostavila i prorežimske milicije koje su pomagale vojsci.⁷⁵ Budući da je SAA tradicionalno bila pod kontrolom alevijske vjerske manjine, došlo je do velikog broja prebjega od strane sunitskih vojnika⁷⁶, što je predstavljalo dodatni izazov za SAA. Dezterterstva, loše upravljanje i smrti velikog broja vojnika su značajno umanjile borbenu sposobnost Sirijske arapske vojske. Od početka transformacije pobune u građanski rat, borbena snaga SAA je bila u stalnom opadanju. SAA je istinski kolaps doživjela 2012.-2013. godine i stanje se nije popravljalo sve do ruske intervencije u jesen 2015. godine. Ruskom intervencijom je započet pokušaj obnove i reformacije SAA.⁷⁷ Pomoć vanjskih saveznika sirijskog režima,

⁷²Muhammad N. M. et al. *Anatomising Syrian crisis: Enumerating actors, motivations, and their strategies (2011-2019)*, 47.

⁷³ European Asylum Support Office, *Syria Actors: Country of Origin Information Report* (2019). Dostupno na: <https://eucaa.europa.eu/sites/default/files/publications/easo-coi-report-syria-actors.pdf> pristupljeno: 12.03.2023.

⁷⁴ Aron Lund, *Syria's Civil War: Government Victory or Frozen Conflict?* (Stockholm: FOI, 2018), 44. Dostupno na: <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R--4640--SE> pristupljeno: 15.03.2023.

⁷⁵ European Asylum Support Office, *Syria Actors: Country of Origin Information Report*.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Gregory Waters, *The Lion and The Eagle: The Syrian Arab Army's Destruction and Rebirth* (Washington: Middle East Institute, 2019).

Dostupno na:
<https://www.mei.edu/publications/lion-and-eagle-syrian-arab-armys-destruction-and-rebirth>
pristupljeno:30.03.2023.

naročito Rusije i Irana, je bila od presudnog značaja za prilagodbu SAA tokom sukoba. Obje zemlje su pružale ljudske resurse, logističku podršku i finansijsku pomoć sirijskoj vojski, te su pomagale u uspostavljanju paravojnih korpusa koji su pomogli jačanju SAA.⁷⁸

Nacionalne odbrambene snage/NDF

Sirijska arapska vojska (SAA) nije imala dovoljno kapaciteta da se sama iznese sa izazovima građanskog rata pa je 2011. godine, u svrhu nadopunjavanja njenih borbenih sposobnosti, vlada napravila mrežu pomoćnih milicija. Dakle, pored regularnih oružanih snaga, na sirijskom tlu je bio prisutan i veliki broj domaćih i stranih provladinih milicija, koje su od velikog značaja za opstanak sirijskog režima, a koje su kasnije konsolidovane u krovnu mrežu-NDF.⁷⁹ Nacionalne odbrambene snage/NDF su zvanična paravojna snaga, kojoj je osnovni zadatak bio da pruža podršku SAA u zaštiti režima Bashara al-Assada. Ova mreža lojalističkih milicija je osnovana 2012.-2013. godine, a na vrhuncu svoje moći je brojala desetine hiljada naoružanih ljudi.⁸⁰ Dakle, po brojnosti članova, NDF je najveća sirijska milicija.⁸¹ Nacionalne odbrambene snage su se borile zajedno sa Sirijskom arapskom vojskom, a njihovi borci su bili čak plaćeniji od vojnika u SAA⁸² što donekle ilustruje njihov značaj za opstanak režima.

Već na samom početku protesta, režim se počeo oslanjati na mrežu kriminalnih grupa sačinjenih uglavnom od alevija bliskih al-Assad porodici, a osnovni cilj njihove mobilizacije je bio suzbijanje protesta. Ovu mrežu je opozicija opisala kao *shabiha*,⁸³ a za njih se veže poseban nivo brutalnosti prema protivnicima sirijskog predsjednika Bashara al-Assada.

Jasno je da je veliki broj unutarnjih aktera na strani sirijskog režima s jednim jasnim zajedničkim ciljem- po svaku cijenu zaštiti predsjednika Bashara al-Asada i njegov režim.

⁷⁸ Kheder Khaddour, *Strength in weakness: The Syrian Army's Accidental Resilience* (Beirut: The Carnegie Middle East Center, 2016).

Dostupno na: https://www.carnegieendowment.org/files/ACMR_Khaddour.pdf pristupljeno: 15.03.2023.

⁷⁹ European Asylum Support Office, *Syria Actors: Country of Origin Information Report*.

⁸⁰ Thanassis Cambanis, Dina Esfandiary, Sima Ghaddar, Michael Wahid Hanna, Aron Lund i Renad Mansour, *Hybrid Actors: Armed Groups And State Fragmentation In The Middle East* (New York, The Century Foundation Press, 2019), 55-56.

Dostupno na:

https://production-tcf.imgix.net/app/uploads/2019/11/15165406/TheCenturyFoundation_HybridActors.pdf pristupljeno 15:03.2023.

⁸¹ Navvar Saban, Factbox: *Iranian influence and presence in Syria* (Atlantic Council: MENAsource, 2020).

Dostupno na:

<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/factbox-iranian-influence-and-presence-in-syria/> pristupljeno: 10.02.2023.

⁸² European Asylum Support Office, *Syria Actors: Country of Origin Information Report*.

⁸³ Ibid.

Odgovori režimskih snaga (i regularne vojske i milicija/paravojnih organizacija) su bili brutalni, ali to ipak nije navelo Zapad na konkretnu vojnu intervenciju.

b) Opozicione snage

Opozicija režimu se počela formirati 2011. godine s ciljem uklanjanja predsjednika Bashara al-Assada s vlasti i uvođenja strukturnih reformi u društveni i politički sistem Sirije.⁸⁴ Na strani opozicije se borilo više različitih unutarnjih organizacija, milicija i paravojnih jedinica, a neke od njih su: Slobodna sirijska vojska:FSA, SDF/YPG (Sirijske demokratse snage/Jedinica narodne zaštite), Ahrar al-Sham itd.

Slobodna sirijska vojska:FSA

Slobodna sirijska vojska je oformljena u augustu 2011. godine. Nju su činili bivši pripadnici Sirijske arapske vojske (SAA), koji su dezertirali kako bi se pridružili narodu koji se borio protiv režimskih snaga. Sada su jasno, jedna naspram druge, stajale dvije naoružane grupe: Slobodna sirijska vojska (FSA), koja je predstavljala opoziciju/gradaće i Sirijska arapska vojska (SAA) kao režimski akter. Ovim je sukob transformisan u građanski rat.⁸⁵ U Siriji su, zaključno sa krajem 2012. godine, postojala 3 tijela koja su se predstavljala kao opozicija, a to su: Nacionalni koordinacijski odbor (osnovan od strane domaćih opozicionih političara), Sirijsko nacionalno vijeće (osnovano od strane sirijske dijaspore) i Slobodna sirijska vojska (osnovana od strane pojedinaca koji su prebjegli iz režimske vojske), a koja nije bila pod političkom kontrolom ni jedne opozicione grupe. Rascjepkana opozicija je slabija i imala je manje šanse za uspjeh, pa su vanjski akteri uložili napor kako bi pokušali ujediniti opoziciju, te je tako, na sastanku u Kataru 09.11.2012. godine formirana Nacionalna koalicija sirijskih revolucionarnih i opozicionih snaga ili Sirijska nacionalna koalicija (SNC).⁸⁶

PYD/YPG/YPJ/SDF

Stranka demokratske unije (PYD) je osnovana 2003. godine i najveća je kurdska stranka u Siriji⁸⁷, a usko je povezana sa turskom Kurdistanskom radničkom partijom (PKK). Njeno vojno krilo čine Jedinice za zaštitu naroda (YPG) i Jedinice za zaštitu Žena (YPJ), koje od početka

⁸⁴ Mirza, Abbas i Qaisrani, *Anatomising Syrian crisis: Enumerating actors, motivations, and their strategies 2011-2019*, 48.

⁸⁵ Felix Idongesit Oyosoro i E. I. Herbert, *Syria in a torment: Key actors and geopolitical intrigues* (2016), 6. Dostupno na:

https://www.researchgate.net/publication/356947532_SYRIA_IN_A_TORMENT_KEY_ACTORS_AND_GEO_POLITICAL_INTRIGUES pristupljeno: 15.03.2023.

⁸⁶ Cvrtila, *Sirija i Libija: što ih povezuje, a što dijeli?*, 52.

⁸⁷ Alrowaiti, *Same Revolution, Different Outcome: Why Did the Syrian Regime Survive the Arab Spring?*, 51.

Arapskog proljeća predstavljaju dominantne političke i vojne subjekte u sjevernoj i istočnoj Siriji. Zbog njihove povezanosti sa PKK, Turska ih smatra terorističkim organizacijama.⁸⁸ Zadnje četiri decenije Turska vodi borbu protiv PKK, separatističke grupe koju su i SAD označile kao terorističku organizaciju.⁸⁹

Sirijske demokratske snage/SDF- Sirijske demokratske snage su osnovane 2015. godine kako bi se borile protiv ISIS-a i drugih pobunjeničkih grupa, a imale su podršku SAD-a. Borci u ovom savezu su bili pripadnici različitih etničkih grupa (Kurdi, Turkmeni, Jermenii i Arapi), a krajnji cilj im je bio uspostava demokratske i federalne Sirije u regiji Rojava.⁹⁰ Najznačajniji dio ovog saveza čine kurdske jedinice- YPG: Jedinice za zaštitu naroda, koje su osnovane 2012. godine i YPJ: Jedinice za zaštitu žena, osnovane 2013. godine. Obje jedinice preferiraju da ih se posmatra kao odvojene jedinice (čak su se i SDF-u pridružile odvojeno), ali imaju isti cilj: zaštita kurdskog narod i njegove političke, kulturne i društvene egzistencije. Vojne obuke i vojno planiranje im uglavnom zavise od Kurdistanske radničke partije (PKK),⁹¹ a imaju i vojnu podršku SAD-a.⁹² S jedne strane, Turska ove jedinice smatra terorističkim organizacijama i dijelom PKK dok, s druge strane, SAD pruža podršku YPG-u smatraljući ih najučinkovitijom snagom na terenu u borbi protiv ISIS-a.⁹³ Kako navodi Aron Lund, “ Američka podrška SDF-u je stvorila ozbiljne tenzije s Turskom u kojoj je, matični pokret YPG-a, PKK, vodio desetljećima dugu pobunu.”⁹⁴ Tursko-kurdska sukob u Siriji je predstavljalo politički izazov za Washington, budući da su SAD Tursku smatrале nezamjenjivim saveznikom u NATO-u, dok su svoju antiterorističku strategiju na sirijskom tlu bazirale na saradnji sa SDF-om.⁹⁵

⁸⁸ Zafer Kızılkaya, Sofie Hamdi, Mohammad Salman, *The PYD/YPG in the Syrian Conflict: Aspirations for Autonomy in North-eastern Syria* (Brussels: Brussels School of Governance Report, 2021), 4. Dostupno na:

<https://brussels-school.be/sites/default/files/The%20PYD%3AYPG%20in%20the%20Syrian%20Conflict-%20Aspirations%20for%20Autonomy%20in%20North-eastern%20Syria.pdf> Pриступљено: 11.06.2023.

⁸⁹ Esra Gürçay, *The U.S.-YPG Relationship: U.S. Foreign Policy & the Future of the Kurds in Syria and Turkey* (Washington, D.C: The Middle East Policy Council).

Dostupno na: <https://mepc.org/commentary/us-ypg-relationship-us-foreign-policy-future-kurds-syria-and-turkey> Pриступљено: 11.06.2023.

⁹⁰ Marija Sulce, *The war report: The Syrian armed conflict: Nearing the end?* (Geneva: The Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights, 2019), 5

Dostupno na:

<https://www.geneva-academy.ch/joomlatools-files/docman-files/The%20Syrian%20Armed%20Conflict%20Nearing%20The%20End.pdf> приступљено: 14.03.2023.

⁹¹ Ibid.

⁹² Al Jazeera i agencije, *Koje snage ratuju na sjeveroistoku Sirije?* (balkans.aljazeera.net, 11.10.2019).

Dostupno na:

<https://balkans.aljazeera.net/news/world/2019/10/11/koje-snage-ratuju-na-sjeveroistoku-sirije> Pриступљено: 15.03.2023.

⁹³ Gürçay, *The U.S.-YPG Relationship: U.S. Foreign Policy & the Future of the Kurds in Syria and Turkey*.

⁹⁴ Lund, *Syria's Civil War Government Victory or Frozen Conflict?*, 20.

⁹⁵ Ibid, 59.

Ahrar al-Sham

Ahrar al-Sham ili Islamski pokret slobodnih ljudi Levanta je osnovan 2011. godine. Grupa je prvi napad izvela 2012. godine. U ovom slučaju se ne radi o umjerenoj opoziciji, nego o sunitskoj salefističkoj oružanoj grupi, čiji je osnovni cilj zamjena režima predsjednika Bashara al-Assada islamskom vladom. Do 2014. godine, ova grupa je radila sa ISIS-om, a početkom 2014. su se počeli sukobiti međusobno zbog unutarnjih neslaganja. Ahrar al-Sham se smatra jednom od upornijih i moćnijih opozicionih grupa.⁹⁶ Ahrar al-Sham je bila i značajna komponenta Islamskog fronta, a Islamski front je nastao u novembru 2013. godine kao produkt saradnje 7 oružanih pobunjeničkih grupa. Kako navodi BBC, Islamski front je nezavisna politička, vojna i društvena formacija, koja ima za cilj rušenje režima Bashara al-Assada i uspostavu islamske države.⁹⁷

c) Ekstremističke/džihadističke grupe

Rascjepkana opozicija, veliki broj aktera i komplikovana situacija su bili pogodno tlo za formiranje i širenje ekstremističkih grupa na sirijskom teritoriju, a neke od njih su ISIS i Al-Nusra.

ISIS/IS/Dae'sh

Ekstremistička i teroristička grupa ISIS/Islamska država u Iraku i Siriji je nastala 2014. godine, odvajanjem od Al-Qaede. Vlastitu organizaciju je formirala s ciljem uspostave kalifata koji bi bio utemeljen na šerijatskom pravu. Upotreba društvenih mreža im je omogućila prostor za lako širenje propagande i ideja, pa su s lakoćom uspijevali regrutovati ljude iz cijelog svijeta.⁹⁸ Pojava ISIS-a je sukobu dala novu dimenziju. ISIS je u sukobu u Siriji vidio idealnu priliku za osnivanje vlastite države, te je počeo širiti svoj utjecaj, time predstavljajući jednu od najvećih prijetnji za stabilnost regionala. To nije išlo u prilog dotadašnjim akterima (ni unutarnjim, ni vanjskim). Al' Nusra i Al-Qaeda, također terorističke grupe, su odbacile svaku povezanost sa ISIS-om, te su nastavile djelovati kao odvojene jedinice. ISIS je za kratko vrijeme stekao više podrške od drugih militantnih grupa, a njegov osnovni cilj je bio uspostava kalifata.⁹⁹ Intenziviranje ISIS-ovih aktivnosti je dovelo do promjene fokusa u sirijskom sukobu. Sada je

⁹⁶ Sulce, *The war report: The Syrian armed conflict: Nearing the end?*, 5.

⁹⁷ BBC, *Leading Syrian rebel groups form new Islamic Front* (bbc.com, 22.11.2013.)
Dostupno na: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-25053525>

⁹⁸ Sulce, *The war report: The Syrian armed conflict: Nearing the end?*, 4.

⁹⁹ Mirza, Abbas i Qaisrani, *Anatomising Syrian crisis: Enumerating actors, motivations, and their strategies 2011-2019*, 49-50.

fokus bio na ISIS-u, kao najvećoj prijetnji, posebno nakon terorističkih napada na zapadne gradove. Širenje ove ekstremističke grupe, kao i njena brutalnost, dali su opravdanje ruskoj intervenciji. Rusi su iskoristili ovu situaciju kako bi, pod maskom borbe protiv terorizma, napadali umjerene opozicione grupe. ISIS se borio i protiv sirijskih pobunjenika, što je dijelom išlo u korist sirijskog režima.¹⁰⁰ U borbu protiv ISIS-a su se veoma brzo uključili i drugi vanjski akteri koji su vršili napade na njegove centre.

Front al-Nusra

Al-Nusra je al-Qaedin ogrank koji je na sirijskom tlu formiran u januaru 2012. godine. To je grupa koja se u sirijskom sukobu bori i protiv režima sirijskog predsjednika Bashara al-Assada, ali i protiv ISIS-a. U borbi je često na strani pobunjeničkih grupa, koje su podržane od strane SAD-a i njegovih arapskih saveznica, ali se ipak nalazi na SAD-ovom popisu terorističkih organizacija.¹⁰¹

3.4.2. Vanjski akteri

Pod vanjskim akterima podrazumijevamo sve strane države i nedržavne aktere koji su uzeli, direktno ili indirektno, učešće u ovom sukobu. (Ne)djelovanje vanjskih aktera je od presudnog značaja za tok, transformaciju i budućnost rata u Siriji. Geografski položaj Sirije, činjenica da je kolijevka tri monoteističke religije a uz to je smještena u regionu koji je bogat naftom-objašnjavaju zainteresovanost velikog broja vanjskih aktera za učešće u sirijskom ratu. Svaki od ovih aktera ima posebne ciljeve koje nastoji ostvariti kroz ovaj sukob, a ti ciljevi ne moraju nužno biti ono što je najbolje za sirijski narod. Također, između vanjskih aktera postoje sukobi, neslaganja i rivalstva od ranije, a koja su oni prenijeli na sirijski teritorij. U zvisnosti od vlastitih pozicija i ambicija, vanjski akteri su stajali ili uz režim ili uz opozicione snage, time mijenjajući ravnotežu snaga sukobljenih strana. Vanjski akteri se mogu raščlaniti na regionalne i međunarodne, a neki od njih su: SAD, Rusija, Kina, UN, EU, Iran, Zaljevske zemlje, Turska, Izrael i Hezbollah.

¹⁰⁰ Kim Hua Tan i Alirupendi Perudin, *The “Geopolitical” Factor in the Syrian Civil War: A Corpus-Based Thematic Analysis* (Thousand Oaks: SAGE Publications Inc, 2019).

Dostupno na:

https://www.researchgate.net/publication/333749471_The_Geopolitical_Factor_in_the_Syrian_Civil_War_A_Corpus-Based_Thematic_Analysis pristupljeno: 10.02.2023.

¹⁰¹ Al Jazeera i agencije, *Front al-Nusra objavio odvajanje od Al-Kaide* (balkans.aljazeera.net, 09.03.2017).

Dostupno na: <https://balkans.aljazeera.net/news/world/2016/7/28/razilaze-se-al-kaida-i-front-al-nusra>
Pristupljeno: 17.03.2023.

<i>Regionalni akteri</i>	<i>Međunarodni akteri</i>
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Iran</i> • <i>Zaljevske zemlje (posebno Saudijska Arabija i Katar)</i> • <i>Turska</i> • <i>Izrael</i> • <i>Hezbollah</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>SAD</i> • <i>Rusija</i> • <i>Kina</i> • <i>EU</i> • <i>UN</i>

Odnosi između vanjskih aktera su izuzetno kompleksni, pa je u sirijskom ratu evidentno međunarodno historijsko rivalstvo između Istoka i Zapada (SAD-Rusija) kao i regionalni šiitsko-sunitski raskol. Utjecaj Istok-Zapad rivalstva je vidan u tome što na jednoj strani stoje SAD i Evropa koje podržavaju pobunjenike, dok su na drugoj strani Rusija i Kina koje podržavaju sirijskog predsjednika Bashara al-Assada i njegov režim. Trajna struktturna podjela Bliskog istoka između sunita i šiita, kao i rivalstvo u moći između Saudijske Arabije i Irana su također prisutni u ovom sukobu. Iran je najznačajniji regionalni saveznik Bashara al-Assada i pružao mu je podršku od samog početka rata, dok je Saudijska Arabija zagovarala njegovu smjenu i pružala je pomoć pobunjeničkim grupama.¹⁰²

Pro-režimski vanjski akteri

Neki od pro-režimskih vanjskih aktera su: Iran, Rusija, Kina, Hezbollah. Za sirijski režim su posebno značajna savezništva sa Rusijom i Kinom, budući da obje zemlje imaju pravo veta u Vijeću sigurnosti UN-a, koji su koristile kako bi spriječile bilo kakvu akciju protiv režima sirijskog predsjednika Bashara al-Assada.¹⁰³

¹⁰² Tan i Perudin, *The “Geopolitical” Factor in the Syrian Civil War: A Corpus-Based Thematic Analysis*.

¹⁰³ Alrowaiti, *Same Revolution, Different Outcome: Why Did the Syrian Regime Survive the Arab Spring?*, 29.

Iran

Kao većinski šiitska država, Iran je dugogodišnji, lojalni saveznik sirijskog režima. Podrška Irana je bila od neizmjernog značaja za ostanak Bashara al-Assada na vlasti. Na sirijskoj teritoriji, Iran je pružao pomoć sirijskom režimu u borbi protiv pobunjeničkih grupa.¹⁰⁴ Konkretno, iranska pomoć u Siriji se ogledala u vojnim obukama, ljudstvu, finansijskoj i obavještajnoj pomoći, planiranju i koordinaciji što je značajno utjecalo na promjenu ravnoteže snaga u ratu. Kako je vrijeme prolazilo, tako se povećavala i iranska pomoć predsjedniku Sirije i njegovom režimu. Iran je čak uspio u Siriju dovesti i nekoliko regionalnih aktera- uglavnom šiitskih milicija, kao što su libanski Hezbollah i neke iračke milicije. Jasno je da je ovaj lojalni saveznik došao spasiti Assadov režim i spriječiti gubitak strateškog saveznika.¹⁰⁵ Iran je u direktni sukob poslao i svoje jedinice Revolucionarne garde, kako bi se borile uz Assadove trupe. Zaštitom Assadovog režima, Iran je štitio svoje interese a, kako su napisali Oyosoro i Herbert, „tradicionalno, glavni interes Irana u Siriji je očuvanje kopnenog prolaza prema Libanu, kako bi opskrbio oružjem Hezbollah.“¹⁰⁶ Ovakva angažovanost Irana na strani sirijskog režima je bila očekivana, naročito ako u obzir uzmememo činjenicu je Sirija, u posljednjih 30 godina, bila njihov najznačajniji strateški partner i ključni igrač u američko-iranskom rivalstvu na Levantu.¹⁰⁷

Hezbollah

Hezbollah je libanska, šiitska milicija koja je, uz pomoć Irana, došla na sirijski teritorij kako bi pružila pomoć Basharu al-Assadu u odbrani režima i neutralisanju prijetnji. Kao vanjski akter, u sirijski sukob su se uključili prilično rano, već u maju 2011. godine. U početku su, snagama sigurnosti i Sirijskoj vojsci, pružali tehničku pomoć i obuku, a kasnije su počeli pokretati i borbene misije na terenu.¹⁰⁸

Rusija

Rusija je od početka sukoba bila na strani Bashara al-Assada i njegovog režima. Ruska pomoć je bila posebno značajna za povećanje otpornosti sirijskog režima kao i za opstanak Bashara al-Assada na vlasti. Kao i kod svih drugih vanjskih aktera, i u slučaju Rusije su svi potezi i

¹⁰⁴ Sulce, *The war report: The Syrian armed conflict: Nearing the end?*.

¹⁰⁵ Mirza, Abbas i Qaisrani, *Anatomising Syrian crisis: Enumerating actors, motivations, and their strategies (2011-2019)*, 48.

¹⁰⁶ Oyosoro i Herbert, *Syria in a torment: Key actors and geopolitical intrigues*, 10.

¹⁰⁷ Ibid, 9.

¹⁰⁸ Saban, Factbox: *Iranian influence and presence in Syria*.

akcije bili usmjereni na ostvarivanje vlastitih interesa, kako na međunarodnoj političkoj sceni, tako i na području Bliskog istoka. Zaštitom sirijskog režima, Rusija je pokušavala sačuvati pristup svojoj pomorskoj bazi u Tartusu u Siriji, stoga je preduzela sve što je bilo u njenoj moći kako bi sačuvala Bashara al-Assada i zaštitila njegov režim od sankcija Vijeća sigurnosti UN-a.¹⁰⁹ Baza u Tartusu je jedini ruski pristup Mediteranu u vojne i komercijalne svrhe.¹¹⁰ U augustu 2013. godine je prijavljena upotreba hemijskog oružja od strane sirijskog režima. Međunarodni akteri su počeli razmatrati vojnu intervenciju u Siriji, međutim, Rusija je ponovo zaštitila Bashara al-Assada ponudivši alternativu. Sergey Lavrov, ruski ministar vanjskih poslova, je u septembru 2013. godine dao prijedlog o stavljanju sirijskih zaliha hemijskog oružja pod međunarodnu kontrolu. Bashar al-Assad je potpisao predloženi plan, a sa njim su se složili Kina, UN i Iran što je spriječilo mogući vojni napad.¹¹¹ Iz ovakvih primjera je jasno koliko je rusko-sirijsko savezništvo značajno za opstanak Assadovog režima, kao i to da ruski potezi u dobroj mjeri oblikuju ovaj sukob.

Nakon početne diplomatske i političke pomoći, Rusija se i vojno uključila u sirijski sukob, što je jednim dijelo limitiralo mogućnosti djelovanja SAD-a. Rusija je u Siriji vojno intervenisala u septembru 2015. godine i time pomogla sirijskom režimu u borbi protiv opozicionih grupa. Ova intervencija je pomogla Assadovom režimu i pro-Assadovim snagama da vrate kontrolu nad mnogim dijelovima zemlje.¹¹² Iako je zvanična meta ruskih napada bio ISIS, većina napada je u stvarnosti bila usmjerena na revolucionarne snage, što jasno govori o želji Rusije da sačuva sirijski režim. Uzimajući u obzir obim ruske pomoći, slobodno možemo reći da je Rusija glavni međunarodni saveznik sirijskog režima.

Kina

Kina je zajedno sa Rusijom zastupala Bashar al-Assadovu stranu u Vijeću sigurnosti UN-a, ali je ona bila manje uključena u sami sukob. Sirijskom režimu je pomagala kroz ekonomске

¹⁰⁹ Mirza, Abbas i Qaisrani, *Anatomising Syrian crisis: Enumerating actors, motivations, and their strategies 2011-2011*, 46.

¹¹⁰ Efe Can Gürcan, *International Security After the Arab Spring: Domestic and International Sources of the Syrian and Libyan Conflicts 2011-2020* (BRIQ journal, 2020), 76.

Dostupno na:

https://www.researchgate.net/publication/340539546_International_Security_After_the_Arab_Spring_Domestic_and_International_Sources_of_the_Syrian_and.Libyan_Conflicts_2011-2020 pristupljeno: 15.03.2023.

¹¹¹ Oyosoro i Herbert, *Syria in a torment: Key actors and geopolitical intrigues*, 13.

¹¹² Mirza, Abbas i Qaisrani, *Anatomising Syrian crisis: Enumerating actors, motivations, and their strategies 2011-2019*, 46.

odnose, omogućivši mu stalni priliv novca, koji je režim koristio u svrhe poboljšanja ratnih rezultata.

Vanjski akteri na strani pobunjenika

Neki od vanjskih aktera na strani pobunjenika su: UN, SAD/Koalicija predvođena SAD-om, Zaljevske zemlje (posebno Saudijska Arabija i Katar) i Turska.

SAD/Koalicija predvođena SAD-om

Stanje na sirijskom tlu je, od početka događaja vezanih uz Arapsko proljeće, bilo nedovoljno predvidivo i kao takvo je predstavljaо izazov za vodstvo američke politike. Iako se očekivalo da će SAD reagovati ranije i oštire, to se nije desilo. U početnim godinama sukoba, njihov angažman se zasnivao na tome da su, sa ključnim regionalnim akterima, pružale različitu podršku pobunjeničkim i anti-Assadovim političkim snagama, istovremeno vršeći pritisak na Assadov režim, ali bez konkretnog vojnog angažmana.¹¹³ SAD je bila na strani pobunjenika, te je pojedinim pobunjeničkim grupama pružala finansijsku pomoć i obezbjeđivala vojne obuke.¹¹⁴

Dakle, na početku sukoba u Siriji, SAD su se držale po strani nastupajući vrlo oprezno kada je u pitanju konkretna intervencija. Jasno je bilo da su na strani pobunjenika, ali su pažljivo birali korake koje će napraviti. U cilju izolovanja sirijskog režima, SAD su 2011. godine uvele sankcije sirijskim zvaničnicima, što je uključivalo zamrzavanje imovine i ograničavanje putovanja.¹¹⁵ SAD su podržavale opozicionu grupu SDF u Siriji. Oštire su počeli nastupati tek kada se počelo govoriti o upotrebi hemijskog oružja, a istovremeno su nastojale izbjegći direktni konflikt sa Ruskim snagama na sirijskom tlu, jer bi to dodatno povećalo netrepeljivost između ove dvije zemlje.

Tadašnji američki predsjednik, Barack Obama, je počeo razmatrati vojnu intervenciju protiv Assadovog režima tek u augustu 2013. godine, nakon što se počelo govoriti o upotrebi hemijskog oružja od strane sirijskog režima, a protiv pobunjeničkih grupa. Vojna intervencija nije realizovana, jer nije naišla na podršku visokih zvaničnika američke vojske, koji su smatrali

¹¹³ Oyosoro i Herbert, *Syria in a torment: Key actors and geopolitical intrigues*, 8.

¹¹⁴ Mirza, Abbas i Qaisrani, *Anatomising Syrian crisis: Enumerating actors, motivations, and their strategies 2011-2019*, 49.

¹¹⁵ T. Editors of Encyclopaedia, *Syrian Civil War/Uprising in Syria, 2011-* (Encyclopedia Britannica, 2023). Dostupno na: <https://www.britannica.com/event/Syrian-Civil-War/Uprising-in-Syria-2011> pristupljeno 05.01.2023.

da pobunjeničke grupe ne bi podržale američke interese u slučaju pobjede u ratu. Prilično je jasno da je i tadašnji predsjednik SAD-a, Barack Obama, bio protiv vojne intervencije u Siriji, budući da je ipak odlučio tražiti odobrenje Kongresa za vojnu intervenciju, time ostavljajući prostor da do iste ne dođe.¹¹⁶

Američki interesi su uglavnom uključivali održavanje strateških partnerstava sa značajnim regionalnim saveznicima i energetsku sigurnost. Saudijska Arabija se čak „uvrijedila“ izostankom konkretnog američkog angažmana, te je u znak negodovanja odbila ponuđeno mjesto nestalne članice u Vijeću sigurnosti UN-a, u oktobru 2013. godine.¹¹⁷ Ovo svakako ide u prilog tezi da su sve akcije, poseno one međunarodnih aktera, usmjerene na ostvarivanje ličnih interesa i da će (ne)djelovanje ovisiti od toga šta akteri mogu dobiti/izgubiti iz njega, a svako uplitanje dijelom ili u potpunosti mijenja ravnotežu snaga i tok sukoba, time oblikujući stvarnost jedne države i kompletног regiona.

Nakon pojave ISIS-a, pojavila se potreba za ozbilnjom organizacijom u borbi protiv terorizma, pa je 2014. godine formirana koalicija od 77 država predvođenih SAD-om, s ciljem borbe protiv ISIS-a u Siriji i Iraku. Neke od zemalja koje su u koaliciji su Francuska, Njemačka, Danska, Belgija, Kanada, UK, UAE, Saudijska Arabija, Italija itd. Budući da sirijska vlada nije dala pristanak za prisutnost ovih stranih trupa na svom teritoriju, postojao je i međunarodni vojni sukob između Assadovog režima i koalicije predvođene SAD-om.¹¹⁸ Kao što je napisao Glen Cameroon, „Koalicija predvođena SAD-om je počela bombardovati Islamsku državu – poznatu i kao ISIS, ISIL ili Daesh – nakon što je grupa zauzela velike dijelove teritorije u Iraku i Siriji sredinom 2014. godine. Desetak nacija je uključeno u zračne napade, iako su SAD izvele više od sedamdeset posto. Broj zračnih napada porastao je tokom 2015. godine, pomažući lokalnim snagama da povrate kontrolu nad strateškim područjima... U 2016. godini, američka koalicija sve više gađa područja oko Raqqa, glavnog grada ISIS-a u Siriji, i Mosula, njegovog uporišta u Iraku. Do aprila 2016. koalicija je izvela više od 11.000 zračnih napada, prisiljavajući ISIS da se povuče sa 40 posto svoje teritorije u Iraku i 10 posto svoje teritorije u Siriji.“¹¹⁹

¹¹⁶ The Guardian, *US attack on Syria delayed after surprise U-turn from Obama* ([theguardian.com](https://www.theguardian.com/world/2013/aug/31/syrian-air-strikes-obama-congress): 2013) Dostupno na: <https://www.theguardian.com/world/2013/aug/31/syrian-air-strikes-obama-congress> Pristupljeno: 10.06.2013.

¹¹⁷ Oyosoro i Herbert, *Syria in a torment: Key actors and geopolitical intrigues*, 9.

¹¹⁸ Sulce, *The war report: The Syrian armed conflict: Nearing the end?*

¹¹⁹ Glen Cameroon, *Timeline: US Policy on ISIS* (Washington, D.C.: Wilson Center, 2016).

Dostupno na: <https://www.wilsoncenter.org/article/timeline-us-policy-isis> pristupljeno: 17.03.2023.

Zaljevske zemlje (Saudijска Arabija i Katar)

Zaljevske zemlje, a naročito Saudijска Arabija i Katar, su regionalni akteri koji su u ovom sukobu bili na strani pobunjenika. Od samog početka sukoba, 2011. godine, su stava da je neophodna smjena sirijske vlade, te su smatrali da je izgubila legitimitet i na međunarodnom i na domaćem terenu. U želji da se smijeni režim sirijskog predsjednika Bashara al-Assada, počeli su finansirati neke pobunjeničke grupe i pružati im vojnu podršku.¹²⁰ Trudili su se da izoljuju Siriju koliko god je to moguće.

Turska

Na početku nemira u Siriji, Turska je osudila brutalan odgovor Assadovog režima. Kao i većina drugih vanjskih aktera i Turska je u početku djelovala politički i diplomatski. Krajem 2011. godine je uvela sankcije Siriji (u vidu zamrzavanja sredstava i ograničavanja putovanja sirijskih zvaničnika), a prethodno su to to uradile EU, SAD i Arapska liga. Turska je specifična i po tome što je u sirijskom sukobu vodila borbe na dva fronta. S jedne strane je bila u sukobu sa kurdskim militantnim grupama, a s druge strane je bila u međunarodnom oružanom sukobu sa sirijskim režimom. Dakle, Turska je djelovala unilateralno protiv sirijskih Kurda, ali je također bila i dio međunarodne koalicije predvođene SAD-om.¹²¹ Prije dešavanja iz 2011. godine, Turska je bila u bliskim odnosima sa Sirijom, a kasnije je postala protivnik režima Bashara al-Assada. Nakon promjene u odnosu prema Siriji, Turska je počela sarađivati sa zemljama kao što su Katar, Saudijска Arabija, SAD, saveznici u NATO-u, u cilju pružanja materijalne i političke pomoći sirijskim opozicionim snagama. Turska je priželjkivala pad Assadovog režima i radila je na tome, ali nije prekidala svoj odnos sa Iranom¹²² koji je jedan od najznačajnijih sirijskih saveznika.

UN

UN je međunarodni akter čije su (ne)djelovanje i manjak konkretne akcije pogodovali produbljivanju sirijskog sukoba i produženju patnje sirijskog naroda. Nemogućnost stalnih članica Vijeća sigurnosti da se usaglase oko sirijskog pitanja je sputavala djelovanje UN-a u Siriji.¹²³ Rusija i Kina su stalne članice Vijeća sigurnosti s pravom veta, a pri tome su i saveznice predsjednika Sirije, Bashara al-Assada i njegovog režima, stoga su se potrudile da

¹²⁰ Mirza, Abbas i Qaisrani, *Anatomising Syrian crisis: Enumerating actors, motivations, and their strategies 2011-2019.*, 10.

¹²¹ Sulce, *The war report: The Syrian armed conflict: Nearing the end?*.

¹²² Mirza, Abbas i Qaisrani, *Anatomising Syrian crisis: Enumerating actors, motivations, and their strategies 2011-2019*, 46.

¹²³ Lund, *Syria's Civil War: Government Victory or Frozen Conflict?*, 35.

spriječe donošenje bilo kakve rezolucije koja bi ugrozila Assadovu poziciju. Zbog odnosa Rusije i Kine sa Basharom al-Assadom, Vijeće sigurnosti UN-a nije imalo puno opcija, osim povremenih osuda Assadovog režima, zbog brutalnosti u pristupu i prekomjerne upotrebe sile nad civilima. Jasno, osuda bez konkretnih mjera ne predstavlja ni minimum dovoljnog da bi se napravio ikakav pomak u zaustavljanju patnje sirijskog naroda. Rusija i Kina su odbijale osuditi nasilno gušenje protesta od strane Assadovog režima, što je dobrim dijelom paralisalo Vijeće sigurnosti UN-a i njegovo djelovanje.¹²⁴ Tokom višegodišnjih krvavih obračuna, sve strane uključene u sukob su činile zločine nad civilima, a Vijeće sigurnosti UN-a nije imalo sposobnost da počinioce pozove na odgovornost.¹²⁵

Krajem februara 2014. godine Vijeće sigurnosti UN-a je jednoglasno usvojilo Rezoluciju 2139, koja je pružila tračak nade sirijskom narodu. Kao što su napisali Martin Hartberg et. al., "U Reozluciji je Vijeće sigurnosti pozvalo na hitno povećanje pristupa humanitarnoj pomoći u Siriji i zahtjevalo je da sve strane odmah prekinu napade na civile, da okončaju proizvoljno zatvaranje, otmice i mučenje i ukinu opsade naseljenih područja."¹²⁶ Krajem 2014. godine su donesene još dvije rezolucije koje su trebale biti dodatni korak za olakšanje života sirijskih civila. Rezolucije su, između ostalog, omogućile da se UN-ova pomoć sirijskim civilima dostavlja iz susjednih zemalja, a bez potrebe pristanka sirijske vlade, što u konačnici nije značajno poboljšalo njihov položaj. Oni su i dalje živjeli u strašnim uslovima.¹²⁷ Ni Ženevski mirovni pregovori predvođeni UN-om, koji su održani tri puta do 2016. godine (Ženeva 1 2012. godine, Ženeva 2 2014. godine, Ženeva 3 2016. godine), nisu dali rezultate.¹²⁸

Sve u svemu, rekla bih da je UN iznevjerio sirijski narod ostavljajući ga na milost i nemilost onih koji ga posmatraju samo kao sredstvo ostvarivanja vlastitih ciljeva.

¹²⁴ Erwin van Veen, Alba Di Pietrantonio Pellise, Nancy Ezzeddine i Paolo Napolitano, *Band-aids, not bullets: EU policies and interventions in the Syrian and Iraqi civil wars* (The Hague: Netherlands Institute of International Relations ‘Clingendael’, 2021), 24.

Dostupno na: <https://www.clingendael.org/sites/default/files/2021-02/eu-relevance-in-the-syrian-and-iraqi-civil-wars.pdf> preuzeto: 17.03.2023.

¹²⁵ Global Centre For The Responsibility To Protect, *Syria: Population at risk* (globalr2p.org, 2023).

Dostupno na: <https://www.globalr2p.org/countries/syria/> pristupljeno: 02.04.2023.

¹²⁶ Martin Hartberg, Dominic Bowen i Daniel Gorevan, *Failing Syria: Assessing the impact of UN Security Council resolutions in protecting and assisting civilians in Syria* (OXFAM. 2015), 3.

Dostupno na: <https://oxfamlibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/346522/bp-failing-syria-unsc-resolution-120315-en.pdf;jsessionid=DE3C5BC49A37069B7F328E3C166A1992?sequence=1> pristupljeno: 23.03.2023.

¹²⁷ Ibid.

¹²⁸ Selen Temizer, Dosadašnji ženevski mirovni pregovori o Siriji nisu urodili plodom (Anadolu Agency, 2017). Dostupno na: <https://www.aa.com.tr/ba/analiza-vijesti/dosada%C5%A1nji-%C5%BEenevski-mirovni-pregovori-o-siriji-nisu-urodili-plodom/755100> pristupljeno: 15.03.2023.

EU

Kao što navode Veen et. al., „Do 2011. godine odnosi između Sirije i EU su bili usmjereni na unapređenje političkog dijaloga između oba entiteta kako bi se uspostavili obostrano korisna trgovina i ulaganja, kao i saradnja na socijalnim i demokratskim reformama.“¹²⁹ Nakon početka pobune u Siriji, EU je osudila brutalnost Assadovog režima, pa je već u maju 2011. godine, Vijeće EU uvelo niz sankcija sirijskom režimu. Pojedincima, koji se mogu dovesti u vezu sa nasilnom represijom demonstracija, su zamrznuta sredstva i ograničena su im putovanja. Te sankcije su kasnije proširene.¹³⁰ Proširivanje sankcija na druge oblasti kao što su trgovina naftom, investicije i izvoz vojne tehnologije je imalo za cilj spoljnu izolaciju sirijskog režima i smanjenje njegove moći kako bi se pokušalo prinuditi predsjednika Bashara al-Assada da ode sa vlasti ili da napravi značajne promjene u odnosu prema građanima.

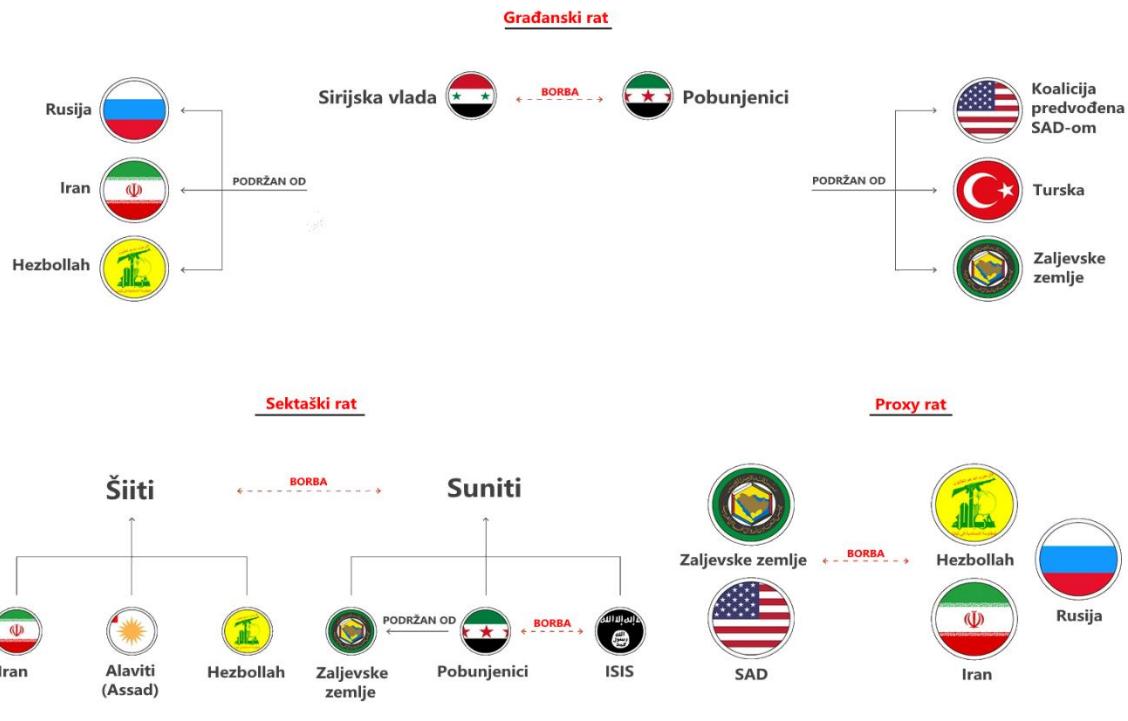
EU je od 2014. godine, kao nevojna stranka, dio Globalne koalicije protiv Daesha.¹³¹ U tom svojstvu je uz sirijski narod bila kroz povećanje humanitarne i druge pomoći.

Kada bismo Sirijski rat pokušali pojednostaviti i navesti samo glavne koegzistirajuće sukobe i njihove aktere, te ih grafički prikazati, on bi izgledao kao prikaz na slici broj 3.

¹²⁹ v. Veen, Pellise, Ezzeddine i Napolitano, *Band-aids, not bullets: EU policies and interventions in the Syrian and Iraqi civil wars*, 23.

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ Ibid, 25.



Izvor: Kathy Gilsinan, *The Confused Person's Guide to the Syrian Civil War: A brief primer*.

Kao što su napisali Muhammad Nadeem Mirza et. al., „Interakcije, kontradikcije i ekscesi stvoreni iz politika raznih država i nedržavnih aktera uključenih u sirijski građanski rat učinili su ga bojnim poljem za posredničku konkureniju i takmičenje između regionalnih i međunarodnih igrača. To je postalo katastrofa koja je odnijela stotine hiljada života“¹³³

¹³² Slika br.3 Izvor: Kathy Gilsinan, *The Confused Person's Guide to the Syrian Civil War: A brief primer* (Washington, D.C.: The Atlantic, 2015).

Prikaz je preuzet a zatim preveden i modifikovan.

Dostupno na: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2015/10/syrian-civil-war-guide-isis/410746/> pristupljeno: 05.04.2023.

¹³³ Mirza, Abbas i Qaisrani, *Anatomising Syrian crisis: Enumerating actors, motivations, and their strategies 2011-2019*, 51.

3.5. Posljedice sirijskog sukoba

Posljedice sirijskog sukoba su strahovite. Sukob je brutalan a praćen je grubim kršenjem ljudskih prava, te zločinima počinjenim od strane velikog broja aktera. Sirijski režim i ISIL su u više navrata optuženi i za upotrebu hemijskog oružja.¹³⁴

Zbog svih dešavanja na sirijskom tlu, jako je teško bilo utvrditi broj žrtava. Po izvještajima iz januara 2016. godine, sirijski rat je, direktno ili indirektno, uzrokovao smrt više od 470 000 osoba, dok je više od 1 od 10 Sirijaca ranjeno ili ubijeno od početka sukoba.¹³⁵ Prema procjenama Visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbjeglice do kraja 2014. godine broj registrovanih sirijskih izbjeglica bi mogao biti 4,1 miliona, a procjenjuje se da je u Siriji interno raseljeno više od 4,5 miliona ljudi. Ovo dovodi do poraznog zaključka da je više od jedne trećine sirijskog stanovništva raseljeno lice ili izbjeglica. Do sada su sirijske izbjeglice utočište pronalazile uglavnom u susjednim zemljama, a značajno manji broj ih utočište pronađe u jednoj od zapadnoevropskih zemalja koje podržavaju sirijsku opoziciju.¹³⁶

Zemlja je uništena, ogroman je broj nastradalih, milioni ljudi su raseljni, država je u potpunosti razorena, ekonomija skoro nepostojeća, a životni standard je ispod svakog nivoa neophodnog za dostojanstven život. Ono što je počelo na valu optimizma je transformisano u brutalni višegodišnji rat koji je iza sebe ostavio samo pustoš, a svijet gleda. Ne izgleda kao da se i jedan vanjski akter potudio dovoljno da napravi značajnu razliku na putu za uspostavu mira. Sirija je postala najveće bojno polje, a kada se u obzir uzmu sve posljedice sirijskog građanskog rata, sva stradanja i materijalni gubici, možemo zaključiti da je ovaj građanski rat Siriju učinio najgorom humanitarnom katastrofom od Drugog svjetskog rata.¹³⁷

4. Studija slučaja: Libija

Libija je sjevernoafrička država i po veličini je četvrta država na afričkom kontinentu. Na sjeveru je omeđena Sredozemnim morem, dok na jugu graniči sa Čadom i Nigerom. Na istoku graniči sa Egiptom i Sudanom, a na zapadu sa Tunisom i Alžirom. Zbog svog položaja i naftnog

¹³⁴ Sulce, *The war report: The Syrian armed conflict: Nearing the end?*.

¹³⁵ Priyanka Boghani, *A Staggering New Death Toll for Syria's War-470,000* (Boston:Frontline, 2016). Dostupno na: <https://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/a-staggering-new-death-toll-for-syrias-war-470000/> pristupljeno: 17.03.2023.

¹³⁶ Oyosoro i Herbert, *Syria in a torment: Key actors and geopolitical intrigues*, 2.

¹³⁷ Gilsinan, *The Confused Person's Guide to the Syrian Civil War: A brief primer*.

bogatstva ona je interesna sfera kako regionalnih tako i međunarodnih aktera. Libija je historijski bila podijeljena u 3 regije: Fezan, Kirenaiku i Tripolitaniju. Nezavisnost je stekla 1951. godine. Do pojave događaja vezanih uz Arapsko proljeće državom je vladao Muammar al-Gaddafi, koji je na čelu Libije bio od 1969. do 2011. godine. Njegova četrdesetvogodišnja vladavina ga čini najdugovječnjim liderom arapskog svijeta.¹³⁸

Slika br.4



Izvor: <https://www.gisreportsonline.com/r/italy-france/>

Libija je od 2007. administrativno podijeljena na 22 distrikta¹³⁹, a to su: Al Butnan, Al Jabal al Akhdar, Al Jabal al Gharbi, Al Jafarah, Al Jufrah, Al Kufrah, Al Marj, Al Marqab, Al Wahat, An Nuqat al Khams, Az Zawiyah, Banghazi (Benghazi), Darnah, Ghat, Misratah, Murzuq, Nalut, Sabha, Surt, Tarabulus (Tripoli), Wadi al Hayat, Wadi ash Shati.¹⁴⁰

¹³⁸ Zineb Abdessadok, *Libya Today: From Arab Spring to failed state* (Doha: Aljazeera, 2017), 4. Dostupno na: <https://www.aljazeera.com/features/2017/5/30/libya-today-from-arab-spring-to-failed-state> Pristupljeno: 20.05.2023.

¹³⁹ Jonathan M. Winer, *Time to go local in Libya* (Washington D.C: The Middle East Institute, 2022). Dostupno na: <https://www.mei.edu/publications/time-go-local-libya> Pristupljeno: 17.02.2023.

¹⁴⁰ World Atlas, *Maps of Libya*. Dostupno na: <https://www.worldatlas.com/maps/libya> Pristupljeno: 17.02.2023.



Izvor: <https://www.worldatlas.com/maps/libya>

4.1. Društvena struktura Libije

Libija je rijetko naseljena država. Dostupni podaci pokazuju da je 2011. godine imala nešto više od 6 miliona stanovnika, pretežno nastanjenih u priobalnim dijelovima. Libijska populacija je 2011. godine imala ujednačen omjer muškaraca i žena. Muškarci su čili oko 51% ukupne libijske populacije, a žene oko 49%.¹⁴¹ Za Libiju je karakteristično i to da ima veoma

¹⁴¹ The World Bank Group, *Population, total – Libya* (Washington, DC: Worldbank.org). Dostupno na:

mlado stanovništvo koje je uglavnom urbano. Više od 40% njenih stanovnika je mlađe od 25 godina, a starijih od 55 godina je svega 9.5% u ukupnom stanovništvu.¹⁴²

4.1.1. Etnička i vjerska struktura

Za razliku od Sirije, Libija ima prilično homogeno društvo kada su u pitanju vjerska i etnička struktura. Etnički su najzastupljeniji Arapi ili pripadnici mješovitog arapsko-berberskog porijeka i čine, kako jedan izvor navodi, više od 90% libijskog stanovništva¹⁴³, dok drugi izvor piše da se radi o zastupljenosti od 97%¹⁴⁴ u ukupnom broju stanovnika. Iako procjene variraju, većina izvora navodi da je 92% libijske populacije arapskog porijekla, što ih čini etničkom većinom, dok je 5% populacije berberskog porijekla.¹⁴⁵ Ostalih 3% čine Egipćani, Grci, Indijci, Maltežani, Pakistanci, Tunižani i Turci. Gotovo svi koriste arapski jezik, koji je ujedno i jedini zvanični jezik u Libiji, ali su engleski i talijanski široko razumljivi u većim gradovima. Berberi, kao etnička manjina, pored arapskog koriste i neki od berberskih jezika kao što su nafusi, gadamis, avdžila i tamašek.¹⁴⁶ Vjerska struktura u Libiji je također prilično homogena. Većina Libijaca su muslimani suniti. Pored njih, na libijskoj teritoriji žive manje grupe rimokatolika i pravoslavaca. Većina Jevreja je napustila zemlju krajem 1960. godine, a prethodno su nastanjivali područje Tripolitanije.¹⁴⁷

Početak eksploracije nafte 1960. godine je uveliko promijenio stanje u Libiji, koja se od prilično siromašne zemlje transformisala u imućnu državu i postala poželjna destinacija stranih

<https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?end=2021&locations=LY&start=1960&view=chart>
Pristupljeno: 06.05.2023.

¹⁴² Wolfgang Pusztai, *Libya- a failed state... and no way to return to stability* (The Maghreb and Orient Courier, 2017).

Dostupno na:

<https://lecourierdumaghrebdelorient.info/focus/libya-a-failed-state-and-no-way-to-return-to-stability/>
Pristupljeno: 07.02.2023.

¹⁴³ Arturo Varvelli, *The Role Of Tribal Dynamics In The Libyan Future* (Milano:Italian Institute For International Political Studies IPSI, 2013), 6.

Dostupno na:

https://www.ispionline.it/sites/default/files/pubblicazioni/analysis_172_2013.pdf Pristupljeno: 08.05.2023.

¹⁴⁴ Pusztai, *Libya- a failed state... and no way to return to stability*.

¹⁴⁵ Fanack Foundation, *Population of Libya* (The Hague: Fanack.com, 2020), 2.

Dostupno na: <https://fanack.com/libya/population-of-libya/> Pristupljeno: 02.06.2023.

¹⁴⁶ The World Factbook, *Libya-Country Summary* (CIA.GOV, juli 2022).

Dostupno na:

<https://www.cia.gov/the-world-factbook/about/archives/2022/countries/libya/summaries>
Pristupljeno: 23.05.2023.

¹⁴⁷ Nevill Barbour, L. Carl Brown, Dennis D. Cordell, Gary L. Fowler, Mukhtar Mustafa Buru, *Libya* (Encyclopedia Britannica, 2023).

Dostupno na: <https://www.britannica.com/place/Libya> Pristupljeno: 20.05.2023.

radnika, što je utjecalo i na izgled libijskog društva.¹⁴⁸ Prema procjenama IOM-a, prije početa revolucije, u Libiji su živjela 2.5 miliona stranih državljanina, a to su uglavnom bili radni migranti porijeklom iz Egipta, Sudana, Tunisa, Alžira, Maroka, Pakistana, Bangladeša, Filipina, Vijetnama, te državljanini Malte, Turske i Grčke.¹⁴⁹

Javno obrazovanje u Libiji je besplatno, pa je i stopa pismenosti libijskog stanovništva visoka. Od dolaska Muammara al-Gaddafija na vlast, stopa pismenosti u Libiji je bila u stalnom porastu. Prema dostupnim podacima, stopa pismenosti Libijaca, starih 15 i više godina, je 2004. godine bila 86%¹⁵⁰, a 2013. godine 90%.¹⁵¹

4.1.2. Plemenska struktura

Historijski, libijsko društvo ima plemenski karakter, te su plemena uvijek smatrana najvažnijim unutarnjim akterima u državi¹⁵², a oko 90% ukupnog libijskog stanovništva je vezano za neko pleme.¹⁵³ Kako su napisali Nevill Barbour et al. „Pleme (qabīlah) je oblik društvene organizacije koji je omogućio grupisanje nomadskih naroda raštrkanih po ogromnim prostorima zemlje i bilo je temelj društvenog poretku tokom većeg dijela historije Libije.“¹⁵⁴ Plemena se razlikuju po svojoj veličini, nivou utjecaja koji imaju, kao i po tome gdje leži njihova lojalnost, a lojalna plemena su svojevrstan instrument moći za rigoroznu kontrolu društva.¹⁵⁵ Muammar al-Gaddafi, libijski lider do 2011. godine, se oslanjao i na različita plemena u svrhu uspostave bolje kontrole u državi. Po potrebi ih je okretao jedne protiv drugih i na lokalnom nivou provodio politiku: *zavadi pa vladaj*.¹⁵⁶

¹⁴⁸ Fanack Foundation, *Society of Libya* (The Hague: Fanack.com, 2020), 2.

Dostupno na: <https://fanack.com/libya/society-of-libya/> Pridstupljeno: 02.06.2023.

¹⁴⁹ Fanack, *Population of Libya*, 13-14.

¹⁵⁰ The World Bank Group, *Literacy rate, adult total (% of people ages 15 and above) - Libya* (Washington, DC: Worldbank.org).

Dostupno na: <https://data.worldbank.org/indicator/SE.ADT.LITR.ZS?locations=LY> Pridstupljeno: 06.05.2023.

¹⁵¹ UNICEF Global Databases, *Education: Adult literacy rate – Percentage* (data.unicef.org, last update 2015).

Dostupno na: https://data.unicef.org/wp-content/uploads/2015/11/Table-Youth-and-Adult-Literacy-Rate-updated-Oct.-2015_78.xlsx Pridstupljeno: 06.05.2023.

¹⁵² Varvelli, *The Role Of Tribal Dynamics In The Libyan Future*, 1.

¹⁵³ Mohamed Ben Lamma, *The Tribal Structure in Libya: Factor for fragmentation or cohesion?* (Paris: Foundation for Strategic Research, 2017), 8.

Dostupno na: <https://www.frstrategie.org/web/documents/programmes/observatoire-du-monde-arabo-musulman-et-du-sahel/publications/en/14.pdf> Pridstupljeno: 03.05.2023.

¹⁵⁴ Barbour et al., *Libya*, 5.

¹⁵⁵ Ben Lamma, *The Tribal Structure in Libya: Factor for fragmentation or cohesion?*, 6.

¹⁵⁶ Mattia Toaldo, *Libya's transition and the weight of the past* (Rome: Roma Tre University, 2019), 80.

Dostupno na: <https://romatrepress.uniroma3.it/wp-content/uploads/2019/05/Libya%20%80%99s-transition-and-the-weight-of-the-past.pdf> Pridstupljeno: 04.05.2023.

Neosporna je važnost plemena i u današnjoj Libiji, ali je ipak bitno ne precijeniti njihov značaj i utjecaj. Iako na području Libije postoji oko 140 plemena, koja su dalje podijeljena na podplemena, loze i proširene porodice, značajnu političku i društveno-ekonomsku ulogu ima svega njih 30-40.¹⁵⁷ Nakon ubistva tadašnjeg libijskog lidera, Muammara al-Gaddafija i pada centralne vlasti, stanovništvo je intenzivnije počelo tražiti utočište u plemenskoj strukturi. Pлемена su kroz mreže solidarnosti osiguravala zaštitu pojedinaca i na taj način su ponovo osmislila svoju ulogu u javnoj sferi.¹⁵⁸ Ona mogu biti faktor ujedinjenja, ali i faktor produbljenja netrepeljivosti među stanovništvom. Nacionalni mir je puno lakše uspostaviti i održati ako je prethodno uspostavljen „lokalni mir“ između različitih pлемена.

Najznačajnija pлемена

U cilju pojednostavljenja kompleksne plemenske strukture u Libiji, u nastavku ću izdvojiti neke od najznačajnijih pлемена sa prostora Tripolitanije, Kirenaike i Fezana.

<i>Tripolitanija</i>	<i>Kirenaika</i>	<i>Fezan</i>
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Varfala</i> • <i>Gadafa</i> • <i>Zintan</i> • <i>Tarhuna</i> • <i>Varšafana</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Al-Abaid</i> • <i>Al-Avakir</i> • <i>Zuvaja</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Avlad Sulejman</i> • <i>Magarha</i> • <i>Tebu</i> • <i>Tuareg</i>

a) Kao što je navedeno u prikazu iznad, neka od najutjecajnijih pлемена na području Tripolitanije su Varfala, Gadafa, Zintan, Tarhuna i Varšafana.

Varfala je dominantno pleme Tripolitanije i ono tradicionalno ima centralnu ulogu u reginu. Po svojoj brojnosti i rasprostranjenosti se smatra najvažnijim libijskim plemenom. *Gadafa* je pleme kojem pripada bivši libijski lider Muammar al-Gaddafi. Do njegovog dolaska na vlast

¹⁵⁷ Varvelli, *The Role Of Tribal Dynamics In The Libyan Future*, 5-6.

¹⁵⁸ Ben Lamma, *The Tribal Structure in Libya*, 3,5.

ono nije imalo značajnu poziciju i realnu moć u libijskom društvu. Njegovo preuzimanje vlasti je značilo i poboljšanje položaja pripadnika njegovog plemena kao i značajniji društveni angažman. Gaddafi se prvenstveno oslanjao na pripadnike svog plemena kada je zaštita njegovog režima u pitanju. Pleme *Zintan* je postalo vojni i politički igrač tek nakon Gaddafijeve smrti 2011. godine, kada je došlo u posjed velike količine oružja napuštenog od strane režima i na taj je način izgradilo značajan vojni utjecaj. Zintanove snage su favorizirale operaciju „Dostojanstvo“ i njenu antiislamističku orijentaciju. Plemena *Varšafana* i *Tarhuna* su snažno integrisana u libijsku vojsku i igrala su ključnu ulogu u Gaddafijevom plemenskom sistemu.¹⁵⁹

b) Kirenaika ima raznolik plemenski sastav, a neka od najutjecajnijih plemena na njenom teritoriju su Al-Abaid, Al-Avakir i Zuvaja. Plemena igraju značajnu ulogu u ovoj regiji.

Jedno od najmoćnijih plemena na području Kirenaike je pleme Al-Abaid. Zbog svoje vojne stručnosti, pleme je bilo na čelu svih sigurnosnih institucija u regiji još od Osmanskog carstva pa do nacionalne libijske vojske pod bivšim libijskim kraljem Idrisom i bivšim libijskim liderom Muammarom al-Gaddafijem. Poglavarji ovog plemena su odlučili da se ogluše na Gaddafijeve naredbe 2011. godine i to je bio jedan od glavnih razloga zbog kojih je Gaddafi izgubio kontrolu nad istokom zemlje. Pleme Al-Avakir je kompleksno, multietničko pleme aristokratskog porijekla koje je bilo utjecajno za vrijeme vladavine libijskog kralja Idrisa, a bez moći i utjecaja je ostalo Gaddafijevim dolaskom na čelo Libije. Pojedini pripadnici ovog plemena su vremenom ipak zauzeli superiorne položaje u samom središtu Gaddafijevog režima, pa nakon njegovog pada nisu bili uključeni u više krugove post-Gaddafijevih vlada. Ovo pleme je imalo i značajnu ulogu u operaciji „Dostojanstvo“, u borbi protiv takozvane Islamske države i islamističke grupe Ansar al-Sharia. Pleme Zuvaja nije veliko pleme, ali predstavlja značajnu silu. Pleme je posjedovalo područja izvoza i eksploatacije nafte, te je 2011. godine prijetilo da će blokirati izvoz ukoliko režimska vojska ne prestane pucati na demonstrante.¹⁶⁰

c) Neka od najutjecajnijih plemena na području Fezana su Avlad Sulejmani, Magarha, Tebu i Tuareg.

Došavši na čelo Libije, Gaddafi je u vrh vojnih i sigurnosnih institucija postavljao članove svog plemena. U cilju smanjenja utjecaja pojedinih plemena, unaprijedio je ranije beznačajna i marginalizirana plemena, što je bio slučaj sa plemenom Magarha u Fezanu. Unapređenje ovog

¹⁵⁹ Ibid, 11-15.

¹⁶⁰ Ibid, 15-17.

plemena je poslužilo Gaddafiju za neutralisanje utjecaja značajnih plemena, pa je članove Magarhe postavio u svoje sigurnosne službe. Savez Gadafa/Magarha je jačao, a mnogi članovi Magarha plemena su zauzeli jako visoke pozicije u libijskoj vladu i njenim sigurnosnim službama. Pleme je ostalo lojalno Gaddafiju do kraja džamahirije. Pleme Avlad Sulejman je kroz historiju imalo različite nivoje utjecaja, a značajnu moć je imalo sve do dolaska Gaddafija na vlast. Za vrijeme Gaddafijeve vladavine je umanjena dominacija ovog plemena u Fezanu, a najviše zbog bliske saradnje Gaddafijevog plemena i plemena Magarha. Nakon pada Gaddafija, pleme se kroz udruživanje sa Misratom pokušalo ponovo nametnuti kao dominantan faktor u regiji. Tebus plemena su plemena crnih domorodaca. Oni prolaze kroz kulturni preporod i traže priznanje u libijskom ustavu. U prošlosti su bili lojalni Gaddafiju, ali se više radilo o kupljenoj lojalnosti. Od 2014. godine su integrirani u Libijsku nacionalnu armiju koju predvodi Khalifa Haftar. Pleme Tebu je dalo podršku operaciji „Dostojanstvo“, ali tek nakon što je suparničko pleme Avlad Sulejman podržalo operaciju „Libijska zora“.¹⁶¹

4.2. Muammar al-Gaddafi

Pukovnik Muammar al-Gaddafi je, kao de facto lider, na čelu Libije bio od 1969. do 2011. godine, što ga čini najdugovječnjim vladarom arapskog svijeta. Potiče iz siromašne beduinske porodice i pripada libijskom polunomadskom plemenu Gadafa. Kao ambiciozni i vatreni arapski nacionalista¹⁶² upisao se na vojnu akademiju u Bengaziju 1963. godine¹⁶³, a dio vojne obuke je prošao i u Britaniji. Prve planove o rušenju libijske monarhije i tadašnjeg kralja Idrisa je skovao već na vojnoj akademiji.¹⁶⁴ Svoje planove je ostvario 1. septembra 1969. godine kada je poveo grupu mladih oficira, članove Pokreta slobodnih oficira, da izvrše državni udar u kojem je smijenjen tadašnji libijski kralj Idris. Nakon što su preuzeli kontrolu i raspustili parlament, uspostavili su Revolucionarno komandno vijeće.¹⁶⁵ Gaddafi je bio imenovan za

¹⁶¹ Ibid, 18-20

¹⁶² T. Editors of Encyclopaedia, *Muammar al-Qaddafi* (Encyclopedia Britannica, last edited 06.04. 2023). Dostupno na: <https://www.britannica.com/biography/Muammar-al-Qaddafi> Pristupljeno: 12.05.2023.

¹⁶³ The Guardian, *Colonel Muammar Gaddafi obituary* (London:Theguardian.com, 2011). Dostupno na: <https://www.theguardian.com/world/2011/oct/20/colonel-muammar-gaddafi> Pristupljeno:04.05.2023.

¹⁶⁴ BBC News, *Profile:Muammar Gaddafi* (London:BBC News, 2011). Dostupno na: <https://www.bbc.com/news/world-africa-12488278> Pristupljeno: 03.05.2023.

¹⁶⁵ Neil MacFarquhar, *Col. Muammar el-Qaddafi, 1942-2011An Erratic Leader, Brutal and Defiant to the End* (NYC: nytimes.com, 2011). Dostupno na:

<https://www.nytimes.com/2011/10/21/world/africa/qaddafi-killed-as-hometown-falls-to-libyan-rebels.html> Pristupljeno: 20.05.2023.

predsjedavajućeg Revolucionarnog komandnog vijeća kao i za vrhovnog komandanta oružanih snaga.¹⁶⁶ Iako nikada nije bio zvanični predsjednik Libije, u svijetu je poznat kao libijski diktator, a za sebe je imao više različitih „titula“ kao što su- vođa revolucije, kralj kraljeva Afrike, bratski vođa i vođa masa.¹⁶⁷

Dolaskom Muammara al-Gaddafija na čelo Libije, počele su i vidne promjene u državi. Od početka je bilo prilično jasno da želi na minimum svesti strane utjecaje u državi, pa je već 1970. godine uklonio britanske i američke vojne baze iz zemlje, a 1973. je nacionalizovao svu naftnu imovinu u Libiji koja je bila u vlasništvu stranaca.¹⁶⁸ Gaddafi je razvio i svoju političku filozofiju koja se zasnivala na vladavini masa¹⁶⁹, a kako navodi BBC, "Svoju političku filozofiju je izložio 1970-ih u svojoj čuvenoj Zelenoj knjizi, koja je ucrtala domaću alternativu i socijalizmu i kapitalizmu u kombinaciji sa aspektima islama."¹⁷⁰ Zelena knjiga je prvi put objavljena 1975. godine i za Libijce je njen proučavanje bilo obavezno. Gaddafi je 1977. godine zemlju preimenovao u Velika Socijalistička Narodna Libijska Arapska Džamahirija, a pojam džamahirija označava državu masa¹⁷¹, da bi se 1979. godine odrekao i formalnog vodstva libijske vlade.¹⁷² U stvarnosti su sva moć i bogatstvo i dalje bili u njegovim rukama, a represija i nasilje su korišteni rutinski za suzbijanje bilo kakvog djelovanja koje ne ide u korist njegovom režimu. Libija je za Gaddafijeve vladavine pretvorena u možda najbrutalniji i najtotalitarniji režim u Sjevernoj Africi¹⁷³ u kojem je bilo zabranjeno udruživanje građana i gdje su mediji bili pod strogom kontrolom. Svako otvoreno neslaganje sa režimom je bilo nemilosrdno ugušeno, a kritičari vlasti su nerijetko hapšeni i ubijani. Kao pozitivne strane u odnosu Gaddafijevog režima prema stanovništvu možemo navesti masovna subvencioniranja, besplatno zdravstvo i obrazovanje, kao i činjenicu da je od Gaddafijevog dolaska na vlast broj pismenih bio u stalnom rastu.

Za Gaddafijev odnos sa Zapadom možemo reći da je, u najboljem slučaju, problematičan. Gaddafi je u očima Zapada bio nepredvidiv igrač, snažno povezan s terorizmom, pa je njegova vladavina obilježena sankcijama i međunarodnom izolacijom Libije. Zbog sumnje da je umiješan u nekoliko terorističkih napada u Europi, SAD su otpočele bombardovanje Tripolija

¹⁶⁶ T. Editors of Encyclopaedia, *Muammar al-Qaddafi*.

¹⁶⁷ MacFarquhar, *Col. Muammar el-Qaddafi, 1942-2011 An Erratic Leader, Brutal and Defiant to the End*.

¹⁶⁸ T. Editors of Encyclopaedia, *Muammar al-Qaddafi*.

¹⁶⁹ Tarik Kafala, *Gaddafi's quixotic and brutal rule* (London:BBC News, 2011).

Dostupno na: <https://www.bbc.com/news/world-africa-12532929> Prijenos: 03.05.2023.

¹⁷⁰ BBC News, *Profile: Muammar Gaddafi*.

¹⁷¹ MacFarquhar, *Col. Muammar el-Qaddafi, 1942-2011 An Erratic Leader, Brutal and Defiant to the End*.

¹⁷² T. Editors of Encyclopaedia, *Muammar al-Qaddafi*.

¹⁷³ Kafala, *Gaddafi's quixotic and brutal rule*.

i Bengazija 1986. godine. Najveće negativne međunarodne posljedice po Libiju je imala njena navodna uplenost u rušenje civilnog aviona iznad škotskog Lockerbieja 1988. godine u kojem je nastradao veliki broj ljudi. Gaddafi je bio okrivljen za ovaj bombaški napad, zbog čega je godinama bio međunarodni izgnanik.¹⁷⁴ Posljedično, Libiji su uvedene sankcije od strane UN-a i SAD-a. UN je Libiji ukinuo sankcije 2003. godine nakon što je ona prvi put zvanično preuzeila odgovornost za napad u Lockerbieu, a SAD su odbacile većinu sankcija nakon Gaddafijeve objave da će prekinuti program nekonvencionalnog naoružanja. Ovim je otvoren put povratka Libije u globalnu zajednicu. Gaddafi je 2009. godine održao svoj prvi govor pred Generalnom skupštinom UN-a, da bi iste godine bio izabran i za predsjedavajućeg Afričke unije.¹⁷⁵

Protesti protiv Gaddafija i njegovog režima su počeli u februaru 2011. godine. Odgovor režima je bio brutalan. Zbog ovakvog odgovora režima, a u cilju zaštite civila, u libijski sukob su se vrlo brzo uključili i međunarodni akteri.

Gaddafija su zarobili, a zatim i ubili pripadnici pobunjeničkih snaga. Vladavina najdugovječnijeg arapskog lidera je okončana njegovim ubistvom, 20. oktobra 2011. godine.

4.3. Arapsko proljeće u Libiji

Ni Libija nije ostala imuna na popularni val bunta koji se širio arapskim svijetom 2011. godine. Potaknuti smjenama vladara iz drugih arapskih država, Libijci su odlučili ustati protiv opresivnog diktatorskog režima Muammara al-Gaddafija, tadašnjeg libijskog lidera. Libijcima je bilo dosta višedecenijske opresije i stalnog grubog kršenja osnovnih ljudskih prava. Država je imala kontrolu nad svim aspektima života libijskih građana. Sloboda govora je bila gotovo nepostojeća, zabranjena su udruživanja građana, neistomišljenici su hapšeni i maltretirani, a neki i pogubljeni, mediji su bili strogo kontrolisani. Na to treba dodati i činjenicu da su Libijci bili svjedoci kontinuiranog rasipanja državnog bogatstva od strane porodice Gaddafi i ljudi bliskih režimu. Korupcija je bila sveprisutna. Uz to, Libija je država s visokim procenatom mладог stanovništva u ukupnoj populaciji, bez adekvatnih radnih mjesta za ponuditi im, što je dodatno povećavalo nezadovoljstvo. Oni koji su bili zaposleni su imali prilično male plate. Jasno, Libija jeste bogata država u kojoj je Gaddafi, kroz različite socijalne programe i

¹⁷⁴ Al Jazeera, *Profile: Muammar Gaddafi* (Doha: Aljazeera.com, 2011).

Dostupno na: <https://www.aljazeera.com/news/2011/8/22/profile-muammar-gaddafi> Pristupljeno: 03.05.2023.

¹⁷⁵ T. Editors of Encyclopaedia, *Muammar al-Qaddafi*.

subvencije za većinu stvari neophodnih za svakodnevni život, građanima olakšavao svakodnevnicu, ali to je bio samo djelić od onoga što je Libija zarađivala od eksploatacije i izvoza nafte, pa se onda ove subvencije ne mogu uzeti kao poštena raspodjela državnih resursa, naročito što je režim zauzvrat očekivao apsolutnu poslušnost građana. Razumljivo je da ljudi žele promjene nakon 42 godine vlasti jednog lidera i nakon isto toliko godina potlačenosti. Opravdana je frustracija mase u državi u kojoj su generacije ljudi provele godine života izolovane od vanjskog svijeta, a sve zbog poteza koje je povlačio jedan čovjek. Ovo su samo neki od uzroka pojave proturežimskih demonstracija u Libiji.

4.3.1. Libijska revolucija i njena transformacija u građanski rat

Rani protesti protiv Gaddafijevog režima su počeli 17. februara 2011. godine u Bengaziju, a zatim i u Zintanu, Tobruku, Derni i Adždabiju. Iako su, prvo bitno, u pitanju bili nenasilni protesti, brzo je postalo jasno da režim nije zainteresovan za mirno rješavanje problema, te da novonastala dešavanja posmatra kao poziv na rat. Gaddafi je tvrdio da iza pobune stoje strani agitatori. Odgovor njegovog režima je bio brz i nemilosrdan, a uključivao je kombinaciju zastrašivanja, brutalnih javnih prijetnji i nasilja. Već je krajem februara 2011. godine zabilježena prva upotreba bojeve municije na nenaoružanim demonstrantima. Ovakav odgovor režima je dodatno izrevoltirao masu i potaknuo ubrzano formiranje i naoružavanje civilnih milicija. Kako se domaći sigurnosni poredak sve više urušavao tako su se, pored milicija za zaštitu civila, počele formirati i druge, religijski i politički motivisane, grupe.¹⁷⁶ Dakle, prvo bitno mirni protesti su u kratkom roku transformisani u oružani sukob između režimskih snaga i naoružanih civilnih grupa. Gaddafi nije pokazao zainteresovanost za pregovore, naprotiv, činilo se kao da je za njega ovo borba do istrebljenja. Kako navodi Vlatko Cvrtila, „Početak Arapskog proljeća Gaddafi je označio kao pobunu žohara koju treba uništiti svim sredstvima, što je kasnije i pokušao učiniti.“¹⁷⁷ Strani lideri su osudili eskalaciju nasilja protiv demonstranata.

Na strani režima se borila libijska vojska, ali se režim ipak najviše oslanjao na milicije lojalnih plemena, plaćene milicije i Gaddafijeve privatne sigurnosne grupe. Gaddafi nikada nije radio na tome da izgradi jaku nacionalnu vojsku, jer je znao da jaka vojska može biti ozbiljna

¹⁷⁶ Mikael Eriksson, *A Fratricidal Libya and its Second Civil War: Harvesting Decades of Qaddafi's 'Divide and Rule'* (Stockholm: Swedish Defence Research Agency, 2015), 28-29.

Dostupno na: <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R--4177--SE> Pristupljeno: 15.05.2023.

¹⁷⁷ Cvrtila, *Sirija i Libija: što ih povezuje, a što dijeli?*, 50.

prijetnja njegovoj vladavini. Libijska vojska je bila slabo opremljena, nedovoljno obučena, nedisciplinovana i krajnje nemotivisana da po svaku cijenu stane u zaštitu Gaddafijevog režima. Uporedo sa slabom vojskom, Gaddafi je razvijao složenu mrežu specijalnih milicija i jedinica kojima su uglavnom upravljali članovi njegove porodice, a koje su služile za njegovu ličnu zaštitu i zaštitu režima. Na njih se najviše oslanjao u borbi protiv revolucionarnih snaga.¹⁷⁸

Nasuprot režimskih snaga su stajale revolucionarne snage. Demonstranti su, kroz napade na zgrade sigurnosnog aparata, uspijevali doći u posjed određene količine naoružanja koje su koristili u borbi protiv režimskih snaga. Iako je početak libijske revolucije bio u duhu zajedničke borbe protiv opresivnog režima, ubrzo su gradovi počeli formirati odvojena vojna vijeća koja su upravljala njihovim lokalnim revolucijama. Gradska vojna vijeća su postala centri pobune, a jedna od drugih su se razlikovala i po sastavu i po ciljevima. Lokalne milicije su zauzele najvažniju ulogu u pobuni pa su se vremenom, iz malih jedinica namijenjenih zaštiti lokalnih zajednica, transformisale u punopravne brigade. Dok su milicije i brigade zauzimale centralno mjesto na lokalnom nivou, na nacionalnom i internacionalnom nivou je to mjesto pripadalo NTC-u.¹⁷⁹

NTC ili Nacionalno tranzicijsko vijeće je tijelo formirano 26.02.2011. godine, koje je okupljalo različite opozicione grupe oko zajedničke ideje o svrgavanju Gaddafija i njegovih pristalica. Nacionalno tranzicijsko vijeće je ubrzo bilo i međunarodno priznato za legitimnog predstavnika pobunjeničkih snaga.¹⁸⁰ Kako navode Dr. Jim Armstrong et al., „Rukovodstvo NTC-a je prvenstveno fokusirano na rješavanje vojnog sukoba, zatim na držanje opozicionih aktera na okupu i usmjeravanje nacije ka tranziciji koja je neograničeno odgađana ... Cilj Nacionalnog prelaznog vijeća je da upravlja Libijom tokom prelaznog perioda koji će nastupiti nakon njenog potpunog oslobođenja i uništenja Gadafijevog represivnog režima. Voditi će zemlju ka slobodnim izborima i uspostavljanju ustava Libije.“¹⁸¹

Bez obzira na nedostatke Gaddafijeve vojske, režimske snage su ipak bile daleko nadmoćnija sila u odnosu na pobunjeničke snage, čak i nakon što je veliki broj vojnika napustio vojsku i

¹⁷⁸ Toaldo, *Libya's transition and the weight of the past*, 79.

¹⁷⁹ Ibid. 83-84.

¹⁸⁰ Cvrtila, *Sirija i Libija: što ih povezuje, a što dijeli?* 50.

¹⁸¹ Dr. Jim Armstrong, Dr. Sanjay Gurung i Mercy Corps staff, *Beyond Gaddafi: Libya's Governance Context* (Portland: Merci Corps i TNG, 2011), 1.

Dostupno na:

https://www.mercycorps.org/sites/default/files/2020-01/beyond_gaddafi_libraries_governance_context.pdf
Pristupljeno: 03.05.2023.

stao na stranu pobunjenika. Ubrzo je došlo i do teritorijalne podjele, u kojoj su opozicione snage postepeno zauzimale istočne gradove, a režim je držao glavni grad i okolna mjesta. Budući da je Gaddafi godinama vodio izolacionističku politiku, susjedne zemlje su brzo počele pružati podršku pobunjenicima, pa su tako pobunjenici dobili podršku od Arapske lige i direktno od Katara i Saudijske Arabije. Uspostavljena je jasna linija razgraničenja između pobunjeničkih i režimskih snaga unutar države. Pobunjeničke snage su imale podršku značajnog broja vanjskih aktera, a režim je imao podršku određenih marginalnih država.¹⁸²

Libijska revolucija je za kratko vrijeme prošla put od mirnih demonstracija do oružanih sukoba i građanskog rata. U početku su pobunjeničke snage napredovale, međutim, nakon nekog vremena je postalo vidno da nisu u stanju pružiti odgovarajući otpor režimu. Brutalnost režima prema civilima ali i strah da bi režimske snage mogле zauzeti Bengazi, uporište revolucionarnih snaga, i time odnijeti konačnu pobjedu, su naveli UN da se aktivno uključi u libijski sukob i time da presudnu podršku pobunjeničkim snagama. U vezi s libijskim sukobom, Vijeće sigurnosti UN-a je usvojilo dvije rezolucije- Rezoluciju 1970, 26. februara 2011. godine, a zatim i Rezoluciju 1973 17. marta 2011. godine. Rezolucija 1970 je zahtjevala hitan prekid nasilja i osudila je sistematske napade na civilno stanovništvo, koji mogu predstavljati zločin protiv čovječnosti. Također je navela da će svaki oblik nasilja, koji sprovodi režim, biti proslijeden Međunarodnom krivičnom sudu. Ovom rezolucijom su uvedene sankcije režimu kao što su zamrzavanje imovine, zabrana putovanja i embargo na oružje.¹⁸³ Sankcije nisu značajno utjecale na način Gaddafijevog ophođena prema opoziciji. Na konkretnu vojnu intervenciju su zapadni i arapski lideri počeli pozivati tek kada je ravnoteža snaga na terenu vidno naginjala na stranu Gaddafijevog režima.¹⁸⁴ U vezi s tim, Vijeće sigurnosti UN je 17. marta 2011. godine usvojilo Rezoluciju 1973, kojom je pozvalo sve članice UN-a da preduzmu sve potrebne mjere za zaštitu libijskih civila, uključujući uspostavljanje zone zabrane letenja i embargo na oružje. Intervencije proistekle iz ove Rezolucije su omogućile rušenje Gaddafijevog režima krajem 2011. godine. Kako navodi Mikael Eriksson, „Vojna kampanja protiv Libije je pokrenuta sredinom marta 2011. godine. Ključne države koje su intervenisale su bile Francuska, UK i SAD. Dok su Francuska i Ujedinjeno Kraljevstvo preuzele političku i vojnu inicijativu, ubrzo je uslijedilo uključivanje SAD-a pod operacijom „Odisejeva zora“

¹⁸² Cvrtila, *Sirija i Libija: što ih povezuje, a što dijeli?*, 50.

¹⁸³ The Global Centre for the Responsibility to Protect, *Resolution 1970 (Libya) S/RES/1970*.

Dostupno na: <https://www.globalr2p.org/resources/resolution-1970-libya-s-res-1970/> Pristupljeno: 15.05.2023.

¹⁸⁴ Eriksson, *A Fratricidal Libya and its Second Civil War: Harvesting Decades of Qaddafi's 'Divide and Rule'*, 29.

(eng. Operation Odyssey Dawn). Operacija je kasnije prebačena u NATO-ovu operaciju Ujedinjeni zaštitnik (eng. Operation Unified Protector). Cilj vojne operacije bio je zaštititi civile i obuzdati nasilje, no kampanja se sve više pretvarala u de facto proces uklanjanja Gaddafija.¹⁸⁵ Napadi NATO-a su nastavljeni kroz nadolazeće mjesecе, a targetirana su područja povezana sa Gaddafijem i njegovim lojalistima. Uključivanje međunarodnih aktera je bilo od ključnog značaja za slabe opozicione snage. Narednih mjeseci su se vodile žestoke borbe na terenu, te su pobunjenici počeli zauzimati sve više teritorija koje je do tada bio pod kontrolom režimskih snaga. Konačno, u septembru 2011. godine, pobunjeničke snage su napredovale prema posljednjim uporištima Gaddafijevih lojalista, Bani Walidu i Sirtu. Gaddafi je zarobljen a zatim i ubijen 20. oktobra 2011. godine. u Sirtu.¹⁸⁶ Pobunjenici su 23. oktobra zauzeli Tripoli i proglašili oslobođenje zemlje kao i kraj građanskog rata.

Gadafijeva smrt nije značila rješenje libijskih problema, naprotiv, nakon kolapsa Gadafijevog režima i kraja građanskog rata, uslijedio je period dodatne destabilizacije i fragmentacije zemlje, koji je Libiju odveo u novi građanski rat 2014. godine.

4.3.2. *Libija nakon Gaddafija*

Val euforije i optimizma, koji je nastao neposredno nakon rušenja starog režima, je bio kratkog vijeka. Jasan plan za demokratsku tranziciju Libije nije postojao, a nastali vakuum moći su željeli popuniti mnogobrojni unutarnji akteri, što je dovelo do sve učestalijih sukoba između lokalnih milicija. Konfuzno i nesigurno društveno-političko ozračje, kakvo je bilo libijsko u post-revolucionom periodu, je navelo ljude da se okrenu svojim plemenima. To je jasno stavilo tribalizam iznad nacionalizma i onemogućilo prelaznoj vlasti upravljanje nad velikim dijelovima zemlje.¹⁸⁷ Naročito je izazovno bilo sa milicijama s područja zapadne Libije. One su okljevale dati svoje povjerenje privremenoj vlasti koja je formirana u istočnoj Libiji. Uz to, milicije su odbijale da se razoružaju, pa su sukobi između rivalskih milicija postajali sve učestaliji.¹⁸⁸ Sve ovo je dovelo do toga da u pojedinim područjima praktično zavlada bezakonje

¹⁸⁵ Ibid, 30.

¹⁸⁶ T. Editors of Encyclopaedia, Libya Revolt of 2011 (Chicago: Encyclopedia Britannica, februar. 2023).

Dostupno na:

<https://www.britannica.com/event/Libya-Revolt-of-2011/Libya-facts-and-figures>

Pristupljeno:04.05.2023.

¹⁸⁷ Sigvart Nordhov Fredriksen, Zenonas Tziaras, *The Libya Conflict and its Implications for the Broader Region* (Oslo: Peace Research Institute Oslo-PRIO, 2020), 3.

Dostupno na: <https://www.prio.org/publications/12195> Pristupljeno:04.05.2023.

¹⁸⁸ Barbour et al., *Libya*.

u kojem su se za premoć borile lokalne milicije i radikalni džihadisti. Pokušaji poticanja nacionalnog jedinstva su bili bezuspješni. Održavanje izbora je čak dodatno fragmentisalo društvo u borbi za vlast.¹⁸⁹ Nacionalno tranzicijsko vijeće (NTC) je nakon planiranih izbora trebalo predati vlast izabranom parlamentu, Generalnom nacionalnom kongresu. Izbori za Generalni Nacionalni Kongres (GNC) su održani u julu 2012. godine, a u augustu je NTC predao vlast GNC-u. Gubitnik ovih izbora je bila Stranka pravde i izgradnje (JCP), politička koalicija povezana sa Muslimanskim bratstvom. Većinu je osvojio Savez nacionalnih snaga (NFA), sekularna stranka. Zbog nepremostivih ideoloških razlika, ove dvije grupe nisu uspijevale postoći bilo kakav dogovor. Rivalitet i nemogućnost postizanja kompromisa između ovih suprotstavljenih političkih koalicija (NFA i JCP) je oblikovalo buduća dešavanja na području Libije.

Novoizabrani Generalni nacionalni kongres nije mogao uspostaviti kontrolu nad mnogobrojnim naoružanim milicijama na libijskoj teritoriji što je, na neki način, potvrdio i napad na SAD-ov konzulat u Bengaziju u septembru 2012. godine. Napad je izvela al-Qaedina podružnica Ansar al-Sharia. Budući da GNC nije imao ni kapacitet a ni autoritet da ujedini naoružane milicije, sukobi između njih su postajali sve nasilniji i krvaviji. Stanje u Libiji je bilo haotično. Vladin autoritet su podrivale i pojedine oružane grupe koje su, u cilju primoravanja vlade da im čini ustupke, počele ometati naftnu proizvodnju, time praveći ogromnu materijalnu štetu. Članovi grupe Čuvar naftnih postojenja (eng. The Petroleum Facilities Guard: PFG) su u augustu 2013. godine blokirali 4 glavna naftna terminala, tražeći veću autonomiju za istok.

4.3.3. Drugi libijski građanski rat, 2014.

Nedostatak centralne vlade, efikasnih državnih oružanih snaga, stanje stalnih frakcijskih sukoba, normalizacija nasilja i nezadovoljstvo koje je nastalo iz katastrofnog stanja u državi nakon smjene Gaddafija je dovelo do drugog građanskog rata 2014. godine. I ranije su frakcije u libijskom socijalno-političkom kontekstu bile veoma izražene, ali su se nakon izbora 2014. godine i zvanično „institucionalizovale“.

¹⁸⁹ Fredriksen, Tziaras, *The Libya Conflict and its Implications for the Broader Region*, 3.

Mandat GNC-a je istekao u februaru 2014. godine, a novi izbori su održani u junu iste godine. Zbog sigurnosnih problema, izlaznost na izbore je bila veoma mala, svega nekih 15%, zbog čega ove izbore možemo okarakterisati kao neuspješne. Generalni Nacionalni Kongres je, 25. juna 2014. godine, zamijenilo novoizabrano zakonodavno tijelo- Predstavnički dom (eng. The House of Representatives:HoR). Predstavnički dom je bio novi međunarodno priznati parlament.¹⁹⁰ Zbog male izlaznosti, islamisti su odbacili legitimnost izbora za HoR, a pod pritiskom, Vrhovni sud je novi parlament proglašio neustavnim krajem 2014. godine.¹⁹¹ Od 2014. godine, Libija je zemlja dvije suprotstavljenih vlade. Jedna je Predstavnički dom (HoR), sa sjedištem u Tobruku i međunarodno je priznata. Drugu čine raspušteni članovi Generalnog Nacionalnog Kongresa (GNC), koji će postati poznat kao Vlada Nacionalnog Spasa (NSG), koja nije međunarodno priznata. Obje vlade su usko povezane sa lokalnim i regionalnim naoružanim milicijama, koje se pridružuju jednoj od strana u zavisnosti od svojih interesa. Vojni ogrank GNC-a je islamistička koalicija „Libijska zora“, dok je HoR povezan sa Khalifom Haftarom i operacijom „Dostojanstvo“.¹⁹² U ovom periodu je Libija bila rastrzana između dvije Vlade potpuno različitih ideoloških načela. Nasuprot istočnih nacionalista stajali su zapadni islamisti. Stanje nemira koje je donio rivalitet između suprotstavljenih vlada i njihovih pristalica je iskoristila teroristička grupa ISIS/Daesh, koja je 2014. godine uspostavila svoje prisustvo u Libiji, u gradu Sirte.¹⁹³ Pojava terorističkih grupa je postala regionalna i globalna sigurnosna prijetnja, što je dalo opravdanje za nastavak stranih intervencija na libijskom tlu.

U cilju stabilizacije stanja, HoR i GNC su u decembru 2015. godine, uz posredovanje UN-a, potpisali Libijski politički sporazum (LPA) kojim je uspostavljena Vlada nacionalnog jedinstva (eng. the Government of National Accord:GNA) sa sjedištem u Tripoliju. Po ovom sporazumu, na čelu države je novoformljeno Predsjedničko vijeće (PC), koje obnaša funkciju šefa države. HoR je prepoznat kao konstitutivni dio vlade, dok je GNC sveden na konsultativno tijelo. Vlada nacionalnog jedinstva (GNA) je od tada jedina međunarodno priznata libijska vlada.¹⁹⁴ Ovakva

¹⁹⁰ Puszta, *Libya- a failed state... and no way to return to stability.*

¹⁹¹ Barbour et al., *Libya*.

¹⁹² Adam Chandler, ‘*We Are Muslims Like All Libyans*’: A conversation with Libya’s unrecognized government (Washington, D.C: The Atlantic, 2015).

Dostupno na:

<https://www.theatlantic.com/international/archive/2015/10/libya-gnc-civil-war/410179/>

Pristupljeno: 04.05.2023.

¹⁹³ Ben Lowings, *The High Council Of State And Khaled Al-Mishri: A Continuing Plitical Islamism In Western Libya?* (Brussels: The Brussels International Center, 2018).

¹⁹⁴ Fredriksen, Tziaras, *The Libya Conflict and its Implications for the Broader Region*, 7-8.

raspodjela nije odgovarala svim učesnicima, što je utjecalo na dalju dinamiku odnosa između libijskih aktera. Obje vlade (i HoR i GNC) su otežavale provođenje LPA.

4.4. Akteri u libijskom sukobu

Od pada Gaddafijevog režima pa sve do 2016. godine broj aktera uključenih u libijski sukob se stalno povećavao, a odnosi između njih su se usložnjavali. Ne radi se samo o unutarnjim akterima (grupama, milicijama, plemenima) koji su se aktivirali ili oformili početkom libijske revolucije i nakon pada režima, radi se i o vanjskim akterima koji su se u libijsko pitanje uključili brzo nakon početka februarske revolucije 2011.

Radi preglednosti, aktere će razvrstati na unutarnje i vanjske te u nastavku navesti neke od bitnijih, od početka libijske revolucije do 2016. godine.

4.4.1. Unutarnji akteri

Padom Gaddafijevog režima građani Libije su se ponovo počeli okretati plemenima, jer nije postojala ujedinjena grupa koja bi im pružila sigurnost i kojoj bi mogli dati povjerenje u zastupanju njihovih interesa. Iz tog razloga je u Libiji jako malo nacionalnih aktera, većina njih je lokalnog karaktera. Čak i ako su neki bili relevantni na nacionalnom nivou, obično su zastupali svoje lokalne/regionalne interese.¹⁹⁵ 2014. godine se stanje u Libiji dodatno zakomplikovalo, politička vlast je podijeljena između dvije suprotstavljene vlade, između istočne vlade u Tobruku (HoR), koju su priznali međunarodni akteri i islamskičke vlade u Tripoliju (GNC). Vladi u Tripoliju su se priklanjale, uglavnom, grupe i države koje su dijelile njena islamskička uvjerenja, a uz vladu u Tobruku su obično bili nacionalisti i antiislamisti. Pored toga, na prostoru Libije su bile prisutne i aktivnosti terorističkih grupa kao što su ISIS i neke podružnice al-Qaede.

¹⁹⁵ Mary Fitzgerald, Mattia Toaldo, *A Quick Guide To Libya's Main Players* (Berlin: The European Council on Foreign Relations, 2016).

Dostupno na: https://ecfr.eu/special/mapping_libya_conflict/ Pristupljeno: 04.05.2023.

<i>Pristalice Vlade u Tobruku (HoR)</i>	<i>Pristalice Vlade u Tripoliju (GNC)</i>	<i>Islamističke/ Džihadističke grupe</i>
<ul style="list-style-type: none"> • <i>LNA</i>- Libijska nacionalna armija • <i>Libijske specijalne snage</i>, Al-Saiqa • <i>Brigade Zintana</i> • <i>Al- Sawaiq Brigade</i> • <i>Al-Qa'qa' Brigade</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Libijska zora</i> (eng. Libya Dawn) • <i>Libijski štit</i> (eng. The Libya Shield) • <i>Milicije Misrate</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>IS</i> • <i>Ansar al-Sharia</i> • <i>AQIM</i>- Al-Qaida u islamskom Magrebu • <i>Vijeće Šura bengazijskih revolucionara</i> • <i>Vijeće šura islamske omladine/Majlis Shura Shabab al-Islam</i> • <i>Vijeće šura mudžahedina u Derni</i>

a) *Pristalice Vlade u Tobruku*

Na strani Vlade u Tobruku se nalazio veliki broj unutarnjih aktera koji dijele nacionalistička i antiislamistička uvjerenja. Sigurnosna osnova ovog centra moći je bila Libijska nacionalna armija (LNA).

Libijsku nacionalnu armiju je osnovao Khalifa Haftar, koji je ujedno i njen vrhovni komandant. Ova vojna grupa ima raznoliko članstvo koje uključuje vojnike, naoružane civile, bivše policajce, strane plaćenike, lokalne milicije, specijalne snage, plemenske milicije i druge vojne grupe.¹⁹⁶ Sam Khalifa Haftar je važna ličnost u kontekstu dešavanja u Libiji od 2014. godine. Nakon povratka na libijsku vojno-političku scenu pokrenuo je operaciju „Dostojanstvo“ protiv islamista u Bengaziju. Njegova antiislamistička politika je doprinijela daljoj fragmentaciji libijskog društva.

¹⁹⁶ Matteo Ilardo, *Conflict Analysis: The Second Libyan Civil war – and how to avoid a third one* (Wien: Austria Institut für Europa- und Sicherheitspolitik, 2019), 3.
Dostupno na: https://www.aies.at/download/2019/AIES-Fokus-2019_09.pdf Pриступљено: 15.05.2023.

Brigade Zintana su druga najmoćnija oružana sila u Libiji, a glavni suparnik su joj Brigade Misrate. Koalicija „Libijska zora“ ih je protjerala iz glavnog grada 2014. godine.¹⁹⁷ Zintan Brigada je oformljena 2011. godine i učestvovala je u rušenju Gaddafijevog režima. U svom sastavu ima pripadnike različitih lokalnih milicija koje dijele ista antiislamistička načela. Među njima su i Al- Sawaiq Brigade i Al- Al-Qa'qa' Brigade. U principu, oni se protive radikalnoj islamskoj vlasti i od velikog su značaja za operaciju „Dostojanstvo“.¹⁹⁸

b) Pristalice Vlade u Tripoliju (GNC)

Na strani GNC se bori više naoružanih grupa, milicija i brigada koje su uglavnom islamski orjentisane i u sukobu sa Khalifom Haftarom. Jedna od najznačajnijih su Misrata Brigade.

Misrata brigade su najmoćnija milicija u Libiji. Bile su dio koalicije „Libijska zora“, a u rivalitetu i sukobu su sa Brigadama Zintana. Učestvovale su u napadu na aerodrom u Tripoliju 2014. godine.¹⁹⁹ Misratine milicije su značajne od 2011. godine, kada su uzele učešće u rušenju režima Muammara al-Gaddafija. One su bile vodeća snaga u borbi protiv terorističke grupe ISIS u Sirtu 2016. godine.²⁰⁰

Operacija „Libijska zora“ predstavlja koliciju više naoružanih proislamističkih aktera na koje se oslanja GNC, a među njima su i Misratine brigade i Libijski štit. Uprkos tome što svi članovi dijele ista ili slična politička uvjerenja, među njima postoje značajna neslaganja.²⁰¹ Koalicija je 2014. godine izvršila napad na aerodrom u Tripoliju, pri tome zauzevši velike dijelove grada. Neki pišu da se ovaj savez može posmatrati kao „oružane snage“ GNC-a.²⁰²

Snage „Libijskog štita“ su formirane od strane libijskog Ministarstva odbrane, nakon rušenja Gaddafijevog režima, a u cilju zaštite prelazne Vlade (NTC) od onih koji su se borili na Gaddafijevoj strani ili ga podržavali na bilo koji način. Libijski štit su činili pripadnici već

¹⁹⁷ Ibid.

¹⁹⁸ Eriksson, *A Fratricidal Libya and its Second Civil War: Harvesting Decades of Qaddafi's 'Divide and Rule'*, 50.

¹⁹⁹ Ilardo, *Conflict Analysis: The Second Libyan Civil war – and how to avoid a third one*, 3.

²⁰⁰ Ibid.

²⁰¹ Eriksson, *A Fratricidal Libya and its Second Civil War: Harvesting Decades of Qaddafi's 'Divide and Rule'*, 51.

²⁰² BBC, *Guide to key Libyan militias* (London:BBC, 2016).

Dostupno na: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-19744533> Pristupljeno: 03.05.2023.

postojećih anti-Gaddafijevih milicija. On je sada pokretačka snage u borbi protiv Khalife Haftara i njegove antiislamističke anti-GNC agende.²⁰³

c) Islamističke/Džihadističke grupe

Ansar al-Sharia je džihadistička grupa povezana sa al-Qaedaom u islamskom Magrebu (AQIM), a osnovana je 2012. godine. Sjedinjene Američke Države su je stavile na listu terorističkih organizacija, a od 2014. godine je obuhvaćena UN-ovim sankcijama koje se odnose na al-Qaeda. Dovodi se u vezu sa napadom na američku diplomatsku misiju u Bengaziju 2012. godine. Podršku javnosti je stekla kroz dobrotvorni rad, pa je postala najveća džihadistička grupa u Libiji. Nakon što je Khalifa Haftar pokrenuo operaciju „Dostojanstvo“, *Ansar al-Sharia* se udružila sa drugim grupama i formirala Vijeće Šura bengazijskih revolucionara (BRSC).²⁰⁴

ISIS/IS je teroristička oružana grupa koja se u Libiji pojavila krajem 2014. godine u lučkom gradu Sirte, nakon čega je počela širiti svoj utjecaj. Do ljeta 2015. godine je Sirte učinila svojim uporištem. Širenje utjecaja *ISIS* je značio i povećanje nasilja i brutalnih zločina nad svima koji mu se nađu na putu. Lokalno stanovništvo Sirta je bilo primorano u potpunosti se povinovati pravilima koja im je nametnuo *ISIS*, a koje je uzeo iz šerijata.²⁰⁵ Zbog *ISIS*-ovog pokušaja širenja mreže na libijskom teritoriju, razvilo se rivalstvo između njega i grupe *Ansar al-Sharia*. U borbi za članstvo, rivalstvo i tenzija su rasli.²⁰⁶ I „istočne i zapadne snage“ su se uključile u borbu protiv *ISIS*-a. Kako navode Mary Fitzgerald i Mattia Toaldo, „*ISIS* je izveo napade u svim većim libijskim gradovima, uključujući i glavni grad Tripoli. *ISIS* je također bio prisutan u drugim dijelovima Libije, uključujući Benghazi, gdje ga je Haftarova LNA u velikoj mjeri porazila. Njegove podružnice uglavnom su protjerane iz gradova Derna i Sabratha od strane anti-Haftarovih snaga.“²⁰⁷

AQIM- Al-Qaeda u islamskom Magrebu je teroristička oružana grupa prisutna na jugu i jugoistoku Libije. Između *ISIS*-a i AQIMA je postoji rivalstvo koje dovelo do mnogobrojnih

²⁰³ Eriksson, *A Fratricidal Libya and its Second Civil War: Harvesting Decades of Qaddafi's 'Divide and Rule'*), 51-52.

²⁰⁴ Fitzgerald, Toaldo, *A Quick Guide To Libya's Main Players*.

²⁰⁵ Human Rights Watch, We Feel We Are Cursed:Life under ISIS in Sirte, Libya (New York:hrw.org, 2016). Dostupno na: <https://www.hrw.org/report/2016/05/18/we-feel-we-are-cursed/life-under-isis-sirte-libya> Pриступљено:03.05.2023.

²⁰⁶ Fitzgerald, Toaldo, *A Quick Guide To Libya's Main Players*.

²⁰⁷ Ibid.

okršaja. Međutim, to ih nije spriječilo da sklapaju kratkotrajne saveze u borbi protiv antiislamističke koalicije.²⁰⁸

4.4.2. Vanjski akteri

Libijska revolucija je privukla značajan broj regionalnih i međunarodnih aktera. Gaddafijev režim je na pojavu protesta odgovorio brutalnom silom, što je dovelo do brze transformacije mirnih demonstracija u građanski rat. Međunarodni i regionalni akteri su osudili režimsku brutalnost te su se, u cilju zaštite libijskih civila, vrlo brzo uključili u sukob. Za razliku od Sirije, u Libiji su se vanjski akteri puno lakše odlučili za konkretno djelovanje, iz razloga što je Gaddafi godinama bio izgnanik na međunarodnoj političkoj sceni, a i na regionalnom nivou je vodio izolacionističku politiku, tako da nije imao značajne međunarodne saveznicke koji bi ga zaštitili od sankcija i vojnih intervencija (što je bio slučaj sa Rusijom i Kinom u Siriji).

U cilju bolje preglednosti, vanjske aktere će razvrtati na međunarodne i regionalne. U nastavku će izožiti neke od onih koji su bili uključeni u libijsko pitanje od 2011. do 2016. godine.

Regionalni akteri	Međunarodni akteri
<ul style="list-style-type: none">• <i>Egipat</i>• <i>UAE</i>• <i>Saudijska Arabija</i>• <i>Turska</i>• <i>Katar</i>	<ul style="list-style-type: none">• <i>UN</i>• <i>NATO</i>• <i>SAD</i>• <i>EU</i>• <i>Francuska</i>• <i>UK</i>

²⁰⁸ Eriksson, *A Fratricidal Libya and its Second Civil War: Harvesting Decades of Qaddafi's 'Divide and Rule'*, 54-55.

a) Regionalni akteri

Kao što je prethodno navedeno, Gaddafi je godinama vodio izolacionističku regionalnu politiku pa, posljedično, nije imao jake regionalne saveznike (za razliku Sirije i njenog savezništva sa Irandom) koji bi uradili sve što je u njihovoj moći da zaštite Gaddafiju i njegov režim. Dobar dio lidera iz regionalnih zemalja je smatrao da je vrijeme da Gaddafi ode s vlasti. U post-Gaddafijevom periodu, regionalni akteri su se priklanjali onoj strani koja je bila najbliža njihovim politikama i interesima.

Egipat ima snažnu povezanost sa Libijom. U post-Gaddafijevoj Libiji Egipat čvrsto stoji na strani centra moći u Tobruku. Blizak odnos proizilazi iz iste političke ideje o iskorjenjavanju političkog islama, ali i u traženju veće autonomije zaistočnu Libiju. Za Egipat bi naročito značajno bilo da istočna Libija bude pod vlašću njima bliskog vladara. To bi mu povećalo sigurnosti, budući da bi u tom slučaju postojala tampon zona između Egipta i ISIS-a.²⁰⁹ Pored Egipta i *Ujedinjeni Arapski Emirati (UAE)* su čvrsto stali uz Haftara i njegovu operaciju „Dostojanstvo“. Obje zemlje su se direktno uključile u libijski sukob, izvodeći napade na islamske milicije. Egipatske obavještajne službe su pomogle Haftaru u uspostavi nove službe, a pored toga su obje države naoružavale Haftarove snage.²¹⁰ Nakon što je ISIS u februaru 2015. godine ubio 21 egipatskog Kopta, Egipat je krenuo u drugi val zračnih napada na ciljeve ISIS-a u Libiji.²¹¹ UAE su isporučivali naoružanje milicijama Zintana i Haftaru ali su, za razliku od Egipta, ipak bili manje angažovani u Libiji.²¹² Pored Egipta i UAE, na strani Haftara je bila i Saudijska Arabija.

Turska i *Katar* su bili na strani Vlade u Tripoliju. U pojedinim izvještajima stoji da je Katar isporučivao oružje milicijama Misrate,²¹³ a da je Turska slala oružje koaliciji „Libijska zora“.²¹⁴ Turski interesi u Libiji su uglavnom ekonomski prirode. Ona u Libiji ima preko 20 milijardi dolara u zamrznutim ugovorima, koji bi poboljšali njenu ekonomiju ukoliko bi se nastavili. Međutim, ne ide joj u prilog mogućnost pobjede Haftarovog projekta, jer bi to značilo

²⁰⁹ Fitzgerald, Toaldo, *A Quick Guide To Libya's Main Players*.

²¹⁰ Karim Mezran, Arturo Varvelli, *Foreign Actors in Libya's Crisis* (Milano: IPSI, 2017), 25.

Dostupno na: http://www.ledizioni.it/stag/wp-content/uploads/2017/10/Libia_web.pdf Pristupljeno: 06.05.2023.

²¹¹ Al Jazeera, *Egipat bombama odgovorio ISIL-u na ubistvo Kopta* (balkans.aljazeera.net:2015).

Dostupno na: <https://balkans.aljazeera.net/news/world/2015/2/16/egipat-bombama-odgovorio-isil-u-na-ubistvo-kopta> Pristupljeno: 15.05.2023.

²¹² Fitzgerald, Toaldo, *A Quick Guide To Libya's Main Players*.

²¹³ Eriksson, *A Fratricidal Libya and its Second Civil War: Harvesting Decades of Qaddafi's 'Divide and Rule'*, 64.

²¹⁴ Fitzgerald, Toaldo, *A Quick Guide To Libya's Main Players*.

učvršćivanje položaja Egipat i UAE u Sjevernoj Africi, čime bi se turski izgledi u regionu značajno smanjili. Iz tog razloga je Turska stala na stranu vlade u Tripoliju.²¹⁵

b) Međunarodni akteri

Međunarodni akteri su osudili Gaddafijevu brutalnost, a konkretnе korake su preduzeli vrlo rano u sukobu. Vojna kampanja u Libiji je pokrenuta u martu 2011. godine, a u intervenciji su bile ključne SAD, Francuska i Ujedinjeno Kraljevstvo.²¹⁶

Vijeće sigurnosti UN-a je u septembru 2011. godine usvojilo Rezoluciju 2009, kojom se uspostavlja posebna politička misija za Libiju- Misija za podršku Ujedinjenih Nacija u Libiji (UNSMIL). Ova misija je uspostavljena na zahtjev libijskih vlasti, u svrhu pružanja pomoći prelaznoj libijskoj vladи u post-konfliktnom periodu. Početni mandat joj je bio 3 mjeseca, ali se produžavao putem novih rezolucija. Misija je i danas aktivna. Sjedište UNSMIL-a je u Tripoliju, a ima urede u Bengaziju i Sebhi.²¹⁷ Sigurnosno-politička situacija u Libiji se stalno usložnjavala, a broj aktera uključenih u sukobe se povećavao, pa je onda bilo teško naći diplomatsko rješenje koje bi okončalo sukobe i s kojim bi se složile sve sukobljene strane. U martu 2015. godine UNSMIL je napravio plan za stabilizaciju stanja koji je podrazumijevao i uspostavu prelazne Vlade nacionalnog jedinstva, koja bi radila na usvajanju novog Ustava. Ideja o uspostavi jedinstvene vlade je od tada postala ključna UN-ova vizija za Libiju. Tokom 2015. godine je održano više razgovora uz posredovanje UN-a.²¹⁸ Ideja o uspostavi jedinstvene vlade je realizovana u decembru 2015. godine kada su predstavnici HoR-a i GNC-a potpisali Libijski politički sporazum (LPA) ili Skhirat-sporazum, kojim je uspostavljena Vlada nacionalnog jedinstva (eng. the Government of National Accord:GNA) u Tripoliju.²¹⁹ Nažalost, ovaj sporazum je imao vrlo malo lokalnog legitimiteta a samim tim i nedovoljno kapaciteta za

²¹⁵ Tarek Megerisi, *Geostrategic Dimensions of Libya's Civil War* (Washington DC: The Africa Center for Strategic Studies, 2020), 6.

Dostupno na:

<https://africacenter.org/wp-content/uploads/2020/05/ASB37EN-Geostrategic-Dimensions-of-Libyas-Civil-War-by-Tarek-Megerisi.pdf> Pristupljeno: 04.05.2023.

²¹⁶ Eriksson, *A Fratricidal Libya and its Second Civil War: Harvesting Decades of Qaddafi's 'Divide and Rule'*, 30.

²¹⁷ United Nations Support Mission In Libya, *UNSMIL:Background*.

Dostupno na: <https://unsmil.unmissions.org/background> Pristupljeno: 04.05.2023.

²¹⁸ Eriksson, *A Fratricidal Libya and its Second Civil War: Harvesting Decades of Qaddafi's 'Divide and Rule'*, 44.

²¹⁹ Fredriksen, Tziaras, *The Libya Conflict and its Implications for the Broader Region*, 7.

provođenje odredbi i rješavanje problema libijske krize, koji je proistekao iz razjedinjenja libijskih vojno-političkih aktera.²²⁰

NATO je u Libiji počeo intervenisati u sklopu operacije „Ujedinjeni zaštitnik“, koja je otpočela 23. marta 2011. Do tada su zračne napade izvodile SAD, Francuska i UK, a cilj je bio zaštita civila i suzbijanje nasilja. Međutim, nakon što je NATO preuzeo kontrolu nad operacijom, ona je poprimila jasniji anti-Gaddafijev izgled i sve je više ličila na proces uklanjanja Gaddafija i njegovog režima.²²¹ Intervencija NATO-a je promijenila ravnotežu snaga sukobljenih strana, što je u konačnici dovelo do ubistva Gaddafija u oktobru 2011. godine i pada njegovog režima. Operacija „Ujedinjeni zaštitnik“ je zvanično okončana 31.10.2011. godine.

SAD su se u libijsko pitanje uključile 2011. godine, kada su sa Francuskom i Ujedinjenim Kraljevstvom provodile zračne napade na libijskoj teritoriji. U godinama nakon Gaddafija, primarni američki cilj je bio neutralisanje ekstremističkih prijetnji. Čvrsto su podržavale proces uspostave Vlade nacionalnog jedinstva pod pokroviteljstvom UN-a, s nadom da će tako steći partnera za borbu protiv terorizma.²²² Iako su se 2011. godine uključile u zračne napade protiv Gaddafijevih snaga, SAD historijski pokazuju malo interesa kada je u pitanju angažman u Libiji. Taj interes se dodatno smanjio nakon što su, 2012. godine, radikalne terorističke grupe izvršile napad na američki konzulat u Bengaziju, pri tome ubivši ambasadora i još troje američkih državljanima. SAD Libiju gledaju uglavnom kroz prizmu energetske sigurnosti i borbe protiv terorizma.²²³ Urušavanje sigurnosne situacije u Libiji i izbjeganje novog građanskog rata 2014. godine su doveli do stvaranja pogodnog tla za pojavu ekstremističkih grupa. SAD su bile sve zabrinutije zbog širenje utjecaja tih grupa. U vezi s tim, pojačale su svoju protuterorističku saradnju sa velikim brojem država u Sjevernoj Africi.²²⁴ Kako navode Karim Mezran i Arturo Varvelli, „Sjedinjene Države su fokusirale svoj angažman na borbu protiv terorizma. SAD su izvodile zračne napade na ciljeve ISIS-a u Libiji počevši od 2015. godine. Američki zračni napadi su bili sastavni dio potiskivanja ISIS-a iz njegovog uporišta u Sirtu.“²²⁵

²²⁰ Megerisi, *Geostrategic Dimensions of Libya's Civil War*, 4..

²²¹ Eriksson, *A Fratricidal Libya and its Second Civil War: Harvesting Decades of Qaddafi's 'Divide and Rule'*, 15.

²²² Megerisi, *Geostrategic Dimensions of Libya's Civil War*, 4.

²²³ Silvia Colombo, Dario Cristiani, *Libya as a Transatlantic Litmus Test for European Strategic Autonomy* (Roma: Istituto Affari Internazionali, 2021), 2.

Dostupno na: <https://www.iai.it/sites/default/files/iaicom2126.pdf> Pristupljeno: 03.05.2023.

²²⁴ Eriksson, *A Fratricidal Libya and its Second Civil War: Harvesting Decades of Qaddafi's 'Divide and Rule'*, 70.

²²⁵ Mezran, Varvelli, *Foreign Actors in Libya's Crisis*, 21.

EU je također pogodjena dešavanjima u Libiji. Dugogodišnje stanje sukoba, porozne granice i nepostojanje jakog i ujedinjenog sigurnosnog aparata je učinilo Libiju idealnom tranzitnom zonom za ilegalne migrane, koji su kretali na put prema Evropi. Više o tome u poglavljju *Migrantska kriza*. Kako navodi The European External Action Service, „Dugoročni cilj EU u Libiji ostaje da pomogne Libiji u njenim naporima da uspostavi demokratsku, stabilnu i prosperitetnu državu. Ovo uključuje promociju „duboke i održive demokratije“ zasnovane na inkluzivnom ustavu, kao i njegovanje jakih, transparentnih i odgovornih institucija, aktivnog civilnog društva i živog privatnog sektora.“²²⁶

4.5. Posljedice libijskog sukoba

Posljedice dešavanja u Libiji nakon revolucije 2011. godine su katastrofalne. Demonstracije koje su trebale biti uvod u bolji život Libijaca su pretvorene u tekuću katastrofu. Nasilni odgovor režima je probudio zabrinutost zapadnih zemalja, pa su međunarodni akteri odlučili da se vojno uključe već početkom 2011. godine. Svi su „navijali“ za, do tada obespravljenе, Libijce i na momenat se činilo kao da je svima stalo do zaštite libijskih civila i do njihove dobrobiti, ali sve do momenta ubistva Gaddafija. Nakon što je intervencija NATO-a na strani pobunjeničkih snaga u konačnici rezultirala ubistvom dotadašnjeg libijskog lidera Muammara al-Gaddafija, stvari su se promijenile. Kratkotrajno olakšanje i euforija, koji su zavladali libijskim ulicama neposredno nakon rušenja najdugovječnijeg lidera arapskog svijeta, su naglo zamijenjeni haosom.

Diktatora je zamijenio bezbroj fragmentisanih unutarnjih aktera (naoružanih milicija, grupa i plemena), koji su imali različite vizije Libije u budućnosti, a nisu imali ni znanje, ni kapacitet da se društveno i politički organizuju. Između grupa je vladalo nepovjerenje pa su milicije, po završetku sukoba, odbijale da se razoružaju. Nakon direktnog i aktivnog učešća u rušenju Gaddafija, međunarodni akteri kao da su se željeli povući iz libijskog pitanja i Libijcima prepustiti sami tok tranzicije zemlje i unutarnjeg pomirenja.

Libija je u post-revolucionarnom periodu imala dvoje izbore. Međutim, to nije pomoglo njenoj demokratskoj tranziciji, naprotiv, u borbi za vlast samo je učvršćena društveno-politička fragmentacija, što je Libiju odvelo u novi građanski rat 2014. godine. Rat između nacionalista

²²⁶ European External Action Service, Country Strategy Paper/Multi-Annual Indicative Programme Libya 2014 – 2016. Dostupno na: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/libya_spmip_2014-2016_en.pdf
Pristupljeno: 03.05.2023.

u Tobruku i islamista u Tripoliju, dva centra moći koji su među svojim pristalicama imali veliki broj naoružanih unutarnjih aktera, je napravio pogodno tlo za širenje utjecaja ekstremističkih grupa. Situacija se dodatno zakoplikovala uključivanjem regionalnih aktera koji su, kroz naoružavanje, podržavali neku od sukobljenih strana, u zavisnosti od sigurnosnih, ekonomskih, političkih i energetskih ciljeva svojih zemalja.

Međunarodni akteri su imali nespretnе pokušaje ujedinjena libijskih društveno-političkih frakcija, ali oni nisu dali značajan rezultat, što je vidno i na primjeru formiranja GNA putem Libijskog političkog sporazuma 2015. godine.

Libija je u post-revolucionarnom periodu postala zemlja bez jedinstvenog sigurnosnog aparata, sa dvije vlade i dva krvava građanska rata (koji su napravili ogromne materijalne štete i izazvali velika stradanja), te zemlja stalnih sukoba i terorističkog djelovanja. Uz to, ona je tranzitna zona ilegalnih migranata i raj za trgovinu ljudima. Naftna poizvodnja je smanjena, kvalitet života Libijaca je loš, a sukobima se ne nazire kraj. Kao takva, nestabilna i neuspješna država, Libija predstavlja prijetnju i regiji ali i EU.

Postaje jasno da se libijski san o slobodi pretvorio u noćnu moru.

5. Europska migrantska kriza 2015. godine

Iako migracije nisu novina na europskom tlu, europske zemlje su ipak bile nespremne na milionski prliv izbjeglica i migranata koji su na njeno tlo pristigli tokom 2015. godine.

Arapsko proljeće je sa sobom donijelo destabilizaciju velikog broja bliskoistočnih zemalja ali i cijelog tog regiona, što se kroz ovu migrantsku krizu dijelom prenijelo i na područje EU. Stanje na Bliskom istoku nakon Arapskog proljeća je bilo loše. Utjecaj tzv. Islamske države se proširio, pa su ljudi živjeli u stalnom strahu. U vrijeme početka europske migrantske krize 2015. godine, u Siriji i Libiji su bili aktivni građanski ratovi. Države su bile razorene, a kvalitet života je bio ispod svakog nivoa, što je dovelo do raseljavanja velikog dijela stanovništva (kako interno tako i u države regiona) i nije bilo naznaka da će se stanje popraviti u dogledno vrijeme. Do kraja maja 2016. godine, UNHCR je zabilježio skoro 5 miliona sirijskih izbjeglica na području susjednih država i Sjeverne Afrike, kao i 6.5 miliona interno raseljenih.²²⁷ Sve ovo je

²²⁷ DRC Middle East and North Africa (MENA) regional office, *Closing Borders, Shifting Routes: Summary of Regional Migration Trends Middle East* (Copenhagen: DRC Danish Refugee Council, 2016), 4.

navelo Sirijce, ali i građane drugih zemalja, da bolji život potraže negdje drugo i krenu na put prema Europi. Iako su migracije prema Europi bile prisutne i prethodnih godina, one su svoj vrhunac doživjele u drugoj polovini 2015. godine.

U kontekstu ovog rada, važno je spomenuti da je 2015. godine Sirija bila zemlja porijekla najvećeg broja izbjeglica pristiglih na europsko tlo, dok je Libija bila značajna tranzitna država za ilegalne migrante i polazna tačka centralno-mediteranske migrantske rute.

U nastavku ću izložiti najprometnije migrantske rute, kao i odgovore EU i pojedinih europskih zemalja na migrantsku krizu, od njenog početka 2015. godine pa do sklapanja dogovora o sprečavanju ilegalnih migracija, između EU i Turske u martu 2016. godine.

5.1. Migrantske rute

Izbjeglice i migranti su u Europu pristizali različitim rutama, u zavisnosti od zemlje porijekla i polaska, te stanja u tranzitnim državama. Dinamika i popularnost ruta su se mijenjali, a za ovaj rad su najznačajnije centralno-mediteranska, istočno-mediteranska (pomorska i kopnena)²²⁸, te zapadno-balkanska ruta.

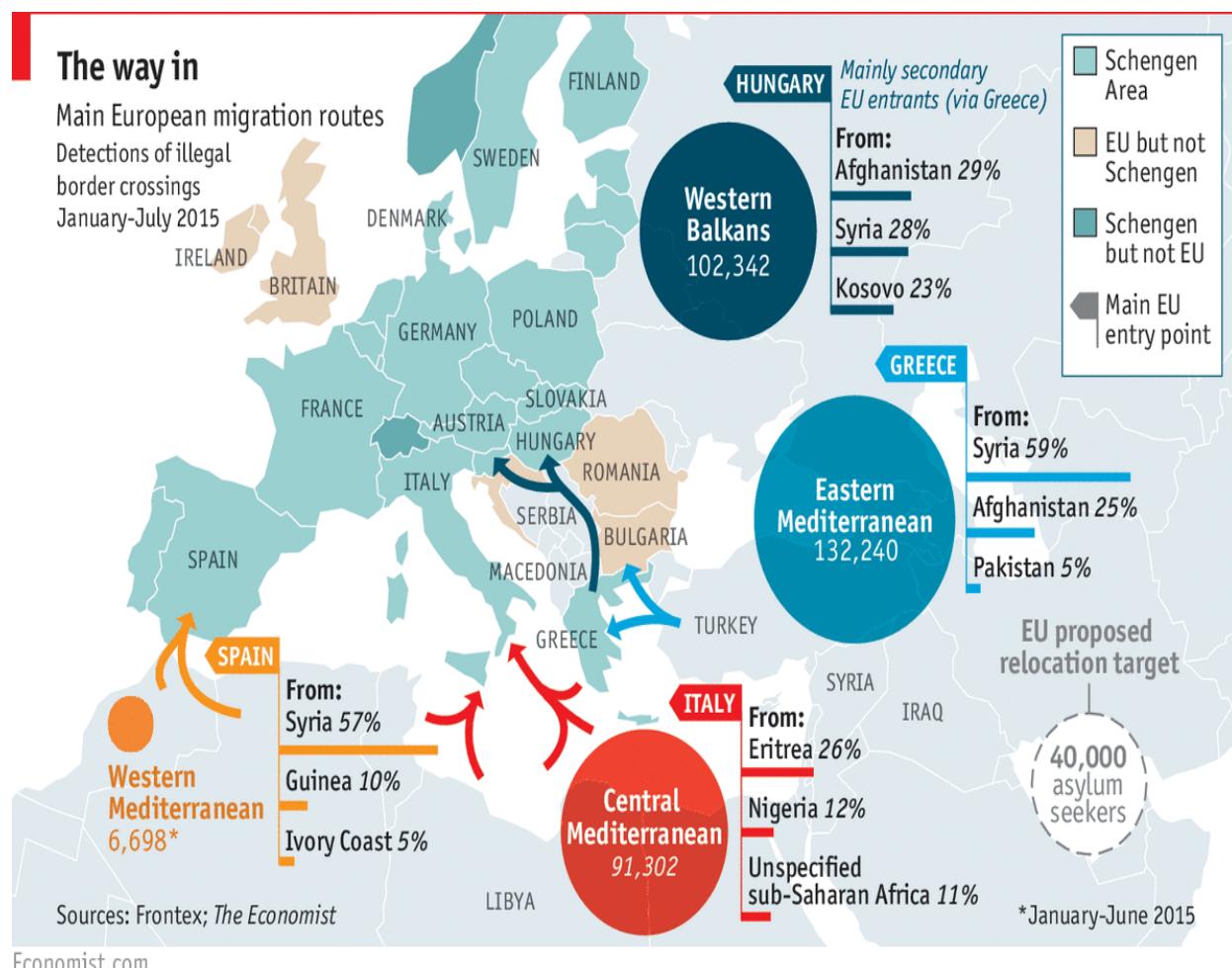
Dostupno na:

<https://reliefweb.int/report/world/closing-borders-shifting-routes-summary-regional-migration-trends-middle-east-may-2016> Pristupljeno: 20.05.2023.

²²⁸ Linda Peters, Peter-Jan Engelen, Danny Cassimon, *Explaining refugee flows. Understanding the 2015 European refugee crisis through a real options lens* (San Francisco: PLOS, 2023).

Dostupno na:

<https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0284390>
Pristupljeno: 20.05.2023.



Izvor: <https://www.economist.com/europe/2015/08/29/looking-for-a-home>

Centralno-mediteranska ruta je bila najčešći izbor migranata i izbjeglica, naročito Sirijaca, tokom 2013. i 2014. godine. Putovanje ovom rutom je obično podrazumijevalo polazak iz Libije, kao značajne tranzitne zemlje, zatim pomorski put od Libije do Malte i Italije, a nakon toga je slijedio put prema Njemačkoj kao krajnjoj destinaciji. Pomorski put od Libije do Italije je bio rizičan, a prevoz migranata je često vršen neadekvatnim brodovima i čamcima. U jednom od takvih brodova je, u aprilu 2015. godine, život izgubilo 800 osoba.

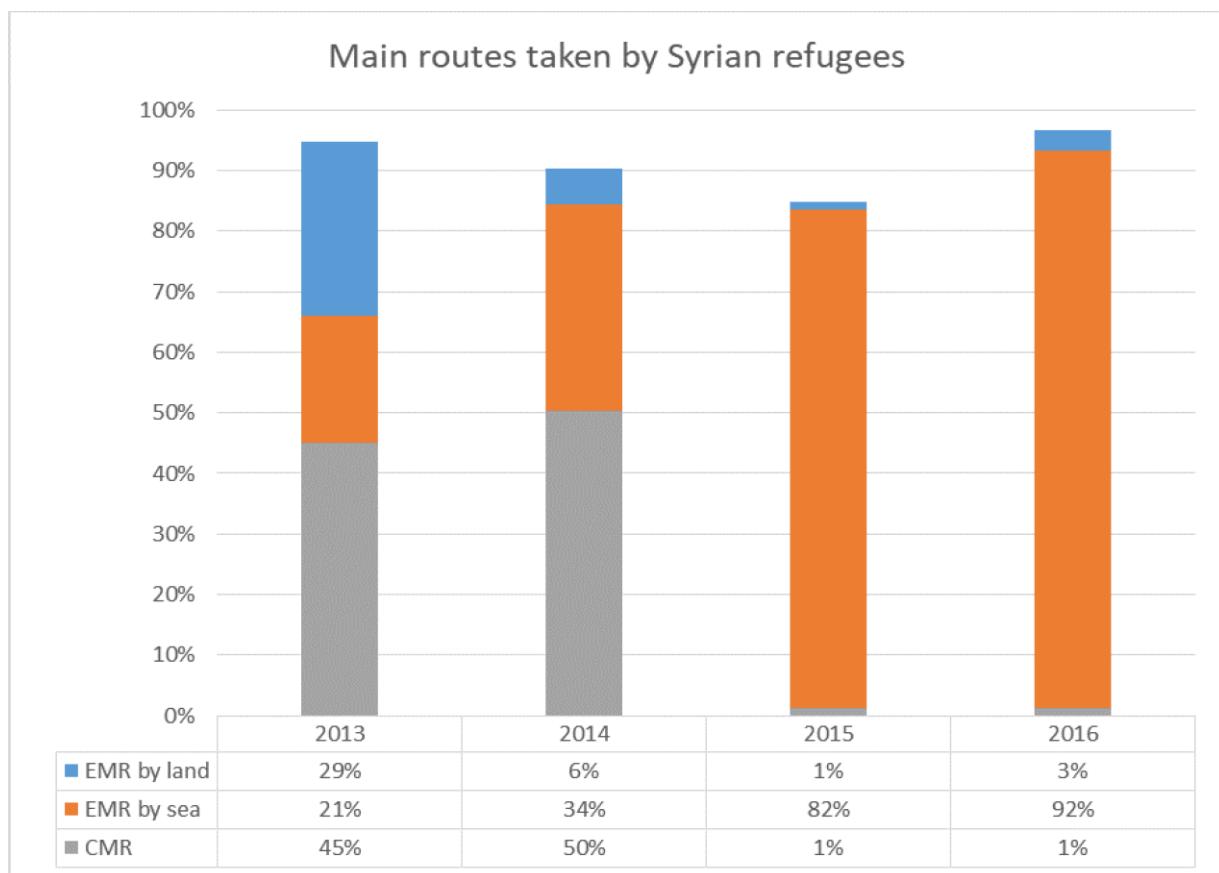
Početak drugog građanskog rata u Libiji 2014. godine i totalno propadanje političko-sigurnosne situacije u toj zemlji, je učinilo Libiju nesigurnom i manje poželjnom tranzitnom državom među Sirijcima, koji su se sve više okretali istočno-mediteranskoj ruti.²²⁹ Iako je ova

²²⁹ Peters et al., *Explaining refugee flows. Understanding the 2015 European refugee crisis through a real options lens*.

opasna ruta izgubila popularnost među Sirijcima, nju su nastavili koristiti migranti iz drugih zemalja, kao što su Somalija, Nigerija, Eritreja i druge zemlje subsaharske Afrike. Ovom rutom je, kao što je vidno na slici broj 6, u prvih sedam mjeseci 2015. godine na tlo Europe došlo nešto više od 90 hiljada migranata, među kojima nije bio značajan broj Sirijaca.

Na slici broj 7 se vidi da je Centralno-mediteransku rutu tokom 2013. i 2014. godine koristilo između 45% i 50% Sirijaca, dok je taj procenat u 2015. i 2016. godini pao na svega 1%.

Slika broj 7



Izvor: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0284390>

Istočno-mediteranska ruta je bila najpopularnija ruta među Sirijcima u toku 2015. godine, a ujedno je bila i daleko najprometnija ruta. Ova ruta je bila značajno kraća i sigurnija od centralno-mediteranske, pa je samim tim i cijena krijumičara bila niža²³⁰ što ju je, među

²³⁰ Martin Wagner, *2015 in review: how Europe reacted to the refugee crisis* (Wien: International Centre for Migration Policy Development:ICMPD, 2015).

Dostupno na: <https://www.icmpd.org/blog/2015/2015-in-review-how-europe-reacted-to-the-refugee-crisis>
Pristupljeno: 21.05.2023.

izbjeglicama, činilo boljim izborom. Kao što je vidno na slici broj 6, do jula 2015. godine, preko istočno-mediteranske rute je prešlo više od 130 hiljada ljudi, a taj broj je bio u stalnom rastu do kraja godine. Istočno-mediteransku rutu su najčešće koristile azijske izbjeglice i migranti, koji su se kretali od Turske kroz Bugarsku, Grčku ili Cipar²³¹ do neke od poželjnih europskih zemalja, kao što su Njemačka i Švedska. U literaturi je ova ruta rastavljena na istočno-mediteransku pomorsku rutu, koja je bila daleko najpopularnija među Sirjcima tokom 2015. i 2016. godine i na istočno-mediteransku kopnenu rutu, koju je tokom 2015. i 2016. godine koristio veoma mali broj Sirijaca. Pomorska ruta je za Sirijce podrazumijevala putovanje na relaciji: Sirija-Turska, Turska-Grčka, Grčka-Njemačka, dok je kopnena ruta podrazumijevala putovanje na relaciji: Sirija-Turska, Turska-Bugarska, Bugarska-Njemačka. U svojoj zadnjoj etapi, na putu prema Njemačkoj, ruta je vodila kroz Makedoniju, Srbiju, Mađarsku i Hrvatsku. Ova dionica je poznata i kao *zapadno-balkanska ruta*,²³² a nju su najviše koristili migranti iz Sirije, Iraka i Afganistana.²³³ Cijelu 2015. godinu su Sirijci i Afganistanci činili više od 70% protoka kroz ovu rutu.²³⁴ Istično-mediteranska (pomorska) i zapadno-balkanska ruta bile su ključne za europsku migrantsku krizu, budući da je kroz njih prošla velika većina izbjeglica i migranata koji su pristigli na europsko tlo tokom 2015. i početkom 2016. godine. Ovom rutom je u toku 2015. godine prošlo 82% ilegalnih migranata²³⁵. Njena se popularnost drastično smanjila od marta 2016. godine, kada su EU i Turska postigle dogovor o borbi protiv ilegalnih migracija prema Europi.

²³¹ Jurica Botić, Marija Boban, *Geostrateški i sigurnosni aspekti potencijalnih utjecaja suvremenih migrantskih kretanja na Dalmaciju* (Split: Sveučilište u Splitu, Pravni fakultet, 2018), 16.

Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/300454> Pristupljeno 21.05.2023.

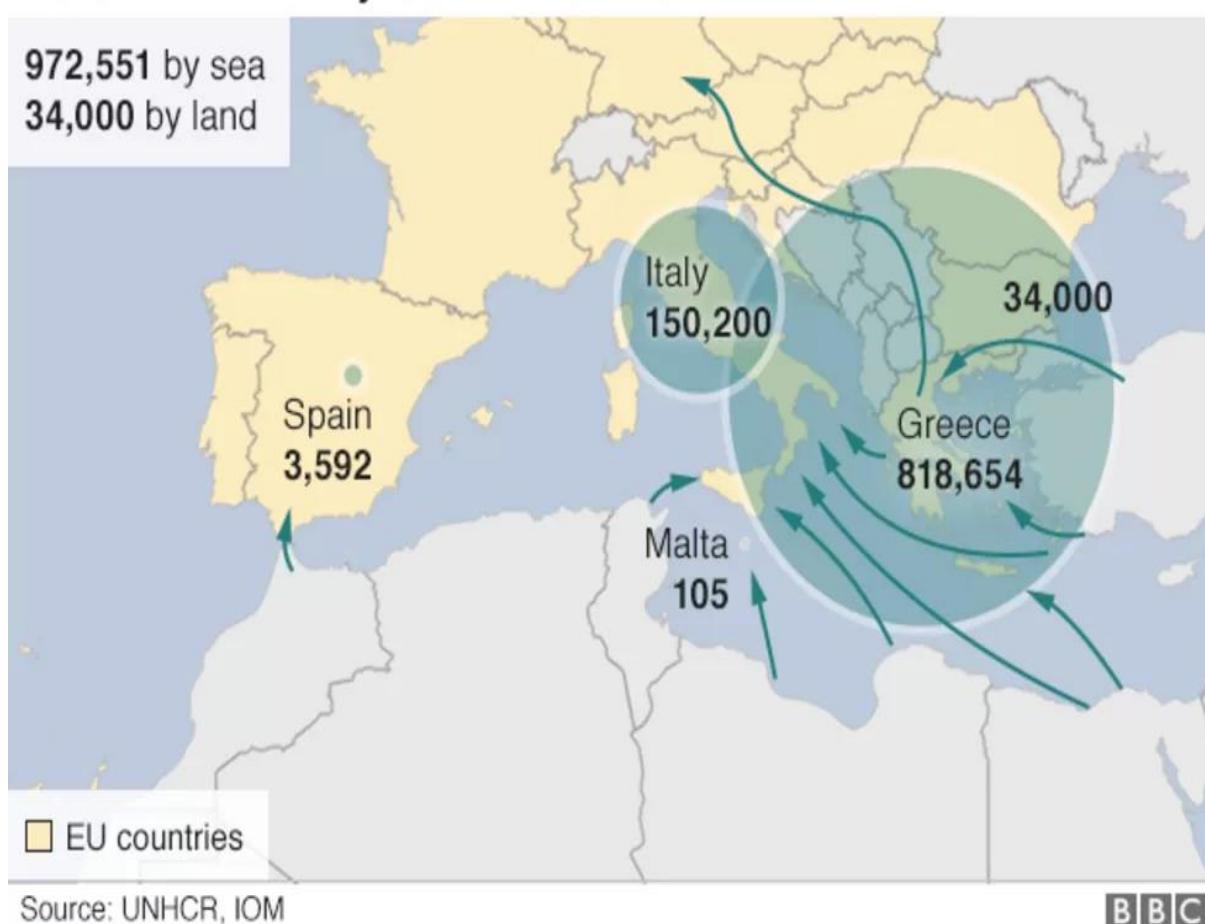
²³² Peters et al., *Explaining refugee flows. Understanding the 2015 European refugee crisis through a real options lens*.

²³³ Botić i Boban, *Geostrateški i sigurnosni aspekti potencijalnih utjecaja suvremenih migrantskih kretanja na Dalmaciju*, 15.

²³⁴ Wagner, *2015 in review: how Europe reacted to the refugee crisis*.

²³⁵ Peters et al., *Explaining refugee flows. Understanding the 2015 European refugee crisis through a real options lens*.

1 million arrivals by land and sea in 2015



Izvor: <https://www.bbc.com/news/world-europe-35158769>

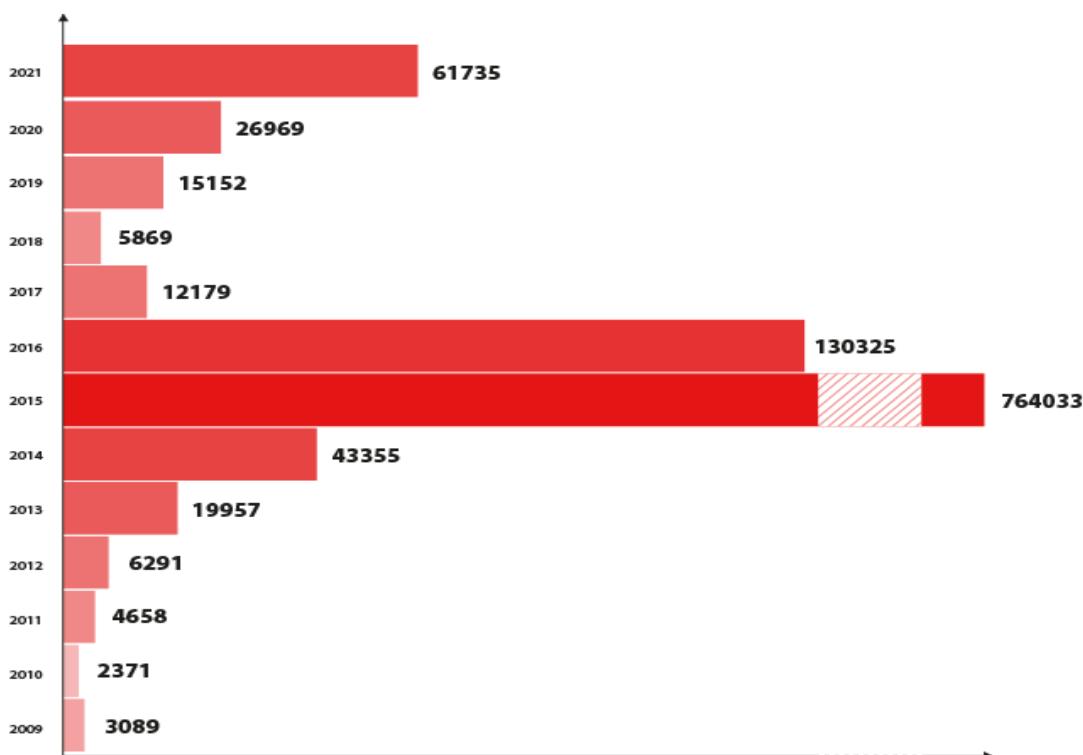
Kao što je prikazano na slici broj 8, ukupan broj migranata dospjelih na europsko tlo u toku 2015. godine premašuje 1 milion, od čega je preko 970 hiljada novih dolazaka bilo pomorskim putem. Istočno-mediteranska ruta je bila daleko najprometnija, sa skoro 820 000 novih dolazaka pomorskim putem preko Grčke i 34 000 dolazaka kopnenim putem preko Bugarske, dok je preko centralno-mediteranske rute na europsko tlo došlo nešto više od 150 000 izbjeglica i drugih migranata. Izbjeglice i migranti su na tom putu bili izloženi mnogim iskušenjima i nedaćama. Prilikom pomorskih prelazaka zabilježen je značajan broj stradanja. Od početka 2015. godine pa do decembra 2015. godine, na centralno-mediteranskoj ruti (Italija) je zabilježeno 2889 stradanja, dok su na istočno-mediteranskoj ruti (Grčka) zabilježena 632 smrtna slučaja.²³⁶

²³⁶ IOM, *IOM Monitors Migrant, Refugee Arrivals in Europe* (iom.int, 2015).

Rekordni broj novoprdošlih migranata koji su tokom 2015. godine stigli u Grčku je direktno utjecao na povećanje prometa preko zapadno-balkanske rute.²³⁷

Zapadno-balkanska ruta je jedna od najznačajnijih ruta na putu ka EU. Kako se navodi na stranici Vijeća Europske unije, „Zapadni Balkan smješten je u središtu Europe i geografski je okružen državama članicama EU-a. Ta je regija tranzitno čvorište i glavni koridor za migrante koji dolaze u EU, posebno s Bliskog istoka te iz Azije i Afrike. Zapadno-balkanska ruta se odnosi na nezakonite dolaske u EU kroz regiju: Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Kosovo, Crnu Goru, Sjevernu Makedoniju i Srbiju.“²³⁸ Na slici broj 9 je prikazan broj ilegalnih prelazaka granice na zapadno-balkanskoj ruti od 2009. do 2021. godine.

Slika broj 9



Izvor: <https://frontex.europa.eu/what-we-do/monitoring-and-risk-analysis/migratory-routes/western-balkan-route/>

Dostupno na: <https://www.iom.int/news/iom-monitors-migrant-refugee-arrivals-europe> Pristupljeno: 21.05.2023.
²³⁷ Frontex, *Migratory Routes: Western Balkan Route*.

Dostupno na:
<https://frontex.europa.eu/what-we-do/monitoring-and-risk-analysis/migratory-routes/western-balkan-route/>
Pristupljeno: 20.05.2023.

²³⁸ Vijeće Europske unije, *Zapadnobalkanska ruta*.

Dostupno na: <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/eu-migration-policy/western-balkans-route/>

Kao što možemo vidjeti na prikazu iznad, daleko najveći promet ilegalnih migranata ovom rutom je zabilježen tokom 2015. godine, što se poklapa sa naglim povećanjem prometa na istočno-mediteranskoj pomorskoj ruti. Na zapadno-balkanskoj ruti je zabilježeno nešto više od 760 000 ilegalnih prelazaka u 2015. godini, dok se 2016. godine taj broj već značajno smanjio. Zanimljivo je da je broj ilegalnih prelazaka u 2015. godini bio skoro 10 puta veći od ukupnog broja ilegalnih prelazaka kroz zapadno-balkansku rutu u periodu od 2009. do 2014. godine. (uključujući 2009. i 2014. godinu). Ovo jasno pokazuje o kojoj promjeni u prometnosti rute se radi, pa onda ne iznenađuje nespremnost tranzitnih zemalja, u sklopu ove rute, da adekvatno odgovore na tu vrstu promjene u protoku izbjeglica i migranata.

Iako je tokom 2015. godine najveći broj migranata na europskom tlu bio sirijskog porijekla (oko 50%), važno je spomenuti da je ipak značajan broj njih dolazio iz drugih država. Pored Sireije, zaključno sa septembrom 2015. godine, migranti na europskom tlu su vodili porijeklo i iz Afganistana (13%), Eritreje (8%), Nigerije (4%), Somalije (3%), Pakistana (3%), Iraka (3%), Sudana (2%).²³⁹

Put koji su prelazili migranti je bio izuzetno izazovan, bez obzira o kojoj ruti se radilo. Pored stradanja, koja su se uglavnom dešavala na pomorskim prelazima, migranti su bili izloženi i drugim rizicima. Nerijetko se dešavalo da su bili žrtve trgovine ljudima (naročito žene), pljačkani su, maltretirani i u konačnici su bivali smješteni u neadekvatne prihvatile centre. S povećanjem broja migranata je došlo i pogoršanje njihovog položaja, jer su tranzitne države i države konačne destinacije imale sve manje kapaciteta da adekvatno odgovore na svakodnevne potrebe огромнog broja novoprdošlih migranata, kao i na izazove koji su s tim brojem došli. Iznenadni priliv migranata u ovom broju je stavio EU i njene članice na svojevrstan test. U nastavku ću ukratko izložiti odgovor EU i pojedinih zemalja na izazove migrantske krize sa kojima su se suočile 2015. godine.

5.2. Odgovor EU na migrantsku krizu

Europsko vijeće je održalo vanredni sastanak 23. aprila 2015. godine, nakon tragičnog stradanja 800 migranata na centralno-mediteranskoj ruti. Kako bi se spriječile slične tragedije,

²³⁹ Patrick Kingsley, Refugee crisis: apart from Syrians, who is travelling to Europe? (London: The Guardian, 2015).

Dostupno na:

<https://www.theguardian.com/world/2015/sep/10/refugee-crisis-apart-from-syrians-who-else-is-travelling-to-europe> Pristupljeno: 21.05.2023.

šefovi država i vlada EU-a su donijeli zaključak da se posebni napor i trebaju usmjeriti na borbu protiv trgovine ljudima, jačanje prisutnosti na moru, sprečavanje nezakonitih migrantskih tokova kao i jačanje unutarnje saradnje i odgovornosti. Također su pozvali da se utrostrukče finansijska sredstva za operacije Triton i Poseidon za 2015./2016. godinu.²⁴⁰

Operaciji Triton je prethodila operacija Mare Nostrum, koja je završena u oktobru 2014. godine, a u pitanju je bila kratkotrajna italijanska misija spašavanja na moru. Nakon njenog završetka, u novembru 2014. godine je pokrenuta operacija Triton, koja je bila značajno manja i primarni cilj joj nije bilo spašavanje, nego nadzor granica.²⁴¹ Operacija Triton je fokusirana na graničnu sigurnost, a predvodi je Frontex- Agencija za europsku graničnu i obalnu stražu. Operacija djeluje bliže italijanskoj obali.²⁴²

Kako je navedeno na stranici Frontex-a, „Operacija Poseidon podržava Grčku u nadzoru granice, spašavanju života na moru, kapacitetima za registraciju i identifikaciju, kao i u borbi protiv prekograničnog kriminala. Operativno područje pokriva grčke morske granice s Turskom i grčkim otocima. Frontex podržava Grčku s gotovo 600 gostujućih službenika, koji obavljaju nadzor granice, pomažu u identifikaciji i registraciji dolazećih migranata, kao i informativnim razgovorima i provjerama.“²⁴³ Operacijom Triton je pokrivena centralno-mediteranska ruta, dok je operacijom Poseidon pokrivena istočno-mediteranska ruta.

Europska komisija je 13. maja 2015. godine predstavila *Europski migracijski program*.²⁴⁴ Kako je navedeno na stranici Europske komisije, Europski migracijski program je „strateški dokument koji opisuje sveobuhvatan pristup upravljanja migracijama, koji se bavi izazovima

²⁴⁰ European Council, *Timeline - EU migration and asylum policy* (consilium.europa.eu).

Dostupno na: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-migration-policy/migration-timeline/> Pristupljeno: 21.05.2023.

²⁴¹ Julian Borger, *EU under pressure over migrant rescue operations in the Mediterranean* (London: The Guardian, 2014).

Dostupno na:

<https://www.theguardian.com/world/2015/apr/15/eu-states-migrant-rescue-operations-mediterranean>
Pristupljeno: 21.05.2023.

²⁴² Jovana Arsenijevic, Marcel Manzi, Rony Zachariah, *Defending Humanity At Sea: Are Dedicated And Proactive Search And Rescue Operations At Sea A “Pull Factor” For Migration And Do They Deteriorate Maritime Safety In The Central Mediterranean?* (Luxembourg: Operational Research Unit LuxOR) 5.

Dostupno na: https://searchandrescue.msf.org/assets/uploads/files/170831-%20Report_Analysis_SAR_Final.pdf
Pristupljeno: 21.05.2023.

²⁴³ Frontex, Operation Poseidon: Greece.

Dostupno na: <https://frontex.europa.eu/search-results/?q=Poseidon> Pristupljeno: 20.05.2023.

²⁴⁴ ICMPD, *2015 in review: how Europe reacted to the refugee crisis: Chronology of events and policy responses* (Wien: International Centre for Migration Policy Development:ICMPD, 2015).

Dostupno na:

https://www.icmpd.org/file/download/59411/file/2015%2520in%2520review_Chronology%2520of%2520event%2520and%2520policy%2520responses.pdf Pristupljeno: 21.05.2023.

azila i migracija, te definiše korake koje treba preuzeti kako bi se osigurale čvrste granice, poštene procedure i održiv sistem koji može predvidjeti buduće probleme u kontekstu azila i migracija.²⁴⁵ S ciljem zaustavljanja trgovine ljudima na Mediteranu, 18. maja 2015. godine, Vijeće je donijelo odluku o uspostavljanju vojne operacije Europske unije na Mediteranu (EUNAVFOR MED).²⁴⁶ Nakon toga, u septembru 2015. godine, Europska komisija je donijela set mjera koji je imao za cilj da, kroz relokaciju 120 hiljada migranata u druge zemlje članice EU, rastereti Grčku, Mađarsku i Italiju koje su bile najviše pogodjene povećanim prilivom izbjeglica i migranata. Ove mjere su podrazumijevale i učinkovitiju politiku vraćanja i omogućavanje brže obrade zahtjeva za azil putem zajedničke evropske liste sigurnih zemalja porijekla. Komisija je također predložila budžet od 1.8 milijardi eura za rješavanje korijenskih uzroka migracija u Africi. Vanjska komponenta ove migrantske krize je postala značajna stavka, kao i obnavljanje napora za diplomatsko rješenja sukoba u Siriji, Libiji i Iraku.²⁴⁷

Operacija EUNAVFOR je krajem septembra 2015. godine preimenovana u operaciju „Sophia“, po djevojčici koja je rođena na brodu koji je učestvovao u toj operaciji. Budući da se radilo o operaciji koja se trebala provoditi u više faza, početak druge faze je dogovoren za 07.10.2015. godine. U drugoj fazi je omogućeno provođenje ukrcavanja, pretrage i zaplijene sumnjivih brodova a sve u cilju zaustavljanja krijućih ljudi na Mediteranu.²⁴⁸

Broj ilegalnih migranata na europskom tlu je bio u stalnom rastu tokom cijele 2015. godine, pa je EU krajem decembra 2015. godine otpočela razgovore sa Turskom o planu rješavanja pitanja izbjegličke krize, što će u martu 2016. godine dobiti konačni oblik u vidu sporazuma između EU i Turske o sprečavanju ilegalnih migracija prema EU.

²⁴⁵ European Commission, *European Agenda on Migration* (home-affairs.ec.europa.eu, 2015).

Dostupno na:

https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary/glossary/european-agenda-migration_en#:~:text=A%20strategic%20document%20of%20the,anticipate%20future%20problems%20in%20the
Pristupljeno: 20.05.2023.

²⁴⁶ Službeni list Europske unije, ODLUKA VIJEĆA (ZVSP) 2015/778 od 18. maja 2015.

Dostupno na:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015D0778&qid=1689643664452>
Pristupljeni: 21.05.2023.

²⁴⁷ European Commission, *Refugee Crisis: European Commission takes decisive action* (ec.europa.eu, 2015).

Dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_15_5596 Pristupljeno: 21.05.2023.

²⁴⁸ European Council, *Timeline - EU migration and asylum policy*.

5.2.1. Odgovor pojedinih europskih zemalja na migrantsku krizu

Kako se broj pristiglih izbjeglica i migranata povećavao, tako je postajalo jasnije da je jedan od najvećih problema s kojima se suočila EU, kada je u pitanju ova migrantska kriza, nedostatak adekvatne kolektivne akcije i angažmana u rješavanju problema. U praksi, Europa je pokazala nesklad, njeni problemi su ogoljeni, države su pokušavale riješiti problem na nacionalnim nivoima, schengenski prostor je bio poljuljan, na pet granica unutar i izvan njega su bile postavljene ograde, a ponovo su uvedene i granične kontrole između pojedinih zemalja.²⁴⁹ Zbog straha od nekontrolisanog širenja migracija a u pokušaju da isti spriječe, određene države su počele zatvarti svoje granice. Na slici broj 10 je prikaz svih zatvorenih granica na rutama protoka izbjeglica i migranata u periodu od 2012. do kraja 2015. godine.

Domino-efekt zatvaranja granica

Slika broj 10



Izvor: https://www.msf.org/sites/default/files/msf_obstacle_course_to_europe.pdf²⁵⁰

²⁴⁹ Wagner, 2015 in review: how Europe reacted to the refugee crisis.

²⁵⁰ Médecins Sans Frontières, Obstacle Course to Europe A policy-made humanitarian crisis at EU borders (Geneva:msf.org, 2016), 42.

Određeni broj zemalja se, podizanjem ograda na svojim granicama, pokušao zaštititi od ilegalnih migracija. Grčka je već 2012. godine postavila ogradu na granici sa Turskom, koja je bila ključni prelaz za sirijske izbjeglice i migrante, te je na taj način je preusmjerila migrantski tok. Bugarska je, iz istog razloga kao i Turska, 2013. godine podigla ogradu na granici sa Turskom. Makedonija je u augustu 2015. godine, zbog ogromnog priliva izbjeglica i migranata putem istično-mediteranske pomorske rute, zatvorila svoju granicu sa Grčkom i proglašila vanredno stanje. Ovakav potez je doveo do sukoba između izbjeglica i makedonskih snaga sigurnosti.²⁵¹ Nakon početka europske izbjegličke krize, Mađarska je bila prva zemlja koja je pokrenula pitanje podizanja ograde na granici, pa je već u junu 2015. godine najavila gradnju 175km ograde duž granice sa Srbijom, što je realizovala u septembru 2015. godine. Ovo je migrantsku rutu preusmjerilo iz Mađarske u Hrvatsku, nakon čega je Mađarska počela izgradnju ograde duž granice sa Hrvatskom. Kako bi pokušala ublažiti prliv migranata i Slovenija je postavila ogradu na granici sa Hrvatskom. Svoje granice su dijelom ogradile i Austrija i Makedonija. Austrija granicu sa Slovenijom, a Makedonija svoju granicu sa Grčkom.²⁵² Iako je Mađarska isprva bila kritikovana zbog postavljanja ograde, istom rješenju su pribjegle i druge zemlje kada im je postalo jasno da problem ogromnog priliva ilegalnih migranata izmiče kontroli. U drugoj polovini novembra 2015. godine Slovenija, Srbija, Hrvatska i Makedonije su donijele odluku da preko svojih granica puštaju samo izbjeglice porijeklom iz Sirije, Iraka i Afganistana, što je dodatno pogoršalo situaciju.²⁵³

Zbog razjedinjenosti politike i manjka adekvatnih usklađenih odgovora država EU, tenzija u Europi je rasla, a mišljenja glede migranata su bila podijeljena. Distribucija migranata unutar europskih zemalja je bila neravnomjerna što je predstavljalo svojevrstan sigurnosni rizik i finansijsko opterećenje cijeloj EU, a naročito zemljama dolaska i tranzita. Od početka europske migrantske krize, pojedine države su nosile veći teret od drugih, što se vidi na primjeru Grčke, kao tranzitne države i Njemačke kao države konačne destinacije. Od ukupno nešto više od milion registrovanih dolazaka pomorskim putem u 2015. godini, više od 850 hiljada ih je bilo u Grčkoj²⁵⁴, što je dovelo do ogromnog opterećenja ovoj državi.

Dostupno na:

https://www.msf.org/sites/default/files/msf_obstacle_course_to_europe.pdf Pristupljeno: 23.05.2023.

²⁵¹ Médecins Sans Frontières, *Obstacle Course to Europe A policy-made humanitarian crisis at EU borders*, 43.

²⁵² ICMPD, *2015 in review: how Europe reacted to the refugee crisis: Chronology of events and policy responses*.

²⁵³ Médecins Sans Frontières, *Obstacle Course to Europe A policy-made humanitarian crisis at EU borders*, 43

²⁵⁴ BBC, *Migrant crisis: EU reassures Greece over Schengen zone* (London:bbc.com, 2016).

Dostupno na: <https://www.bbc.com/news/world-europe-35587748> Pristupljeno: 20.05.2023.

Prema Europskoj shemi preseljenja Grčka je trebala na svom teritoriju uspostaviti velike prihvatne i registracijske migrantske centre tzv. „hot spots“, međutim, proces je tekao jako sporo. U septembru 2015. godine je dogovoren plan relokacije migranata u druge europske zemlje, ali se plan nije realizovao do kraja 2015. godine.²⁵⁵ Zbog velikog broja migranata koji su se iz različitih razloga zadržali na području Grčke, ona se već 2016. godine transformisala iz tranzitne zemlje u zemlju dugoročnog smještaja.²⁵⁶

Dodatno intenziviranje protoka migranata kroz zapadno-balkansku rutu se desio nakon što je njemački Savezni ured za migracije i izbjeglice, u augustu 2015. godine, objavio da Njemačka „otvara vrata“ sirijskim izbjeglicama i da ih neće, u skladu s Dablimskom uredbom, vraćati u zemlju „prvog ulaska u EU“. A to je, u slučaju većine Sirijaca, bila Grčka.²⁵⁷ Zbog ovakve odluke, Njemačka je tokom septembra 2015. godine imala do 60 hiljada novih dolazaka na sedmičnom nivou²⁵⁸, što je predstavljalo veliki organizacijski, finansijski a naročito sigurnosni izazov. Zbog toga je Njemačka je već u septembru počela pooštravati kontrole na granici sa Austrijom,²⁵⁹ te je uvela i privremene pasoške kontrole. Zbog svoje politike „otvorenih vrata“ Njemačka je u 2015. godini bila vodeća zemlja po broju zahtjeva za azil.

Suočene sa velikim brojem migranata i svim rizicima koji idu uz to, europske zemlje su počele pooštravati mjere i pravila kako bi pokušale barem dijelom smanjiti broj novih dolazaka. Makedonija je od 18. novembra počela odbijati ulazak u državu svim migrantima osim onima porijeklom iz Sirije, Afganistana i Iraka. Danska vlada je u novembru 2015. godine predstavila paket zakona o azilu, koji je uključivao niz pooštrenih mjeru, a neke od njih su: ukidanje novčane pomoći za tražioce azila, početna dozvola za boravak izbjeglica je sa 5 godina smanjena na 2 godine, a sami uslovi za dobijanje stalnog boravka su pooštreni. Danska je uglavnom bila tranzitna država za migrante na njihovom putu iz Njemačke prema Švedskoj. Nakon Dankse i Švedska je najavila promjene zakona o azilu, koje bi uključivale strožija

²⁵⁵ ICMPD, *2015 in review: how Europe reacted to the refugee crisis: Policy responses on national level by country* (Wien: International Centre for Migration Policy Development:ICMPD, 2015).

Dostupno na:

https://www.icmpd.org/file/download/59412/file/2015%2520in%2520review_Policy%2520responses%2520on%2520national%2520level%2520by%2520country.pdf Pristupljeno: 21.05.2023.

²⁵⁶ Shelter Projects, *Europe 2015-2016/Refugee crisis* (shelterprojects.org, 2016), 172.

Dostupno na:

https://www.shelterprojects.org/shelterprojects2015-2016/SP15-16_A41-A42-Germany-2015-2016.pdf Pristupljeno: 20.05.2023.

²⁵⁷ ICMPD, *2015 in review: how Europe reacted to the refugee crisis: Chronology of events and policy responses*

²⁵⁸ Shelter Projects, *Europe 2015-2016/Refugee crisis*, 173.

²⁵⁹ Wesley Dockery, *Germany and refugees: A chronology* (Bonn: Dw.com, 2017).

Dostupno na: <https://www.dw.com/en/two-years-since-germany-opened-its-borders-to-refugees-a-chronology/a-40327634> Pristupljeno: 20.05.2023.

pravila o spajanju porodice kao i ograničavanje boravišne dozvole izbjeglicama na 3 godine.²⁶⁰ Pooštovanja mjera i zakona je počelo davati rezultate, pa je broj novih ulazaka počeo opadati početkom 2016. godine. Značajan rezultat u smanjenju broja ilegalnih migranata, koji su preko Turske dolazili u EU, je dao sporazum između EU i Turske iz marta 2016. godine. Prema ovom sporazumu, svi novi ilegalni migranti koji dođu na grčka ostrva preko Turske, a nemaju osnov za odobravanje azila, će biti vraćeni u Tursku. Za svakog vraćenog Sirijca iz Grčke u Tursku, EU će relocirati jednog Sirijca. Turska će, također, kontrolisati migrantske rute u svojoj blizini kako bi spriječila nastanak novih. Zauzvrat, ona je od EU dobila pomoć od 3 milijarde eura u okviru Fonda za izbjeglice u Turskoj.²⁶¹ Od marta 2016. godine se broj novih ilegalnih migranata na području EU značajno smanjio, ali će migracije zasigurno trajati još godinama, budući da se ne nazire kraj problemima na Bliskom istoku, odakle je sve i počelo.

Iako je mišljene građana EU po pitanju izbjeglica i migranata bilo podijeljeno, evidentno je bilo da je veliki broj zainteresovan za njihovo adekvatno zbrinjavanje. Međutim, nakon otvaranja njemačke granice za sirijske izbjeglice stanje je u potpunosti izmaklo kontroli. Nezapamćen priliv Sirijaca, ali i ogroman broj ilegalnih migranata iz drugih zemalja su dodatno razjedinili EU i povećali osjećaj straha među građanima ali i njihovim liderima. Posljedično, zakoni o azilu su mijenjani i pooštavani, na pojedinim granicama su postavljene ograde, otežan je proces spajanja porodica itd. Zbog promjena u politikama, rute su preusmjeravane, a dobar dio migranata je ostao „zarobljen“ u tranzitnim zemljama.

Problem na ovoj skali je zahtijevao adekvatan kolektivni i usklađen odgovor, koji EU nije uspjela postići, a zbog čega su ispaštali i europski građani, ali i izbjeglice i migranti. S jedne strane, Njemačka je otvorila svoja vrata sirijskim izbjeglicama a, s druge strane, europske države duž istočno-mediteranske i zapadno-balkanske rute su zatvarale svoje granice, kako bi se zaštitile. Ovako neusklađeni postupci i politike su dodatno pogoršale stanje izbjeglica i migranata, koji su iznenada bili blokirani unutar tranzitnih zemalja. Ovakve politike nisu štetile samo migrantima, nego su ugrozile i lokalno stanovništvo u tranzitnim državama.

Ova migrantska kriza će ostaviti veliki trag na Europu. EU će morati prilagoditi svoju unutarnju politiku trenutnim i dolazećim migracijskim izazovima. Da bi se riješio problem stalnog priliva izbjeglica i migranata sa područja Bliskog istoka, neophodno je da se stanje u toj regiji

²⁶⁰ ICMPD, 2015 *in review: how Europe reacted to the refugee crisis: Policy responses on national level by country*.

²⁶¹ Ignazio Corrao, *EU-Turkey Statement & Action Plan* (European Parliament, 2019).
Dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-towards-a-new-policy-on-migration/file-eu-turkey-statement-action-plan> Pristupljeno: 21.05.2023.

stabilizuje. S tim u vezi, EU će morati prilagoditi i svoju vanjsku politiku prema Bliskom istoku, te se pozabaviti diplomatskim rješavanjem problema koji su doveli do iseljavanja.

Stabilizacija stanja na području Bliskog istoka i Sjeverne Afrike je jedini način da se ova migrantska kriza stavi pod trajnu kontrolu.

6. Zaključak

Arapsko proljeće označava niz masovnih, revolucionarnih, antivladinih protesta koji su zahvatili zemlje Sjeverne Afrike i Bliskog istoka krajem 2010. i početkom 2011. godine. Nakon samospaljivanja Tunižanina Mohameda Bouazizija, 17. decembra 2010. godine, građani Tunisa su masovno izašli na ulice tražeći ostavku tadašnjeg predsjednika Tunisa, Zine El Abidin Ben Alija. Pokret se iz Tunisa proširio na Egipat, Libiju, Siriju, Jemen i Bahrein. I druge zemlje Bliskog istoka i Sjeverne Afrike su, barem u vidu manjih prodemokratskih protesta, imale reakciju na dešavanja u gore pobrojanim zemljama. Rapidno širenje Arapskog proljeća se može pripisati kombinaciji političkih, socijalnih i ekonomskih faktora. Neki od faktora koji su doveli do pojave i širenja Arapskog proljeća su: represija, uskraćivanje političkih sloboda, priroda autokratskih režima, korupcija, propadanje autoritarne pogodbe, porast broja stanovništva i nezaposlenost mladih, frutiranost srednje klase, povećanje cijena i nejednakost, želja za povratkom dostojanstva itd. U transformaciji Arapskog proljeća iz lokalizovanih protesta u masovne demonstracije protiv represivnih režima su ključnu ulogu odigrali društveni mediji putem kojih su se dijelile informacije o organizaciji protesta i koji su vanjskom svijetu dali direktni uvid u dešavanja na Bliskom istoku. Društvene mreže su dodatno zbližile građane arapskog svijeta, dajući im osjećaj povezanosti i potrebe da se zajednički bore protiv represivnih režima u svojim državama. Ovakva dešavanja su razdrmala vladare i podsjetila ih na ranjivosti njihovih režima, koji su već desetljećima ušuškani u osjećaj nedodirljivosti, zahvaljujući višedecenijskom obespravljinju mase i narodnom strahu. Nakon dugo godina, narod se ohrabrio i uzdrmao autoritarne režime. Odgovor većine režima je bio brutalan. Neki vladari su bili u stanju do temelja sravniti gradove kako bi pokušali zaustaviti širenje pobune. Takav slučaj je bio sa Sirijom. Ipak, protesti su doveli do smjene autoritarnih vladara u Tunisu, Libiji, Egiptu i Jemenu, dok u drugim državama nije bilo promjene te vrste. Iako je ovaj val bunta na momenat izgledao kao prilika za bolji život, on je vrlo brzo postao uvod u još veću katastrofu od one u kojoj su do tada živjeli građani zemalja zahvaćenih Arapskim proljećem.

Vakuum koji je ostao nakon smjene vladara je postao pogodno tlo za širenje terorističkih grupa kao što su ISIS i Al-Qaeda. U pojedinim državama su protesti transformisani u građanske ratove, u koje su se počeli uključivati regionalni i međunarodni akteri, što je bio slučaj sa Sirijom i Libijom. Uključivanje regionalnih i međunarodnih aktera je dodatno zakomplikovalo situaciju. Na momenat je izgledalo kao da je Bliski istok mjesto borbe između Istoka i Zapada, šiita i sunita, terorističkih organizacija i ostatka svijeta. Sve ovo je ostavilo strahovite i trajne posljedice na ove države i cijelu regiju. Neke od posljedica Arapskog proljeća su: uništene države i njihove ekonomije, ogroman broj nastrandalih, stalni strah od terorističkih djelovanja i stanje totalnog beznađa, te u konačnici masovna iseljavanja stanovništva. Prvi veliki europski izbjeglički val je krenuo 2015. godine i bio je direktna posljedica dešavanja na Bliskom istoku. Pozitivna strana Arapskog proljeća je to što je pokazalo da su vladari ipak smjenjivi. Nažalost, sve ostalo je otislo pogrešnim putem.

Ni Sirija nije ostala imuna na val bunta koji se širio arapskim svijetom. Mirni protesti su počeli u januaru 2011. godine a do marta 2011. godine su transformisani u otvoreni sukob između pobunjeničkih i režimskih snaga. Na tok dešavanja u sirijskoj revoluciji je značajno utjecaja i šarenolikost sirijske društvene strukture. Na sirijskom tlu žive pripadnici različitih vjerskih grupa: muslimani (suniti- većina, šiiti, alevije, druzi i ismailije), kršćani i jevreji, kao i pripadnici različitih etničkih grupa: (Arapi-većina, Kurdi, Turkmeni, Asirci, Čerkezi i Jermenii). S pravom se može reći da Sirija ima jednu od najkompleksnijih društvenih struktura u arapskom svijetu, što je doprinijelo daljoj eskalaciji sukoba i transformaciji protesta u građanski rat.

U vrijeme izbijanja revolucije, na čelu Sirije je bio Bashar al-Assad (pripadnik alevijske manjine), a sirijski režim je bio opresivni, diktatorski. Odgovor režima na pojavu protesta je bio brutalan, pa su oni vrlo brzo transformisani u krvavi oružani sukob između režimskih i opozicionih snaga, što je u konačnici poprimilo oblik dugogodišnjeg građanskog rata s nezamislivim materijalnim i ljudskim gubicima. Dodatnu težinu sukoba je dao veliki broj direktnih i indirektnih, te vanjskih i unutarnjih aktera. Unutarnji akteri se mogu raščlaniti na režimske snage, opozicione snage i ekstremističke grupe. Režimske snage su imale jasan cilj: po svaku cijenu zaštititi Bashara al-Assada i njegov režim, dok su opozicione snage bile fragmentisane i nisu bile ujedinjene oko iste vizije Sirije u budućnosti. Jedini zajednični cilj svih opozicionih grupa je bila smjena Assada i njegovog režima. Vremenom je došlo do pojave ekstremističkih grupa, koje nisu dijelile ciljeve niti sa režimom, niti sa opozicijom te su bile u sukobu i sa jednom i sa drugom grupom unutarnjih aktera. Na strani režima se borilo više

organizacija, milicija i paravojnih jedinica a neke od njih su: Sirijske oružane snage, Nacionalne odbrambene snage, plaćenici sirijskog režima i dobrovoljne milicije. Na strani opozicije se također borilo više različitih organizacija, milicija i paravojnih jedinica, a neke od njih su: Slobodna sirijska vojska:FSA, SDF/YPG (Sirijske demokratske snage/Jedinice narodne zaštite), Ahrar al-Sham itd. Na sirijskom tlu su bile prisutne i terorističke grupe ISIS i Front al-Nusra.

U sirijskom sukobu je, direktno ili indirektno, učestvovao i veliki broj stranih državnih i nedržavnih aktera, a svaki od tih aktera je imao posebne interese i ciljeve koje je pokušavao ostvariti kroz ovaj sukob. Između vanjskih aktera postoje rivalstva i neslaganja od ranije, koja su oni prenijeli na Sirijsko tlo. Najznačajniji vanjski akteri u ovom sukobu su: SAD, Rusija, Kina, UN, EU, Iran, Zaljevske zemlje, Turska i Hezbollah. U sirijskom sukobu je evidentno međunarodno historijsko rivalstvo između Istoka i Zapada (SAD-Rusija), te regionalni šiitsko-sunitski sukob. Nasuprot SAD i Europe, koje su podržavale pobunjenike su stajale Rusija i Kina, koje su podržavale Bashara al-Assada i njegov režim. Najznačajniji pro-režimski vanjski akteri su: Rusija, Kina i Hezbollah. Savezništva sa Rusijom i Kinom su bila od presudnog značaja za Assadov režim, budući da obje države imaju pravo veta u Vijeću sigurnosti UN-a, pa su bile u mogućnosti zaštititi Assada, što su i radile u više navrata. Na strani pobunjenika su bili sljedeći vanjski akteri: UN, SAD/Koalicija predvođena SAD-om, Zaljevske zemlje (posebno Saudijska Arabija i Katar) i Turska. Iako je UN bio na strani pobunjenika, manjak njegove konkretne akcije je pogodovao produbljivanju sirijskog sukoba. Pokušaji mirovnih pregovora nisu dali rezultate. Sve u svemu, UN nije uradio dovoljno kako bi zaštitio sirijski narod. Iako su pojedini vanjski akteri uveli sankcije Assadu i njegovom režimu, to nije bilo dovoljno kako bi se popravio položaj sirijskog naroda. Izgledalo je kao da se ni jedan od vanjskih aktera nije potradio dovoljno da napravi značajan rezultat na putu uspostave mira u Siriji. Sve to je Siriju pretvorilo u mjesto stalnih sukoba i izvor ogromnog broja izbjeglica koji su bolji život potražili na području EU. Zbog svih dešavanja, Sirija je postala najveća humanitarna katastrofa u posljednjih nekoliko decenija.

Za razliku od sirijskog, libijsko društvo je vjerski i etnički prilično homogeno. Etnička većina su Arapi, dok su vjerska većina muslimani-suniti. Libijsko društvo je historijski plemensko društvo u kojem, od ukupno oko 140 plemena, njih 30-40 ima značajnu društveno-ekonomsku ulogu. Plemena mogu biti faktor ujedinjenja ali i faktor produbljenja netrepljivosti među stanovništvom. Tadašnji libijski lider, Muammar al-Gaddafi, je pripadao plemenu Gadafa, a u cilju uspostave bolje kontrole nad državom, plemena je po potrebi okretao jedna protiv drugih.

Gaddafi je najdugovječniji lider arapskog svijeta a na čelu Libije je bio od 1969. do 2011. godine, kada je uhvaćen i ubijen od strane pobunjeničkih snaga. Od početka svoje vladavine je želio na minimum svesti strane utjecaje u Libiji, pa je već 1970. godine uklonio američke i britanske vojne baze iz zemlje, a 1973. godine je nacionalizovao svu naftnu imovinu u Libiji koja je bila u vlasništvu stranaca. Njegova vladavina je obilježena sankcijama i međunarodnom izolacijom Libije. SAD su 1986. godine bombardovale Libiju zbog sumnje da je umiješana u terorističke napade u Europi. Zbog uloge Gaddafija i njegovog režima u rušenju civilnog aviona iznad Lockerbieja, Libija je godinama bila pod sankcijama UN-a i SAD-a.

Popularni val bunta je na libijsko tlo stigao u februaru 2011. godine. Odgovor režima je bio krajnje brutalan, a protesti su brzo transformisani u građanski rat. Gaddafi je tvrdio da iza pobune stoje strani agitatori, te da se ista mora zaustaviti svim dostupnim sredstvima. Eskalacija nasilja prema demonstrantima je naišla na brzu osudu stranih lidera. I u slučaju Libije su na jednoj strani bile režimske snage, dok su na drugoj strani stajale revolucionarne snage. Revolucionarne snage su se vrlo brzo okrenule svojim „lokalnim“ revolucijama i kao takve nisu bile u stanju pružiti adekvatan otpor režimskim snagama. Regionalni i međunarodni akteri su rano u sukobu počeli pružati podršku revolucionarnim snagama. U slučaju Libije im je to bilo puno lakše uraditi, budući da je Gaddafi godinama vodio izolacionističku politiku i za razliku od Bashara al-Assada u Siriji, nije imao značajne međunarodne i regionalne saveznike, koji bi ga zaštitali po svaku cijenu. Vijeće sigurnosti UN-a je reagovalo već u februaru 2011. godine, a zatim i u martu iste godine, kada su usvojene Rezolucija 1970 i Rezolucija 1973. Prvom rezolucijom su uvedene sankcije režimu u vidu zamrzavanja imovine, zabrane putovanja i embarga na oružje, dok su drugom rezolucijom pozvane sve članice UN-a da preduzmu sve potrebne mjere za zaštitu libijskih civila, što je uključivalo uspostavljanje zone zabrane letenja i embargo na oružje. Vojna kampanja je pokrenuta sredinom marta 2011. godine. Cilj vojne operacije je bio zaštite civila i obuzdavanje nasilja, mada je ona sve više ličila na proces uklanjanja Gaddafija. S vanjskim akterima na svojoj strani, libijski pobunjenici su zarobili Gaddafija te ga 20. oktobra 2011. godine ubili.

Zbog nedostatka jasnog međunarodnog plana za demokratsku tranziciju Libije, nakon rušenja Gaddafijevog režima je uslijedio period dodatne destabilizacije i fragmentacije zemlje, koji je Libiju odveo u novi građanski rat 2014. godine. Nakon prvih izbora 2012. godine zemlja nije krenula ka demokratskoj tranziciji, naprotiv, društvo se dodatno fragmentisalo između islamičkih i antiislamičkih grupa. Novoizabrani Nacionalni kongres nije imao kapacitet da ujedini libijsko društvo. Nakon izbora iz 2014. godine frakcije su i „zvanično

institucionalizovane“. Od 2014. godine, Libija je zemlja dvije suprotstavljene Vlade. Jedna je Predstavnički dom (HoR) sa sjedištem u Tobruku (međunarodno priznata), a drugu čine raspušteni članovi Generalnog Nacionalnog Kongresa (GNC) sa sjedištem u Tripoliju. Obje imaju podršku značajnog broja unutarnjih i vanjskih aktera, koji zauzimaju strane u zavisnosti od svojih interesa. Neke od pristalice vlade u Tobruku su: Libijska nacionalna armija:LNA, Libijske specijalne snage i Brigade Zintana. Neke od pristalica vlade u Tripoliju su: Misrata brigade, Operacija „Libijska zora“, snage „Libijskog štita“. Pored ove dvije suprotstavljene grupe aktera, na području Libije su prisutne i terorističke grupe Ansar al-Sharia, ISIS i AQIM. Za razliku od Sirije, u Libiji su se vanjski akteri puno lakše odlučili za konkretno djelovanje iz razloga što je Gaddafi godinama bio izgnanik na međunarodnoj političkoj sceni, pa nije imao značajne međunarodne saveznike koji bi ga zaštitili od sankcija i vojnih intervencija, kao što su Rusija i Kina zaštitile Assada i njegov režim. Gaddafi nije imao ni značajne regionalne saveznike koji bi ga zaštitili po svaku cijenu, dok je Assad tu vrstu saveznštva imao sa Iranom. Neki od vanjskih aktera na strani centra moći u Tobruku su: Egipt, UAE, dok su Katar i Turska na strani centra moći u Tripoliju. Na međunarodnoj političkoj sceni nije postojao niko ko je bio voljan otvoreno i snažno zaštiti Gaddafiju, što je olakšalo pokretanje konkretne vojne intervencije 2011. godine. Nakon ubistva Gaddafije, vanjski akteri su pokazali malo zainteresovanosti za uključivanje u pitanje stabilizacije stanja u Libiji, pa su proces unutarnje stabilizacije i pomirenja prepustili Libijcima, koji za to nisu imali kapacitet.

Studije slučaja Sirija i Libija pokazuju različit pristup međunarodnih aktera vrlo sličnom problemu. S jedne strane imamo Siriju u kojoj je režim Basha al-Assada na proteste odgovorio brutalnom silom a u kojoj ipak, osim površnih osuda vanjskih aktera, godinama nije bilo konkretnе međunarodne intervencije. S druge strane imamo Libiju u kojoj je režim na proteste, također, odgovorio brutalnom silom, ali su međunarodni akteri reagovali vrlo brzo i konkretno. Vijeće sigurnosti UN-a je već nakon par mjeseci sukoba u Libiji usvojilo rezolucije koje su uspostavile sankcije, embargo na oružje, zonu zabrane letenja i pozvale sve članice UN-a da se svim sredstvima uključe u zaštitu libijskih civila, iz čega je proizašla vojna intervencija na strani pobunjenika koja je dovela do rušenja Gaddafije. Sirijski sukob je prošao bez intervencije Vijeća sigurnosti UN-a, zahvaljujući Assadovim saveznicima Rusiji i Kini. Rusija je, zbog vlastitih interesa, čvrsto stala na Assadovu stranu i to mu je, pored iranske pomoći, zasigurno pomoglo u ostanku na vlasti. Vojna intervencija međunarodnih aktera na strani pobunjenika je dovela do rušenja Gaddafije, ali je isto tako, izostanak iste omogućio Assadu da zadrži položaj.

I u slučaju Sirije i u slučaju Libije je uključivanje vanjskih aktera (regionalnih i/ili međunarodnih) dodatno zakomplikovalo i pogoršalo stanje u periodu od 2010. do 2016. godine. U obe države su sve sukobljene strane (osim ekstremističkih grupa) imale podršku određenog broja vanjskih aktera, što je stalno mijenjalo ravnotežu snaga sukobljenih strana. Vanjski akteri su time sprečavali konačnu pobjedu neke od strana uključenih u sukob, a pri tome nisu imali jasan i efikasan plan kako pomiriti zaraćene strane i kroz mirovni sporazum okončati te sukobe. Takvo stanje je značilo uspostavu „sukoba bez kraja“ i produžavanje agonije stanovnika tih zemalja, što je u konačnici dovelo do destabilizacije cijelog regiona i europske migrantske krize 2015. godine.

Europska migrantska kriza je počela 2015. godine a označava milionski prliv izbjeglica i migranata na europsko tlo. Ona je direktna posljedica dešavanja na Bliskom istoku nakon Arapskog proljeća. Sirija je bila zemlja porijekla najvećeg broja izbjeglica u Europi 2015. godine, a Libija je postala glavna tranzitna zona za ilegalne migrante. Stanje dugogodišnjih sukoba, širenje utjecaja ekstremističkih grupa i kvalitet života ispod svakog nivoa su naveli Sirijce, ali i građane drugih zemalja da spas potraže na europskom tlu. EU je bila nespremna na dolaske na toj skali, pa je ovo bio svojevrstan test za EU i europske države. Najveći problem EU kada je ova kriza u pitanju je bio nedostatak adekvatne kolektivne akcije u rješavanju problema. Najefikasnije i najtrajnije rješenje za problem masovnih migracija sa Bliskog istoka bi bila stabilizacija te regije, stoga bi EU trebala uložiti maksimum napora u diplomatsko rješavanje dugogodišnjih problema na području Bliskog istoka i Sjeverne Afrike, koji su dijelom uzrokovani međunarodnim uplitanjem u sukobe u toj regiji.

LITERATURA

Knjige, članci i publikacije:

- Cambanis T., Esfandiary D., Ghaddar S., Hanna M.W., Lund A. i Mansour R.. *Hybrid Actors: Armed Groups And State Fragmentation In The Middle East*. New York: The Century Foundation Press, 2019.
- Karagül, Ibrahim. *Arapsko proljeće: Vode li svi putevi u Istanbul?*. Novi Pazar: Haberdar, 2012.
- Kasapović, Mirjana (ur). *Bliski istok: politika i povijest*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, 2016.
- Khan, Adnan. *Arapsko proljeće*. Sarajevo: Dobra knjiga, 2012.
- Alrowaiti, Adam. *Same Revolution, Different Outcome: Why Did the Syrian Regime Survive the Arab Spring?*. Logan: Utah State University, 2017, All Graduate Plan B and other Reports. 895.
- Ardiç, Nurullah. *Understanding the ‘Arab Spring’: Justice, Dignity, Religion and International Politics*. Afro Eurasian Studies Journal, 2012, 21, Volume: 1 Issue: 1. 8-52.
- Cvrtila, Vlatko, *Sirija i Libija: što ih povezuje, a što dijeli?*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 2012, Političke analize, vol. 3, 50.
- Idris, Iffat. *Analysis of the Arab Spring*, GSDRC, Birmingham: University of Birmingham, 2016, GSDRC Helpdesk Research Report 1350.
- Lund, Aron. *Syria’s Civil War: Government Victory or Frozen Conflict?*. Stockholm: FOI, 2018, FOI-R--4640--SE.
- Mirza, Muhammad N.; Abbas, Hussain; Qaisrani, Irfan H.. *Anatomising Syrian crisis: Enumerating actors, motivations, and their strategies (2011-2019)*. Liberal Arts and Social Sciences International Journal, 2021, 5 (1), pp.41-54.
- Mushtaq, Abdul Q.; Afzal, Muhammad. *Arab Spring: Its Causes And Consequences*. Lahore: Journal of the Punjab University Historical Society, 2017, 3, Volume 30, Issue No 1.
- Salih, Kamal E.O.. *The Roots and Causes of the 2011 Arab Uprisings*, London: Pluto Journals, 2013, 184, Arab Studies Quarterly Vol. 35, 184-206.
- Tan, Kim H.; Perudin, Alirupendi. *The “Geopolitical” Factor in the Syrian Civil War: A Corpus-Based Thematic Analysis*. Thousand Oaks: SAGE Publications Inc, 2019. April-June 2019: 1–15.
.....
- Adams, Anda; Winthrop, Rebecca. *The Role of Education in the Arab Revolutions*. Washington: The Brookings Institution, 2011. <https://www.brookings.edu/opinions/the-role-of-education-in-the-arab-world-revolutions/> (pristupljeno: 04.02.2023.)
- Ben Lamma, Mohamed. *The Tribal Structure in Libya: Factor for fragmentation or cohesion?*. Paris: Foundation for Strategic Research, 2017.
<https://www.frstrategie.org/web/documents/programmes/observatoire-du-monde-arabo-musulman-et-du-sahel/publications/en/14.pdf> (pristupljeno: 03.05.2023.)

- Botić, Jurica; Boban, Marija. *Geostrateški i sigurnosni aspekti potencijalnih utjecaja suvremenih migrantskih kretanja na Dalmaciju*. Split: Sveučilište u Splitu, Pravni fakultet, 2018. <https://hrcak.srce.hr/file/300454> (pristupljeno 21.05.2023.)
- Bureau Of Democracy, Human Rights, And Labor, Sirya:Report, U.S. Department of State, September 13, 2011. https://2009-2017.state.gov/j/drl/rls/irf/2010_5/168276.htm (pristupljeno:15.01.2023.)
- Bteddini, Lida. *Governance and Public Sector employment in the Middle East and North Africa*. World Bank Blogs, 2012. <https://blogs.worldbank.org/arabvoices/governance-and-public-sector-employment-middle-east-and-north-africa> (pristupljeno: 05.02.2023.)
- Cameroon, Glen. Timeline: US Policy on ISIS. Washington D.C.: Wilson Center, 2016. <https://www.wilsoncenter.org/article/timeline-us-policy-isis> (pristupljeno:17.03.2023).
- Colombo, Silvia; Cristiani, Dario. *Libya as a Transatlantic Litmus Test for European Strategic Autonomy*. Roma: Istituto Affari Internazionali, 2021. <https://www.iai.it/sites/default/files/iaicom2126.pdf> (pristupljeno:03.05.2023.)
- Dr. Armstrong, Jim; Dr. Gurung, Sanjay; Mercy Corps staff, *Beyond Gaddafi: Libya's Governance Context*. Portland: Merci Corps i TNG, 2011. https://www.mercycorps.org/sites/default/files/2020-01/beyond_gaddafi_libyas_governance_context.pdf (pristupljeno: 03.05.2023.)
- Eriksson, Mikael. *A Fratricidal Libya and its Second Civil War: Harvesting Decades of Qaddafi's 'Divide and Rule'*. Stockholm: Swedish Defence Research Agency, 2015. <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R--4177--SE> (pristupljeno: 15.05.2023.)
- European Asylum Support Office. *Syria Actors: Country of Origin Information Report*. 2019. <https://euaa.europa.eu/sites/default/files/publications/easo-coi-report-syria-actors.pdf> (pristupljeno: 12.03.2023.)
- Fredriksen, Sigwart N.; Tziaras, Zenonas. *The Libya Conflict and its Implications for the Broader Region*. Oslo: Peace Research Institute Oslo-PRIO, 2020. <https://www.prio.org/publications/12195> (pristupljeno:04.05.2023.)
- Gerges, Fawaz A. *The Arab Spring popular uprisings- myth and reality*. London: Open Democracy, 2014. <https://www.opendemocracy.net/en/north-africa-west-asia/arab-spring-popular-uprisings-myth-and-reality/> (pristupljeno:15.01.2023.)
- Gürcan, Efe Can, *International Security After the Arab Spring: Domestic and International Sources of the Syrian and Libyan Conflicts 2011-2020*. BRIQ journal, 2020. https://www.researchgate.net/publication/340539546_International_Security_After_the_Arab_Spring_Domestic_and_International_Sources_of_the_Syrian_and_Libyan_Conflicts_2011-2020 (pristupljeno: 15.03.2023.)
- Gürçay, Esra. The U.S.-YPG Relationship: U.S. Foreign Policy & the Future of the Kurds in Syria and Turkey. Washington D.C: The Middle East Policy Council. <https://mepc.org/commentary/us-ypg-relationship-us-foreign-policy-future-kurds-syria-and-turkey> (pristupljeno: 11.06.2023.)
- Hartberg, Martin; Bowen, Dominic; Gorevan, Daniel. *Failing Syria: Assessing the impact of UN Security Council resolutions in protecting and assisting civilians in Syria*. OXFAM, 2015. <https://oxfamlibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/346522/bp-failing-syria-unsc-resolution-120315-en.pdf;jsessionid=DE3C5BC49A37069B7F328E3C166A1992?sequence=1> (pristupljeno: 23.03.2023.)

- Hinnebusch, Raymond. *Syria: From 'authoritarian upgrading' to revolution?*. Royal Institute of International Affairs 1944, 2012.
- https://www.researchgate.net/publication/261973756_Syria_From_"authoritarian_upgrading"_to_revolution (pristupljen: 10.02.2023.)
- Karthikeyan, Badri. *Arab Spring brings success, failures*, Philadelphia: The Triangle, Drexel University, 2015. <https://www.thetriangle.org/opinion/arab-spring/> (pristupljen: 15.01.2023.)
 - Khaddour, Kheder. Strength in weakness: *The Syrian Army's Accidental Resilience*. Beirut: The Carnegie Middle East Center, 2016.
https://www.carnegieendowment.org/files/ACMR_Khaddour.pdf (pristupljen: 15.03.2023)
 - Khalifa, Mustafa. *The impossible partition of Syria*, Arab Reform Initiative, 2013.
<https://www.arab-reform.net/publication/the-impossible-partition-of-syria/> (pristupljen: 27.01.2023.)
 - Kızılkaya, Zafer; Hamdi, Sofie, Salman, Mohammad. *The PYD/YPG in the Syrian Conflict: Aspirations for Autonomy in North-eastern Syria*. Brussels: Brussels School of Governance Report, 2021. <https://brussels-school.be/sites/default/files/The%20PYD%3AYPG%20in%20the%20Syrian%20Conflict-%20Aspirations%20for%20Autonomy%20in%20North-eastern%20Syria.pdf> (pristupljen: 11.06.2023.)
 - Megerisi, Tarek. Geostrategic Dimensions of Libya's Civil War. Washington DC: The Africa Center for Strategic Studies, 2020, No 37. May 2020.
<https://africacenter.org/wp-content/uploads/2020/05/ASB37EN-Geostrategic-Dimensions-of-Libyas-Civil-War-by-Tarek-Megerisi.pdf> (pristupljen: 04.05.2023.)
 - Mezran, Karim; Varvelli, Arturo. Foreign Actors in Libya's Crisis. Milano: IPSI, 2017.
http://www.ledizioni.it/stag/wp-content/uploads/2017/10/Libia_web.pdf (pristupljen: 06.05.2023.)
 - Oyosoro, Felix I.; Herbert I.E. *Syria in a torment: Key actors and geopolitical intrigues*. 2016. https://www.researchgate.net/publication/356947532_SYRIA_IN_A_TORMENT_KEY_ACTORS_AND_GEOPOLITICAL_INTRIGUES (pristupljen: 15.03.2023.)
 - Open case studies. *Arab spring*. Vancouver: The University of British Columbia, <https://cases.open.ubc.ca/arab-spring/> (pristupljen: 10.01.2023.)
 - POMEPS Briefings, *The Political Science of Syria's War*. Washington, DC: The Project on Middle East Political Science, 2013. https://pomeps.org/wp-content/uploads/2013/12/POMEPS_BriefBooklet22_PoliSciSyria_Web.pdf (pristupljen: 20.02.2023.)
 - Robinson, Kali; Merrow, Will. *The Arab Spring at Ten Years: What's the Legacy of the Uprisings?*. The Council on Foreign Relations/CFR, 2020. <https://www.cfr.org/article/arab-spring-ten-years-whats-legacy-uprisings> (pristupljen: 10.01.2023.)
 - Saban, Navvar. Factbox: *Iranian influence and presence in Syria*. Atlantic Council: MENAsource, 2020. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/factbox-iranian-influence-and-presence-in-syria/> (pristupljen: 10.02.2023.)
 - Sulce, Marija. *The war report: The Syrian armed conflict: Nearing the end?*. Geneva: The Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights, 2019.

<https://www.geneva-academy.ch/joomlatools-files/docman-files/The%20Syrian%20Armed%20Conflict%20Nearing%20The%20End.pdf> (pristupljeno: 14.03.2023.)

- Toaldo, Mattia. *Libya's transition and the weight of the past*. Rome: Roma Tre University, 2019.

<https://romatrepress.uniroma3.it/wp-content/uploads/2019/05/Libya%E2%80%99s-transition-and-the-weight-of-the-past.pdf> (pristupljeno: 04.05.2023.)

- Varvelli, Arturo. *The Role Of Tribal Dynamics In The Libyan Future*. Milano: Italian Institute For International Political Studies IPSI, 2013, Analysis No. 172.

https://www.ispionline.it/sites/default/files/pubblicazioni/analysis_172_2013.pdf (pristupljeno: 08.05.2023.)

- Veen, Erwin v.; Pellise, Alba D.P.; Ezzeddine, Nancy; Napolitano, Paolo. *Band-aids, not bullets: EU policies and interventions in the Syrian and Iraqi civil wars*. The Hague: Netherlands Institute of International Relations ‘Clingendael’, 2021.

<https://www.clingendael.org/sites/default/files/2021-02/eu-relevance-in-the-syrian-and-iraqi-civil-wars.pdf> (pristupljeno: 17.03.2023.)

- Waters, Gregory. *The Lion and The Eagle: The Syrian Arab Army's Destruction and Rebirth*. Washington: Middle East Institute, 2019. <https://www.mei.edu/publications/lion-and-eagle-syrian-arab-armys-destruction-and-rebirth> (pristupljeno: 30.03.2023.)

Internet izvori:

- Abdessadok, Zineb. *Libya Today: From Arab Spring to failed state*. Al Jazeera, 2017. <https://www.aljazeera.com/features/2017/5/30/libya-today-from-arab-spring-to-failed-state> (pristupljeno: 20.05.2023)

- Al Jazeera. *Egipat bombama odgovorio ISIL-u na ubistvo Kopta*. 2015. <https://balkans.aljazeera.net/news/world/2015/2/16/egipat-bombama-odgovorio-isil-u-na-ubistvo-kopta> (pristupljeno: 15.05.2023.)

- Al Jazeera. Front al-Nusra objavio odvajanje od Al-Kaide. 2017. <https://balkans.aljazeera.net/news/world/2016/7/28/razilaze-se-al-kaida-i-front-al-nusra> (pristupljeno: 17.03.2023.)

- Al Jazeera. *Koje snage ratuju na sjeveroistoku Sirije?* 2019. <https://balkans.aljazeera.net/news/world/2019/10/11/koje-snage-ratuju-na-sjeveroistoku-sirije> (pristupljeno: 15.03.2023.)

- Al Jazeera. *Profile: Muammar Gaddafi*. 2011. <https://www.aljazeera.com/news/2011/8/22/profile-muammar-gaddafi> (pristupljeno: 03.05.2023.)

- Arsenijevic, Jovana; Manzi, Marcel; Zachariah, Rony. *Defending Humanity At Sea: Are Dedicated And Proactive Search And Rescue Operations At Sea A “Pull Factor” For Migration And Do They Deteriorate Maritime Safety In The Central Mediterranean?* Luxembourg: Operational Research Unit LuxOR.

https://searchandrescue.msf.org/assets/uploads/files/170831-%20Report_Analysis_SAR_Final.pdf (pristupljeno: 21.05.2023.)

- Barbour, Nevill; Brown, L. Carl; Cordell, Dennis D.; Fowler, Gary L.; Buru, Mukhtar M. *Libya*. Encyclopedia Britannica, 2023. <https://www.britannica.com/place/Libya> (pristupljeno: 20.05.2023.)
- BBC, *Leading Syrian rebel groups form new Islamic Front*, 2013.
<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-25053525> (pristupljeno: 15.03.2023.)
- BBC. *Guide to key Libyan militias*. 2016.
<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-19744533> (pristupljeno: 03.05.2023.)
- BBC. Migrant crisis: EU reassures Greece over Schengen zone. 2016.
<https://www.bbc.com/news/world-europe-35587748> (pristupljeno: 20.05.2023.)
- BBC. *Migrant crisis: One million enter Europe in 2015*. 2015.
<https://www.bbc.com/news/world-europe-35158769> (pristupljeno: 20.05.2023.)
- BBC. *Profile: Muammar Gaddafi*. 2011.
<https://www.bbc.com/news/world-africa-12488278> (pristupljeno: 03.05.2023.)
- Boghani, Priyanka. A Staggering New Death Toll for Syria's War-470,000. Boston:Frontline, 2016.
<https://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/a-staggering-new-death-toll-for-syrias-war-470000/> (pristupljeno: 17.03.2023.)
- Borger, Julian. *EU under pressure over migrant rescue operations in the Mediterranean*. The Guardian, 2014.
<https://www.theguardian.com/world/2015/apr/15/eu-states-migrant-rescue-operations-mediterranean> (pristupljeno: 21.05.2023.)
- Chandler, Adam. 'We Are Muslims Like All Libyans': A conversation with Libya's unrecognized government. The Atlantic, 2015.
<https://www.theatlantic.com/international/archive/2015/10/libya-gnc-civil-war/410179/> (pristupljeno: 04.05.2023.)
- Corrao, Ignazio. *EU-Turkey Statement & Action Plan*. European Parliament, 2019.
<https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-towards-a-new-policy-on-migration/file-eu-turkey-statement-action-plan> (pristupljeno: 21.05.2023.)
- Dockery, Wesley. *Germany and refugees: A chronology*, DW, 2017.
<https://www.dw.com/en/two-years-since-germany-opened-its-borders-to-refugees-a-chronology/a-40327634> (pristupljeno: 20.05.2023.)
- DRC Middle East and North Africa (MENA) regional office. *Closing Borders, Shifting Routes: Summary of Regional Migration Trends Middle East*. Copenhagen: DRC Danish Refugee Council, 2016. <https://reliefweb.int/report/world/closing-borders-shifting-routes-summary-regional-migration-trends-middle-east-may-2016> (pristupljeno: 20.05.2023.)
- European Commission. *European Agenda on Migration*. 2015.
<https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary/glossary/european-agenda->

migration_en#:~:text=A%20strategic%20document%20of%20the,anticipate%20future%20problems%20in%20the (pristupljen: 20.05.2023.)

- European Commission. *Refugee Crisis: European Commission takes decisive action.* 2015. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_15_5596 (pristupljen: 21.05.2023.)
 - European Council. *Timeline - EU migration and asylum policy.* <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-migration-policy/migration-timeline/> (pristupljen: 21.05.2023.)
 - European External Action Service, *Country Strategy Paper/Multi-Annual Indicative Programme Libya 2014 – 2016.* https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/libya_spmip_2014-2016_en.pdf (pristupljen: 03.05.2023.)
 - Fanack Foundation. *Society of Libya.* 2020. <https://fanack.com/libya/society-of-libya/> (pristupljen: 02.06.2023)
 - Fanack Foundation. *Population of Libya.* <https://fanack.com/libya/population-of-libya/> (pristupljen: 02.06.2023.)
 - Fitzgerald, Mary; Toaldo, Mattia. *A Quick Guide To Libya's Main Players.* Berlin: The European Council on Foreign Relations, 2016.
Dostupno na: https://ecfr.eu/special/mapping_libya_conflict/ (pristupljen: 04.05.2023.)
 - Frontex, *Migratory Routes: Western Balkan Route.* <https://frontex.europa.eu/what-we-do/monitoring-and-risk-analysis/migratory-routes/western-balkan-route/> (pristupljen: 20.05.2023.)
 - Frontex. *Operation Poseidon: Greece.* <https://frontex.europa.eu/search-results/?q=Poseidon> (pristupljen: 20.05.2023.)
 - Gilsinan, Kathy. *The Confused Person's Guide to the Syrian Civil War: A brief primer.* Washington D.C.: The Atlantic, 2015. <https://www.theatlantic.com/international/archive/2015/10/syrian-civil-war-guide-isis/410746/> (pristupljen: 05.04.2023.)
 - Global Centre For The Responsibility To Protect, Syria:Population at risk, 2023. <https://www.globalr2p.org/countries/syria/> (pristupljen: 02.04.2023.)
- Ilardo, Matteo. *Conflict Analysis: The Second Libyan Civil war – and how to avoid a third one.* Wien: Austria Institut für Europa- und Sicherheitspolitik, 2019. https://www.aies.at/download/2019/AIES-Fokus-2019_09.pdf (pristupljen: 15.05.2023.)
- Human Rights Watch. We Feel We Are Cursed: Life under ISIS in Sirte, Libya. 2016. <https://www.hrw.org/report/2016/05/18/we-feel-we-are-cursed/life-under-isis-sirte-libya> (pristupljen: 03.05.2023.)
 - ICMPD. *2015 in review: how Europe reacted to the refugee crisis: Chronology of events and policy responses.* Wien: International Centre for Migration Policy Development: ICMPD, 2015.

https://www.icmpd.org/file/download/59411/file/2015%2520in%2520review_Chronology%2520of%2520events%2520and%2520policy%2520responses.pdf (pristupljen: 21.05.2023.)

- ICMPD. *2015 in review: how Europe reacted to the refugee crisis: Policy responses on national level by country*. Wien: International Centre for Migration Policy Development: ICMPD, 2015.

https://www.icmpd.org/file/download/59412/file/2015%2520in%2520review_Policy%2520responses%2520on%2520national%2520level%2520by%2520country.pdf
(pristupljen: 21.05.2023.)

- IOM. *IOM Monitors Migrant, Refugee Arrivals in Europe*. 2015.

<https://www.iom.int/news/iom-monitors-migrant-refugee-arrivals-europe>
(pristupljen: 21.05.2023.)

- Kafala, Tarik. *Gaddafi's quixotic and brutal rule*. BBC News, 2011.

<https://www.bbc.com/news/world-africa-12532929> (pristupljen: 03.05.2023.)

- Kingsley, Patrick. Refugee crisis: apart from Syrians, who is travelling to Europe?. London: The Guardian, 2015.

<https://www.theguardian.com/world/2015/sep/10/refugee-crisis-apart-from-syrians-who-else-is-travelling-to-europe> (pristupljen: 21.05.2023.)

- Lowings, Ben. *The High Council Of State And Khaled Al-Mishri: A Continuing Plitical Islamism In Western Libya?*. Brussels: The Brussels International Center, 2018.

<https://www.bic-rhr.com/research/high-council-state-and-khaled-al-mishri-continuing-political-islamism-western-libya> (pristupljen: 06.05.2023.)

- MacFarquhar, Neil. *Col. Muammar el-Qaddafi, 1942-2011: An Erratic Leader, Brutal and Defiant to the End*. The New York Times, 2011.

<https://www.nytimes.com/2011/10/21/world/africa/qaddafi-killed-as-hometown-falls-to-libyan-rebels.html> (pristupljen: 20.05.2023.)

- Médecins Sans Frontières. *Obstacle Course to Europe A policy-made humanitarian crisis at EU borders*. Geneva, 2016.

https://www.msf.org/sites/default/files/msf_obstacle_course_to_europe.pdf
(pristupljen: 23.05.2023.)

- Peters, Linda; Engelen, Peter-Jan; Cassimon, Danny. *Explaining refugee flows. Understanding the 2015 European refugee crisis through a real options lens*. San Francisco: PLOS, 2023.

<https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0284390> (pristupljen: 20.05.2023.)

- Pusztai, Wolfgang. *Libya- a faildes state... and no way to return to stability*. The Maghreb and Orient Courier, 2017.

<https://lecourierdumaghrebdelorient.info/focus/libya-a-failed-state-and-no-way-to-return-to-stability/> (pristupljen: 07.02.2023.)

- Shelter Projects. *Europe 2015-2016/Refugee crisis*. 2016.

https://www.shelterprojects.org/shelterprojects2015-2016/SP15-16_A41-A42-Germany-2015-2016.pdf (pristupljeno: 20.05.2023.)

- Službeni list Europske unije, *ODLUKA VIJEĆA (ZVSP) 2015/778 od 18. maja 2015.* <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015D0778&qid=1689643664452> (pristupljeno: 21.05.2023.)
- T. Editors of Encyclopaedia. *Arab Spring- Pro-democracy protests.* Encyclopedia Britannica, 2023. <https://www.britannica.com/event/Arab-Spring> (pristupljeno: 05.01.2023.)
- T. Editors of Encyclopaedia. *Muammar al-Qaddafi.* Encyclopedia Britannica, last edited 06.04.2023. <https://www.britannica.com/biography/Muammar-al-Qaddafi> (pristupljeno: 12.05.2023.)
- T. Editors of Encyclopaedia. *Libya Revolt of 2011.* Encyclopedia Britannica, februar 2023. <https://www.britannica.com/event/Libya-Revolt-of-2011/Libya-facts-and-figures> (pristupljeno: 04.05.2023.)
- T. Editors of Encyclopaedia, *Syrian Civil War/Uprising in Syria, 2011–.* Encyclopedia Britannica, 2023. <https://www.britannica.com/event/Syrian-Civil-War/Uprising-in-Syria-2011> (pristupljeno: 05.01.2023).
- The Economist. *Looking for a home.* 2015. <https://www.economist.com/europe/2015/08/29/looking-for-a-homen> (pristupljeno: 20.05.2023.)
- The Global Centre for the Responsibility to Protect. *Resolution 1970 (Libya) S/RES/1970.* <https://www.globalr2p.org/resources/resolution-1970-libya-s-res-1970/> (pristupljeno: 15.05.2023)
- The Guardian. *Colonel Muammar Gaddafi obituary.* 2011. <https://www.theguardian.com/world/2011/oct/20/colonel-muammar-gaddafi> (pristupljeno: 04.05.2023.)
- The Guardian. *US attack on Syria delayed after surprise U-turn from Obama.* 2013. <https://www.theguardian.com/world/2013/aug/31/syrian-air-strikes-obama-congress> (pristupljeno: 10.06.2013.)
- The World Bank Group. *Literacy rate, adult total (% of people ages 15 and above) – Libya.* Washington,DC. <https://data.worldbank.org/indicator/SE.ADT.LITR.ZS?locations=LY> (pristupljeno: 06.05.2023.)
- The World Bank Group. Population, total – Libya. Washington, DC. <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?end=2021&locations=LY&start=1960&view=chart> (pristupljeno: 06.05.2023.)
- The World Factbook, *Libya-Country Summary.* 2022. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/about/archives/2022/countries/libya/summaries> (pristupljeno: 23.05.2023.)

- Temizer, Selen. *Dosadašnji ženevski mirovni pregovori o Siriji nisu urodili plodom*. Anadolu Agency, 2017.
<https://www.aa.com.tr/ba/analiza-vijesti/dosada%C5%A1nji-%C5%BEenevski-mirovni-pregovori-o-siriji-nisu-urodili-plodom/755100> (pristupljeno: 15.03.2023.)
- UNICEF Global Databases, *Education: Adult literacy rate – Percentage* (data.unicef.org, last update 2015).
https://data.unicef.org/wp-content/uploads/2015/11/Table-Youth-and-Adult-Literacy-Rate-updated-Oct.-2015_78.xlsx (pristupljeno: 06.05.2023.)
- United Nations Supporrt Mission In Libya. *UNSMIL:Background*.
<https://unsmil.unmissions.org/background> (pristupljeno: 04.05.2023)
- Vijeće Europske unije. *Zapadnobalkanska ruta*.
<https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/eu-migration-policy/western-balkans-route/> (pristupljeno:20.05.2023.)
- Wagner, Martin. *2015 in review: how Europe reacted to the refugee crisis*. Wien: International Centre for Migration Policy Development:ICMPD, 2015.
<https://www.icmpd.org/blog/2015/2015-in-review-how-europe-reacted-to-the-refugee-crisis> (pristupljeno: 21.05.2023.)
- Winer, Jonathan M. Time to go local in Libya. Washington D.C: The Middle East Institute, 2022. <https://www.mei.edu/publications/time-go-local-libya> (pristupljeno:17.02.2023)
- World Atlas. *Maps of Libya*.
<https://www.worldatlas.com/maps/libya> (pristupljeno:17.02.2023.)



UNIVERZITET U SARAJEVU – FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
IZJAVA o autentičnosti radova



FAKULTET
POLITIČKIH
NAUKA

Obrazac AR

Stranica 1 od 1

Naziv odsjeka i/ili katedre: Politologija/Međunarodni odnosi i diplomacija
Predmet: Završni magistarski rad

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA

Ime i prezime: Elma Bešić

Naslov rada: Međunarodna politika od Arapskog proljeća do izbjegličkog vala

Vrsta rada: Završni magistarski rad

Broj stranica: 101

Potvrđujem:

- da sam pročitao/la dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan/na univerzitetskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio/la prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao/la na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo/la korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, sa navođenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;
- da sam odgovarajuće naznačio/la svaku pomoć koju sam dobio/la pored pomoći mentora/ice i akademskih tutora/ica.

Mjesto, datum

Potpis

Sarajevo, 20.07.2023.